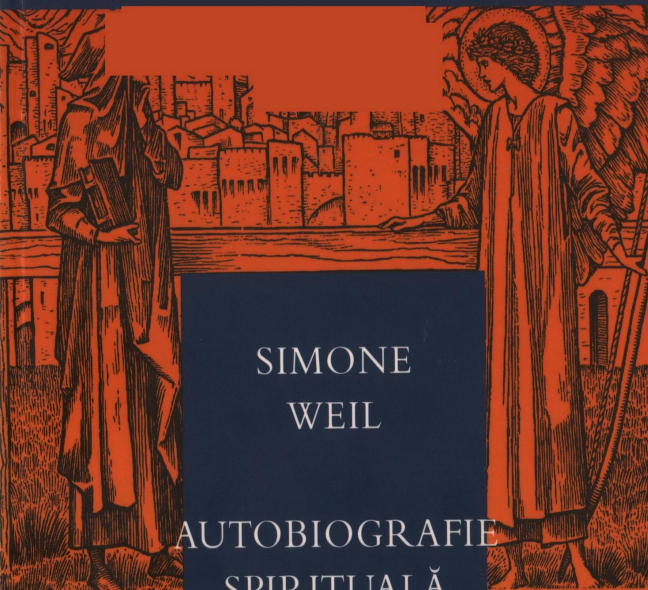

ÎNTE

CREDINȚĂ

SIMONE
WEIL

AUTOBIOGRAFIE
SPIRITUALĂ

HUMANITAS

AUTOBIOGRAFIE SPIRITUALĂ

SIMONE WEIL (1909, Paris — 1943, Ashford, comitatul Kent). Filozof: analiza muncii și a opresiunii, filozofie politică, filozofia științei, mistică.

Printre textele publicate în timpul vieții: „Ne recomençons pas la guerre de Troie” (*Nouveaux Cahiers*, 1937), „L’Iliade ou le poème de la force” (*Les Cahiers du Sud*, 1940–1941), „Réflexions à propos de la théorie des quanta” (*Les Cahiers du Sud*, 1942).

Volume publicate postum: *La pesanteur et la grâce* (1947, Plon, texte selectate și editate de Gustave Thibon), *L’Enracinement, prélude à une déclaration des devoirs envers l’être humain* (1949, Gallimard, în colecția „Espoir” condusă de Albert Camus, unde vor fi publicate unsprezece volume organizate tematic), *La Connaissance surnaturelle* (1950, Gallimard), *Attente de Dieu* (1950, La Colombe, texte publicate de Părintele J.-M. Perrin), *Intuitions pré-chrétiennes* (1951, La Colombe, texte publicate de Părintele J.-M. Perrin), *La Condition ouvrière și Lettre à un religieux* (1951, Gallimard), *Cahiers*, vol. I (1951, Plon; cele trei volume ale *Caietelor* au apărut sub îngrijirea Simonei Pétrement), *Cahiers*, vol. II (1953, Plon), *La source grecque* (1953, Gallimard), *Opression et liberté și Venise sauvée* (1955, Gallimard), *Cahiers*, vol. III (1956, Plon), *Écrits de Londres et dernières lettres* (1957, Gallimard), *Écrits historiques et politiques* (1960, Gallimard), *Pensées sans ordre concernant l’amour de Dieu* (1962, Gallimard), *Sur la science* (1966, Gallimard).

SIMONE WEIL

*Autobiografie
spirituală*

Traducere din franceză și introducere de
ANCA MANOLESCU

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Colecție coordonată de
ANCA MANOLESCU

Coperta

IOANA DRAGOMIRESCU MARDARE

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
WEIL, SIMONE

Autobiografie spirituală / Simone Weil; trad. din franceză și introd. de Anca Manolescu. – București: Humanitas, 2004

ISBN 973-50-0694-4

I. Manolescu, Anca (trad.; introd.)

821.133.1=135.1(082)

© HUMANITAS, 2004, pentru prezenta versiune românească

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/222 85 46, fax 021/224 36 32

www.humanitas.ro

Comenzi CARTE PRIN POȘTĂ: tel. 021/223 15 01,
fax 021/222 90 61, www.librariilehumanitas.ro

ISBN 973-50-0694-4

Introducere

Am reunit în acest volum patru texte, dintre cele mai puternice și mai personale, ale Simonei Weil. În fond, toate scrierile ei sînt puternice și personale fiindcă Simone Weil era, în gîndirea sa spirituală, o pasionată, o intransigentă care nu accepta să se fixeze pe altceva decît pe rădăcina realului. Pentru ea, marile texte sacre (*Bhagavad-Gîta*, *Upa-nișadele*, *Tao Te King* și *Evangheliile*), înțelepciunea greacă ori egipteană, ca și frumusețea lumii ori nenorocirea erau hrană: le „mîncă” cu aceeași foame, le asimila cu același curaj intelectual, le interpreta cu aceeași inflexibilă dorință de binele absolut; și cu aceeași temerară, neînduplecată abordare personală. Camus, unul dintre primii ei editori, spunea că „uimitoarea ei inteligență era incapabilă de un singur lucru, anume de frivolitate”; Cioran considera pe drept cuvînt că era lipsită de umor, ceea ce i-a permis progrese atît de speciale în viața spirituală. „Mistica și umorul nu merg împreună”, socotea el. Chiar dacă lucrurile nu stau chiar așa întotdeauna (enigmele Zen sînt o dovadă),

Simone Weil avea într-adevăr o vehemență de tragedie greacă, îmbinată de altfel cu o limpezime platoniciană. Dar pentru ea, aceste referințe participau la strălucirea aceleiași universale, dintotdeauna prezente, lumini christice.

Cele patru texte reunite aici au totuși un spor de intensitate dat fiind că ele confruntă un angajament interior total, deja activ, cu problema deciziei față de un angajament spiritual exterior. Când, în 1940, ajunge la Marsilia în refugiu, Simone Weil e interesată de interlocutori în domeniul chestiunilor religioase și spirituale. Printr-o prietenă catolică îl cunoaște în vara anului următor pe părintele dominican J.-M. Perrin; înfățișarea ascetică, blîndețea, bunătatea lui o cuceresc, îi inspiră încredere și o filială prietenie. Are loc o interesantă întîlnire între o intelectuală pasionată de strălucirea universală a Adevărului, de expresiile lui în diferitele tradiții, de coerența acestor expresii, și un foarte generos preot creștin, dedicat în primul rînd mîntuirii indivizilor. Părintele Perrin o îndeamnă insistent să se boteze, să intre în Biserica Catolică. Începe atunci pentru Simone Weil un examen perseverent, încordat și sever nu numai al propriilor ei carențe, ci și al carențelor instituției ecleziale. Exigența față de sine însăși era în genere necruțătoare, iar, din perspectivă mistică, ea socotea că eul trebuie anihilat pentru ca ființa umană să de-

vină transparentă față de adevărul divin. Dar însăși vehemența cu care gîndea această temă și concentrarea pe ceea ce considera a fi vocația ei trasau limitele, foarte vaste, ale acestui eu. Gustave Thibon, gînditor catolic cu care Simone Weil a comunicat poate cel mai bine, i-a făcut un esențial și bine nuanțat portret¹, unde spunea: „Era pasionată pînă și în disprețul față de pasiuni... Detașată pînă în rărunchi de gusturile și de nevoile ei personale, nu era detașată de detașarea ei... În marea carte a universului așezată în fața privirilor sale, eul ei era un cuvînt pe care izbutise poate să îl *șteargă*, dar care continua să rămînă *subliniat*.” Textele de față constituie biografia spirituală și intelectuală a unui asemenea personaj, puternic, ofensiv atît în voînța lui de a deveni pură supunere față de Dumnezeu, cît și în limpezimea cu care gîndea adevărul ultim.

Dar exigențele acestui adevăr o îndemneau să formuleze cu cît mai multă rigoare lipsurile pe care considera că le are instituția eclezială, de unde decurgeau rezervele ei față de aderarea explicită la Biserică. În mare,

---

¹ G. Thibon a fost primul care, după moartea ei, i-a făcut cunoscută filozofia mistică publicînd, în 1947, volumul *La pesanteur et la grâce* (*Greutatea și harul*) care cuprinde o selecție din notațiile *Caietelor* de la Marsilia ale Simonei Weil. În 1952, el a publicat împreună cu părintele J.-M. Perrin un volum de evocări, *Simone Weil telle que nous l'avons connue*, unde se află portretul amintit.

ele sînt de trei ordine. În primul rînd, Simone Weil considera că Biserica Catolică nu își onorează numele și vocația de universalitate dat fiind refuzul de a recunoaște autenticitatea spirituală a oricăror persoane, tradiții sau fenomene din afara ei. Îi reproșa faptul că pune limite instituționale adevărului și, ca atare, nu poate oferi un creștinism care să radieze și să se „întrepeze” în totalitatea timpului și a spațiului istoriei. Simonei Weil i se părea important să atragă atenția că există vocații inspirate direct de Christos, de Logosul mediator, care — așteptînd „în pragul Bisericii” — îi cer acesteia o deschidere reală spre universal. În al doilea rînd, socotea că insistîndu-se asupra Bisericii ca „trup” al lui Christos, se uită că sîntem destinați să fim interlocutori intimi, prieteni ai lui Christos, într-un dialog secret și personal cu el; apoi că prea adesea calitatea mistică a trupului christic declină într-o concepere a Bisericii drept trup istoric și instituțional; aderența la un asemenea „trup” nu e prea îndepărtată, spunea ea, de aderența la o grupare sau la un partid politic, iar fervoarea religioasă poate da acestei concepții un caracter totalitar, caracter atît de acut și amenințător prezent în acea epocă prin bolșevism și nazism. În sfîrșit, considera că există în Biserică tendința unui totalitarism exercitat asupra inteligenței. Biserica e păstrătoarea dogmelor și a tainelor, a purității și a eficacității lor,

dar ea nu are dreptul să constrîngă ori să stînjenească inteligența în exercițiul ei de cercetare a adevărului, nu are dreptul să utilizeze anatema împotriva efortului liber și atent al inteligenței de a se deschide spre adevăr. Iată, rapid și schematic spus, care sînt obiecțiile Simonei Weil față de instituția eclezială și, implicit, apelurile ei ca această instituție să se schimbe pentru a-și putea împlini misiunea în lumea rănită, dezorientată și sărăcită spiritual de după război. Sensibilitatea față de alte manifestări ale aceluiași adevăr christic, alături de compasiunea ei față de excluși ori oprimați, o determină să nu primească botezul. „Creștinismul fiind catolic de drept, iar nu de fapt, consider legitim din parte-mi să fiu membru al Bisericii de drept, iar nu de fapt, nu numai pentru o vreme, ci pentru toată viața dacă e cazul“, spune ea în *Autobiografie spirituală*.

La 14 mai 1942, Simone Weil pleacă, prin Casablanca, spre America, de unde va izbuti să ajungă la Londra ca să participe la lupta dusă de organisme libere. Cu cîteva zile înainte îi adresează părintelui Perrin textul *Iubirea lui Dumnezeu și nenorocirea*, în ziua plecării îi trimite *Autobiografie spirituală* și, din Casablanca, *Ultimele gînduri*. Vorbește în ultimele două despre evenimente spirituale foarte intime, care puteau fi spuse unui interlocutor deja îndepărtat, își expune cu fermitate obiecțiile menționate mai sus,

dar mai cu seamă meditează asupra sensurilor de profunzime ale creștinismului. Am crezut de cuviință să așez între textele de autobiografie spirituală și pe cel intitulat *Iubirea lui Dumnezeu și nenorocirea* pentru că tema aceasta a fost dominantă în binomul foarte strâns format de experiența existențială și de doctrina Simonei Weil. În toate aceste texte, meditația ei asupra raportului cu Dumnezeu și cu adevărul are o autenticitate, o anvergură, o clarviziune excepționale, are frumusețea unei atitudini *originare*, spuse în termenii și cu referințele marii culturi europene. Simone Weil e un caz rar de mistică în care fervoarea iubirii și a compasiunii se îmbină perfect cu o înaltă limpezime intelectuală. E iarăși un caz rar de mistică neîncadrată explicit într-o tradiție, dar impregnată de perspectiva creștină, perspectivă din care se deschide spre alte mari tradiții și le interpretează. Am să dau aici, ca exemplu pentru înălțimea metafizică la care gîndea universalitatea creștinismului, una dintre notațiile din *Caietul VI*: „Spunînd că religia catolică este adevărată, iar celelalte sînt false, se aduce o ofensă nu numai celorlalte tradiții religioase, ci credinței creștine înseși dat fiind că astfel ea e situată la nivelul acelor lucruri care pot fi afirmate sau negate.” Cu alte cuvinte, atitudinea exclusivistă față de alte religii dovedește un prost amplasament în propria ta religie, pe care nu o concepi (și

nu o trăiești) drept prezență a Adevărului viu, liber de orice dualitate, depășind orice dualitate în majestatea lui transcendentă.

Ajunsă în iunie 1942 la New York, Simone Weil e din ce în ce mai preocupată de o posibilă primire a botezului. Prin filozoful Jacques Maritain, se adresează unui dominican cunoscut pentru deschiderea lui de spirit și pentru independența față de dictatul doctrinei oficiale, părintele Couturier. Simone Weil „era obsedată de ideea de a găsi un teolog liberal, capabil să depășească vederile Bisericii vizibile și să adere la noțiunea de *Biserică totală* în sensul de receptacol universal al tuturor bogățiilor spirituale prezente ori trecute, fie și implicite, oricare ar fi fost gradul lor de heterodoxie“, spune Florence de Lussy în prezentarea textului *Lettre à un religieux*², ultimul pe care l-am inclus în volumul de față. Părintelui Couturier îi expune într-o scrisoare în 35 de puncte temele care, pentru ea, erau obiect de dezbatere sau de convingere și care ar fi putut intra în contradicție cu doctrina Bisericii Catolice. În scrisorile către părintele J.-M. Perrin, ea își formulase obiecțiile cu o rigoare temperată totuși de dorința de a răni cât mai puțin un om pe care îl socotea aproape sfânt, căruia îi era recunoscătoare pentru blîndețea, răbdarea,

---

² F. de Lussy, în Simone Weil, *Œuvres*, édition établie sous la direction de Florence de Lussy, Paris, Gallimard, colecția Quarto, 1999, p. 983.

generozitatea cu care o primise și o ascultase. În scrisoarea către părintele Couturier, Simone Weil ține să fie cât mai clară, să-și exprime net exigențele intelectuale și spirituale care, din punctul ei de vedere, nu priveau doar destinul ei personal (incluzînd mîntuirea), ci mai cu seamă misiunea Bisericii Catolice în lumea actuală. *Scrisoare către un om al Bisericii* e un text în care, liberă de orice constrîngeri, Simone Weil face dovada amplitudinii și a angajării cu care gîndea temele creștine, cu care gîndea universalitatea prezenței divine, sacrificiale și salvatoare, cu care gîndea istoria sacră a lumii; dar e totodată un text în care ea face dovada exceselor și a contradicțiilor gîndirii ei, dovada unui rigid *ego* intelectual, aș zice, care, antrenat de impulsul unor intuiții, dar mai ales al propriilor presupoziii, foarte particulare, și de o logică rece, ajunge la judecăți riscante și la enormități sau, cum a spus cineva, ajunge „să bată cîmpii”.

Pentru Simone Weil, adevărul esențial despre Dumnezeu constă în faptul că el e binele absolut, care depășește aspectul divin de forță, manifest în sfera lumii, în sfera „necesității”. Dumnezeu e, în primul rînd, iubire supranaturală, coborînd în adîncul și în ascunsul ființelor, iubire care ne poate trece dincolo de lume. Simone Weil reproșase desori Bisericii devierea ce constă în a utiliza forța, constrîngerea, cruzimea în numele

Adevărului și Binelui și de a ofensa astfel universală lor strălucire, dreptatea universală. Dar ceea ce considera că, în creștinism, e doar deviere de la adevărul christic, Simone Weil găsește cu cale să *obiectiveze* total într-o tradiție. Pentru ea, tradiția ebraică este tradiția care a pus pe lume un Dumnezeu al forței, al cruzimii, închis în istorie și în limite etnice, un Dumnezeu fără transcendență. Pentru ea, Israel este forța în aspectul ei sacru, religios, așa cum Roma este forța în aspectul ei politic, statal, iar ele sînt otrăvurile care, din origini, au contaminat desfășurarea în istorie a tradiției christice. Universalitatea Simonei Weil își trădează astfel o uimitoare limită. Compasiunea ei, chiar, își arată astfel o uimitoare limită. Iar buna-credință și probitatea intelectuală par să pălească în asemenea teorii. Deși recunoaște cîtorva figuri și cărți vechi-testamentare un caracter pur, pe linia iubirii supranaturale (mai cu seamă figuri dinaintea constituirii lui Israel: Abel, Noe, Melchisedec, apoi unii profeți, Cîntarea Cîntărilor, Iov, Daniel, unii Psalmi), pe acestea le declară străine de tradiția ebraică, declarîndu-le împrumuturi din culturile spirituale nesemite, care, doar ele, s-ar fi deschis către binele pur și caritatea divină. Faptul că aceste figuri și aceste cărți fac parte din textul sacru al lui Israel, că aparțin acestei tradiții, că generații nesfîrșite de evrei au trăit, spiritual și intelectual, în orizontul

lor nu pare să conteze pentru ea. Curajul acestei tradiții de a asuma tensiunea între tendința idolatră a umanului și tendința eliberatoare a divinului, tensiunea între împărțire și exil, între rigoarea și intimitatea lui Dumnezeu nu pare să conteze pentru ea. Iată un prim exemplu de decupare arbitrară a tradiției ebraice, doar pentru a justifica, riscant, o teorie asupra istoriei spirituale a lumii. În al doilea rînd, Simone Weil aplică o balanță a interpretării profund inegală tradiției ebraice și tradițiilor nesemite (caldeeană, egipteană, elenă). Pentru datele celor din urmă, ea descoperă noi și noi, foarte îndrăznețe, sensuri simbolice în care presimte prezența christică; datele ebraice sînt citite în sensul cel mai terestru, mai literal, mai „greu”, mai limitativ. În sfîrșit, ar fi de spus că unele dintre temele ei de predilecție (căutarea omului de către Dumnezeu) se află din plin în tradiția ebraică, iar nu numai în cea creștină; că noțiunea de „decreație”, specifică metafizicii religioase a Simonei Weil, implică o concepție a creației divine foarte apropiată de cea prezentă în Cabbala lui Isaac Luria sub numele de *zimzum* (contractie: Dumnezeu a creat lumea restrîngîndu-se pe sine spre a-i face loc)³. Dacă ignoranța sau opțiunile ei de interpretare nu ar fi împiedicat-o, ar fi putut deveni conștientă de aceste afinități.

---

³ Cf., de pildă, Miklos Vető, *La métaphysique religieuse de Simone Weil*, 1971, p. 20.

Anti-iudaismul Simonei Weil — în cadrul unei filozofii mistice altfel atît de înalte și de generoase — a stîrnit, evident, critici și reacții de respingere. Emmanuel Lévinas scria în 1952 „Simone Weil contre la Bible“. De cîrînd, un cercetător francez, E. Gabellieri, re-lua titlul, în mod interogativ, pentru a studia, pe texte, poziția Simonei Weil față de Vechiul Testament, nu înainte de a rezuma dosarul criticilor în această privință.⁴ Or, în urma examenului său, el conchidea că Simone Weil a veștejit atît de brutal nu iudaismul în ansamblul său, ci pretenția lui de a exclude spiritualitatea „păgînă“ de la orice participare reală la revelația divină. „Dacă poziția weiliană este incompatibilă cu un iudaism sau un creștinism dominate de «exclusivism», care nu văd în păgînism decît un dușman de moarte, ea nu e nicidecum incompatibilă cu o tradiție biblică integrînd participarea păgînismului la istoria salvării“ (*op. cit.*, p. 46). Poziția Simonei Weil s-ar explica astfel în cadrul unei filozofii „de reacție“ față de o îndelungată linie de gîndire iudeo-creștină ce

---

⁴ Articolul lui E. Lévinas, „Simone Weil contre la Bible“, a apărut în revista *Évidences*, nr. 24, 1952 și a fost reluat în volumul *Difficile liberté*, Albin Michel, 1963. Textul lui Emmanuel Gabellieri, „Simone Weil contre la Bible“?, e publicat în volumul *Mythe et philosophie. Les traditions bibliques*, sous la direction de C. Berner et J.-J. Wunenburger, Paris, P.U.F., 2002, pp. 33–51.

respingea datele doctrinelor religioase nebrahamice, atît de intim cunoscute și am putea spune „gustate“ de Simone Weil în savoarea lor spirituală. Rămîne totuși de spus că ea declară iudaismul, întregul iudaism ca fiind tradiția emblematică pentru această respingere, întruparea obiectivă a respingerii. Și, printr-un soi de atitudine de compensație, ea refuză, la rîndul ei, iudaismului o valoare spirituală autentică. Ea însăși se plasează astfel sub judecata pe care o aplicase atitudinii exclusiviste: și ea pune credința în rîndul lucrurilor ce pot fi afirmate sau negate, și ea aduce o ofensă tuturor tradițiilor religioase, de vreme ce socotește că, în numele tradițiilor nesemitice, poate declara tradiția ebraică drept lipsită de adevăr supranatural.

Cititorul are deci a-și exercita discernămintul asupra unui text care, în excesele și în riscantele lui judecăți, propune totuși o foarte vastă interogație asupra universalității revelației, asupra unui adevăr divin care se oferă sacrificial tuturor, asupra modurilor în care Dumnezeu ne caută „trecînd prin densitatea lumii“. Prin cele patru texte, cititorul are în orice caz în față o autobiografie spirituală care pune problema biografiei creștinismului în lumea modernă. Datoria de a-și onora catolicitatea, de a recunoaște valoarea spirituală a celorlalte tradiții religioase, de a deveni, prin înțelegerea lor, un „recep-

tacol universal“ nu e doar o exigență clamată de Simone Weil. De la Conciliul Vatican II înainte, Biserica Catolică și-a pus ea însăși, din ce în ce mai curajos, această chestiune. Există chiar un volum care o recunoaște într-
tru cîtva pe Simone Weil drept parteneră în această regîndire de sine a creștinismului actual, intitulat *Răspunsuri la întrebările Simonei Weil*.⁵ Iar, dincolo de această conștiință acută, „așezată pe pragul“ instituției ecleziale, autobiografia spirituală a Simonei Weil dă mărturie despre experiența lui Christos în adîncul inimii, despre tăcute iluminări interioare.⁶

Anca Manolescu

---

⁵ *Réponses aux questions de Simone Weil* (Paris, Aubier-Montaigne, 1964) e un volum prefăcut de părintele J.-M. Perrin și conține texte de J. Daniélou, s. j., C. Durand, o. p., J. Kaelin, o. p., Chanoine L. Lochet, B. Hussar, o. p., J.-M. Emmanuelle, urmate de pozițiile oficiale ale Papilor Pius al IX-lea, Ioan al XXIII-lea, Paul al VI-lea și ale Cardinalului Bea în ce privește unele teme atinse și de S. Weil.

⁶ Gîndirea Simonei Weil se sprijină pe o insistență, intimă, dar liberă, frecventare a textelor biblice. Ca să atrag atenția asupra acestui fapt, am indicat cel mai adesea în note pasajul scripturar la care se referă.

Autobiografie spirituală

Marsilia, 14 mai 1942

Citiți întâi acest post-scriptum

Scrisoarea e înspăimîntător de lungă — însă cum nu e cazul să-mi răspundeți — mai cu seamă că neîndoielnic voi fi deja plecată — aveți înaintea ani în șir pentru a lua, de veți voi, cunoștință de conținutul ei. Luați totuși, într-o zi, cunoștință de el.

Părinte,

Înainte de a pleca vreau să vă mai vorbesc, pentru ultima oară poate, fiindcă de acolo nu voi face desigur decît să vă trimit, din cînd în cînd, vești despre mine pentru a le primi pe ale voastre.

V-am spus că am o datorie imensă față de dumneavoastră. Vreau să încerc să vă spun în mod precis și cu onestitate în ce constă ea. Cred că de-ați putea înțelege cu adevărat care e situația mea spirituală nu ați mai avea nici o mîhnire pentru faptul că nu m-ați determinat să mă botez. Însă nu știu dacă vă e cu putință.

Nu mi-ați adus nici inspirația creștină, nici pe Christos; deoarece, atunci când v-am întâlnit, lucrul acesta nu mai era necesar, el se săvîrșise deja fără mijlocirea vreunei ființe umane. Dacă nu ar fi fost așa, dacă nu aș fi fost deja pătrunsă, nu doar implicit, ci conștient, nu mi-ați fi dat nimic, fiindcă nu aș fi primit nimic de la dumneavoastră. Prietenia pe care v-o port ar fi fost, pentru mine, un motiv să vă refuz mesajul fiindcă m-aș fi temut de posibilitățile de eroare și de iluzie pe care o influență umană le implică în domeniul lucrurilor divine.

Vă pot spune că, de-a lungul vieții, nu l-am căutat niciodată, în nici un moment, pe Dumnezeu. Poate că din această cauză, prea subiectivă fără îndoială, expresia nu îmi place și mi se pare falsă. Începînd din adolescență am considerat că problema lui Dumnezeu e o problemă ale cărei date lipsesc în lumea de jos și că singura metodă sigură pentru a evita rezolvarea falsă a problemei, ceea ce mi se părea maximum de rău posibil, era de a nu o pune. De aceea nu o puneam. Nu afirmam, nici nu negam. Mi se părea inutil să rezolv această problemă deoarece credeam că, fiind în această lume, treaba noastră este să adoptăm cea mai bună atitudine față de problemele lumii acesteia și că atitudinea în cauză nu depinde de soluția problemei lui Dumnezeu.

Lucru adevărat, pentru mine cel puțin, fiindcă nu am ezitat în această alegere a atitudinii; am adoptat întotdeauna, drept singura atitudine posibilă, atitudinea creștină. M-am născut, aş spune, am crescut, am rămas întotdeauna în inspirația creștină. Chiar în vremea cînd numele lui Dumnezeu era cu totul absent din gîndurile mele, aveam față de problemele acestei lumi și ale acestei vieți concepția creștină, într-un mod riguros, cu noțiunile cele mai precise pe care ea le comportă. Unele dintre ele sînt în mine din primele clipe pe care amintirea le-a păstrat. Pentru altele, știu momentul, modul și forma în care mi s-au impus.

Mi-am interzis întotdeauna, de pildă, să mă gîndesc la o viață viitoare, dar am considerat întotdeauna clipa morții ca fiind norma și scopul vieții. Consideram că, pentru cei care trăiesc cum se cuvine, ea este clipa cînd, pentru o fracțiune infinitesimală de timp, adevărul pur, adevărul nud, cert, etern intră în suflet. Pot spune că niciodată nu am dorit, pentru mine, alt bine. Consideram că viața care duce spre acest bine nu este definită numai de morala comună, ci constă, pentru fiecare om, într-o succesiune, riguros personală, de acte și de evenimente, în așa măsură obligatorie încît cel care deviază de la ea ratează ținta. Iată care era, pentru mine, noțiunea de vocație. Criteriul acțiunilor impuse de vocație se afla, socoteam, într-un impuls

esențialmente și evident diferit de impulsurile care au ca sursă sensibilitatea ori rațiunea, iar a nu urma un asemenea impuls, atunci cînd el se ivea, mi se părea cea mai mare dintre nenorociri. E modul în care concepeam supunerea, o concepție pe care am pus-o la încercare atunci cînd am intrat și am rămas în uzină, aflîndu-mă într-o stare de durere intensă și neîncetată pe care, de curînd, v-am mărturisit-o. Cea mai frumoasă viață cu puțință mi s-a părut întotdeauna a fi cea în care totul este hotărît fie de forța împrejurărilor, fie de asemenea impulsuri, o viață unde nu e loc pentru nici o alegere.

La paisprezece ani m-am cufundat într-una dintre acele disperări nesfîrșite ale adolescenței, și m-am gîndit în mod serios să mor, din pricina mediocrității facultăților mele naturale. Extraordinairele daruri ale fratelui meu, care a avut o copilărie și o tinerețe comparabile cu cele ale lui Pascal, mă obligau să am conștiința puținătății mele. Nu regretam reușitele exterioare, ci faptul că nu puteam spera să am în vreun fel acces la acel regat transcendent unde numai oamenilor autentic mari le e dat să intre, regat în care locuiește adevărul. Preferam să mor decît să trăiesc fără el. După luni de tenebre interioare, am avut deodată și pentru totdeauna certitudinea că orice ființă umană, chiar dacă facultățile ei naturale sînt aproape nule, pătrunde în acest regat al adevărului rezervat geniului; e de ajuns să dorească adevărul și

să facă un efort neîncetat de atenție pentru a-l atinge. Devine astfel ea însăși un geniu, chiar dacă, din lipsă de talent, geniul acesta nu e vizibil în exterior. Mai târziu, când durerile de cap au făcut să apese asupra puținelor capacități pe care le posed o paralizie pe care foarte curînd am socotit-o probabil definitivă, aceeași certitudine m-a determinat să perseverez timp de zece ani în eforturi de atenție pe care nu le susținea aproape nici o speranță a rezultatelor.

Sub numele de adevăr cuprindeam de asemenea frumusețea, virtutea și orice speță de bine, astfel încît, pentru mine, era vorba despre o concepție a raportului între har și dorință. Certitudinea pe care o promisem era aceea că atunci cînd dorești pîine nu vei primi pietre.⁷ Dar în vremea aceea nu citisem Evanghelia.

Pe cît eram de sigură că dorința are, prin ea însăși, o eficacitate în acest domeniu al binelui spiritual sub toate formele lui, pe atît credeam că pot avea de asemenea certitudinea ineficacității dorinței în orice alt domeniu.

În ce privește spiritul sărăciei, nu-mi amintesc de vreo clipă în care el să nu se fi aflat în mine, desigur în măsura, din nefericire slabă, în care așa ceva era compatibil cu nede-săvîrșirea mea. M-am îndrăgostit de Sfîntul Francisc de îndată ce mi-a fost cunoscută

---

⁷ Matei 7, 9-11 și Luca 11, 11-13.

figura lui. Am crezut și am sperat întotdeauna că soarta mă va împinge într-o zi cu de-a sila în acea stare de hoinar și cerșetor în care el a intrat de bunăvoie. Nu credeam că voi ajunge la vîrsta de astăzi fără să fi trecut cel puțin printr-o asemenea stare. La fel credeam, de altfel, și despre închisoare.

Din prima copilărie am avut de asemenea noțiunea creștină de milă față de aproapele, căreia îi dădeam acel nume de dreptate primit de ea în mai multe locuri din Evanghelie, nume atît de frumos. Știți că, în privința acestui punct, am avut în mai multe rînduri lipsuri grave.

Datoria de a accepta voința lui Dumnezeu, oricare ar putea fi ea, s-a impus minții mele ca prima și cea mai necesară dintre toate, datorie căreia nu i te poți sustrage fără a te dezonora, de îndată ce am găsit-o expusă în Marc Aureliu sub forma stoicului *amor fati*.

Noțiunea de puritate, cu tot ceea ce cuvîntul implică pentru un creștin, a pus stăpînire pe mine la șaisprezece ani, după ce traversasem, vreme de cîteva luni, neliniștile sentimentale firești în adolescență. Noțiunea aceasta mi-a apărut în contemplația unui peisaj de munte și puțin cîte puțin mi s-a impus în chip irezistibil.

Știam, bineînțeles, foarte bine că ceea ce constituia concepția mea de viață era o concepție creștină. De aceea nu mi-a venit nici-

odată în minte posibilitatea unei intrări în viața creștină. Aveam impresia că eram născută în interiorul ei. Dar a adăuga acestei concepții de viață dogma însăși fără a fi constrînsă printr-o evidență mi s-ar fi părut o lipsă de probitate. Credeam chiar că aș fi lipsită de probitate dacă mi-aș pune ca pe o problemă chestiunea adevărului dogmei sau dacă, pur și simplu, aș dori să ajung la o convingere în legătură cu acest subiect. Am, în ce privește probitatea intelectuală, o noțiune extrem de riguroasă, într-atît de riguroasă încît nu am întîlnit pe nimeni care să nu mi se pară carent, sub diverse aspecte, față de ea; mă tem mereu că sînt eu însămi deficientă în această privință.

Iar, de vreme ce mă abțineam să iau în considerare dogma, un fel de pudoare mă împiedica să intru în biserici, unde totuși îmi făcea plăcere să mă aflu. Am avut totuși trei contacte cu catolicismul care au fost într-adevăr importante.

După anii de uzină, înainte de a reveni în învățămînt, părinții mă luaseră într-o călătorie în Portugalia; acolo m-am despărțit la un moment dat de ei și am mers singură într-un sat mărunt. Sufletul și corpul îmi erau întru cîtva sfărîmate. Acel contact cu nenorocirea îmi ucisese tinerețea. Pînă atunci nu avusesem experiența nenorocirii, afară de cea a nenorocirii proprii care, fiind a mea, mi se părea neînsemnată ca importanță; era,

de altfel, doar o nenorocire pe jumătate, biologică, iar nu socială. Știam prea bine că în lume există nenorocire și eram obsedată de ea, dar nu o constatasem niciodată printr-un contact îndelungat. În uzină, confundată în ochii tuturor și în propriii mei ochi cu masa anonimă, nenorocirea celorlalți mi-a intrat în carne și în suflet. Nimic nu mă mai despărțea de ea căci îmi uitasem realmente trecutul și nu așteptam nici un viitor, fiind cu greu în stare să-mi închipui posibilitatea de a supraviețui unei asemenea trude. Ceea ce am îndurat acolo m-a marcat într-un mod atît de durabil încît astăzi încă, atunci cînd o ființă umană, oricare ar fi ea și oricare ar fi împrejurările, îmi vorbește fără brutalitate, nu mă pot împiedica să am impresia că e vorba despre o greșeală și că greșeala va fi, din nefericire, înlăturată. Am primit acolo, pentru totdeauna, pecetea sclaviei, asemenea pecetii cu fierul roșu pe care romanii o întipăreau pe fruntea sclavilor lor celor mai disprețuiți. De atunci înainte m-am privit întotdeauna ca pe o sclavă.

Fiind în această stare de spirit și într-o stare fizică mizerabilă, am intrat în micul sat portughez, el însuși, vai!, mizerabil, noaptea, sub lumina lunii pline, chiar de sărbătoarea patronului așezării. Era la țărmul mării. Femeile pescarilor înconjurau, în procesiune, bărcile, purtînd lumînări și intonînd cîntări fără îndoială foarte vechi, de o destrărmătoare

tristețe. Nimic nu o poate reda. Nu am auzit niciodată nimic atît de emoționant, afară de cîntecul edecarilor de pe Volga. Am avut dintr-o dată certitudinea că religia creștină este, prin excelență, religia robilor și că robii nu pot să nu adere la ea, eu însămi printre ceilalți.

În 1937 am petrecut la Assisi două zile minunate. Acolo, fiind singură în capela romanică din secolul al XII-lea de la Santa Maria degli Angeli, incomparabilă minune de puritate unde Sfîntul Francisc se rugase deseori, ceva mai puternic decît mine m-a silit, pentru prima oară în viață, să îngenunchez.

În 1938 am petrecut zece zile la Solesmes, din duminica Floriilor pînă marți, a doua zi de Paști, urmărind toate slujbele. Aveam intense dureri de cap; fiecare sunet îmi făcea rău ca o lovitură; iar un efort extrem de atenție îmi îngăduia să ies afară din această carne mizerabilă, să o las să sufere singură, chircită într-un colț, și să aflu o bucurie pură, desăvîrșită în frumusețea uluitoare a cîntului și a cuvintelor. Această experiență m-a făcut, prin analogie, să înțeleg mai bine posibilitatea de a iubi iubirea divină trecînd prin suferință. E de la sine înțeles că, de-a lungul acelor slujbe, gîndul patimilor lui Christos a intrat în mine o dată pentru totdeauna.

Se afla acolo un tînăr englez catolic care mi-a dat pentru prima oară ideea a ceea ce poate fi virtutea supranaturală a sacramen-

telor prin strălucirea realmente angelică de care părea învăluit după ce se împărtășise. Hazardul — căci prefer încă să spun hazard și nu Providență — l-a făcut să fie cu adevărat, pentru mine, un mesager. Am aflat, datorită lui, de existența acelor poeți englezi din secolul al XVII-lea numiți metafizici. Mai târziu, citindu-i, am descoperit poemul a cărui traducere, din nefericire cu totul nemulțumitoare, v-am citit-o și care se numește *Iubire*⁸. L-am învățat pe dinafară. Deseori, în

---

⁸ Iată textul poemului [lui George Herbert]:

Iubire

Iubirea mi-a urat bun venit; sufletul a dat
totuși înapoi

Vinovat de țărină și păcat.

Dar Iubirea cu ochi ageri, văzînd că șovăi

De cum înăuntru am pășit,

S-a apropiat și cu blîndețe îmi puse întrebarea

De e ceva ce poate îmi lipsește.

Un oaspete, am răspuns, vrednic de acest loc.

Iubirea spuse: Vei fi el.

Eu, răul, nerecunoscătorul? O! Preaiubite!

Nu te pot privi.

Iubirea m-a luat de mîină, răspunzîndu-mi

c-un surîs:

Cine altul ți-a făurit ochii decît mine?

E adevărat, Doamne, dar i-am pîngărit; rușinea

mea să meargă

În locul ei de drept.

Nu știi oare, spuse Iubirea, cine asupra-și a luat

toată ocara?

Preaiubite, atuncea voi sluji.

momentul culminant al crizelor violente de durere de cap, mi-am impus să-l recit îndreptîndu-mi asupra lui toată atenția și aderînd cu tot sufletul la dulceața pe care o cuprinde. Credeam că recit doar un poem frumos, dar, fără știința mea, recitarea lui avea virtutea unei rugăciuni. În cursul unei asemenea recitări, așa cum v-am scris, Christos însuși a coborît și m-a cuprins.

În raționamentele mele privind insolubilitatea problemei lui Dumnezeu nu prevăzusem o asemenea posibilitate, posibilitatea unui contact real, de la persoană la persoană, aici în lumea de jos, între o ființă umană și Dumnezeu. Auzisem vag vorbindu-se despre lucruri de acest gen, dar niciodată nu le dădusem crezare. În *Fioretti*, relatarea aparițiilor îmi stîrnea mai mult decît orice altceva reticența, la fel ca și miracolele din Evanghelie. De altfel în această bruscă înstăpînire a lui Christos asupra mea, nici simțurile, nici imaginația nu au avut vreun rol: am simțit doar, străbătînd prin suferință, prezența unei iubiri asemănătoare celei pe care o citești în surîsul unui chip îndrăgit.

Nu-i citisem niciodată pe mistici deoarece nu simțisem niciodată nimic care să-mi fi ordonat să-i citesc. În lecturi m-am străduit de asemenea să practic întotdeauna supu-

---

Ba te vei așeza, spuse Iubirea, ca din
mîncarea mea să guști.

M-am așezat atunci și am mîncat.

nerea. Nimic nu e mai profitabil pentru progresul intelectual, fiindcă eu nu citesc, pe cît îmi stă în putință, decît lucruri de care mi-e foame, în momentul cînd mi-e foame de ele, iar atunci nu citesc, mănînc. Dumnezeu, prin mila sa, mă împiedicase să îi citesc pe mistici pentru ca să îmi fie limpede că nu eu fabricasem acest contact absolut neașteptat.

Și totuși, am continuat să îi refuz pe jumătate nu iubirea, ci inteligența mea. Fiindcă mi se părea cert, o cred și astăzi, că nu poți rezista niciodată îndeajuns lui Dumnezeu dacă o faci din grija pentru adevăr. Lui Christos îi place să i se prefere adevărul, deoarece, înainte de a fi Christos, el este adevărul. Dacă te întorci de la el pentru a te îndrepta spre adevăr, nu vei face cale lungă și vei cădea în brațele sale.

După acest episod am simțit că Platon este un mistic, că *Iliada* întreagă e scăldată în lumină creștină, că Dionysos și Osiris sînt, într-un anume fel, Christos însuși; și iubirea mi-a sporit.

Nu mă întrebam niciodată dacă Iisus a fost sau nu o întrupare a lui Dumnezeu; dar, în fapt, nu eram în stare să mă gîndesc la el fără a-l gîndi ca Dumnezeu.

În primăvara lui 1940 am citit *Bhagavad-Gîta*. Lucru straniu, tocmai citind acele cuvinte minunate, cu un sunet atît de creștin, puse în gura unei întrupări a lui Dumnezeu, am simțit cu putere că datorăm adevărului

religios cu totul altceva decît adeziunea acordată unui poem frumos, că îi datorăm un gen de adeziune infinit mai categoric.

Nu credeam totuși că aș putea să îmi pun măcar problema botezului. Simțeam că onestitatea mă obliga să nu-mi părăsesc sentimentele privind religiile necreștine și pe cele privind religia lui Israel — convingere pe care timpul și meditația nu au făcut într-adevăr decît să o întărească — și consideram această atitudine un obstacol absolut. Nu-mi închipuiam nici măcar posibilitatea ca un preot să se poată gîndi să-mi acorde botezul. Dacă nu v-aș fi întîlnit, nu mi-aș fi pus niciodată problema botezului ca pe o problemă practică.

De-a lungul acestei înaintări spirituale nu m-am rugat niciodată. Mă temeam de puterea de sugestie a rugăciunii, acea putere pentru care Pascal o recomandă. Metoda lui Pascal mi se pare una dintre cele mai proaste metode posibile pentru a ajunge la credință.

Întîlnirea cu dumneavoastră nu m-a putut convinge să mă rog. Dimpotrivă, pericolul mi se părea cu atît mai grav cu cît trebuia să mă păzesc și de puterea de sugestie a prieteniei pe care v-o port. În același timp eram foarte stînjenită de faptul că nu mă rugam și că nu vă spuneam acest lucru. Știam însă că nu v-o puteam spune fără a vă induce cu totul în eroare în privința mea. În acel moment nu v-aș fi putut face să înțelegeți.

Pînă în septembrie trecut nu mi se întîmplase nici măcar o dată în viață să mă rog, cel puțin nu în sensul literal al cuvîntului. Nu-i adresasem niciodată, cu voce tare ori în gînd, vreun cuvînt lui Dumnezeu. Nu rostisem niciodată o rugăciune liturgică. Mi se întîmpla din cînd în cînd să recit pentru mine însămi *Salve Regina*, dar numai ca pe un frumos poem.

Vara trecută, făcînd greacă cu T..., i-am dat traducerea, cuvînt cu cuvînt, a textului grec pentru *Pater*. Ne-am promis unul altuia că îl vom memora. Cred că el nu s-a ținut de cuvînt. Nici eu, de altfel, la vremea aceea. Dar cîteva săptămîni mai tîrziu, răsfoind *Evanghelia*, mi-am spus că, de vreme ce îmi promisesem să învăț textul și că asta însemna un lucru bun, trebuia să o fac. Am făcut-o. Suavitatea nesfîrșită a acestui text grec m-a învăluit atunci în așa măsură încît, vreme de mai multe zile, nu m-am putut împiedica să-l recit fără încetare. O săptămînă mai tîrziu am început culesul viei. Recitam *Pater*-ul în grecește în fiecare zi înainte de muncă, l-am repetat deseori și lucrînd în vie.

De atunci, mi-am hotărît un unic exercițiu, anume să recit *Pater*-ul o dată, dimineața, cu o atenție absolută. Dacă în timpul recitării atenția mi se rătăcește sau dormitează, fie și o frîntură de timp, reîncep pînă cînd ajung să obțin pentru întreg o atenție absolut pură. Mi se întîmplă atunci să încep din

nou, încă o dată, doar din plăcere, însă nu-mai dacă dorința mă împinge să o fac.

Virtutea acestei practici e extraordinară și mă uimește de fiecare dată: deși o resimt în fiecare zi, ea îmi depășește de fiecare dată așteptarea.

Cîteodată, primele cuvinte îmi smulg deja gândul din trup și îl transportă într-un loc în afara spațiului, unde nu există nici perspectivă, nici punct de vedere. Spațiul se deschide. Infinitatea spațiului obișnuit al percepției e înlocuită de o infinitate la puterea a doua, cîteodată la puterea a treia. În același timp, infinitatea aceasta se umple, toată, de tăcere, o tăcere care nu e lipsă de sunet, ci obiectul unei senzații pozitive, mai pozitivă decît cea a sunetului. Zgomotele, dacă mai sînt, ajung pînă la mine traversînd tăcerea.

Cîteodată, în cursul recitării ori în alte clipe, Christos e prezent ca persoană, dar e o prezență infinit mai reală, mai eficace, mai limpede și mai plină de iubire decît atunci cînd m-a cuprins prima oară.

Niciodată nu aș fi putut lua asupra mea hotărîrea de a vă spune toate astea dacă nu aș pleca. Cum plec cu gândul, mai mult ori mai puțin puternic, al unei morți probabile, mi se pare că nu am dreptul să las în tăcere aceste lucruri. Fiindcă, în fond, aici nu e vorba despre mine. E vorba numai despre Dumnezeu. Eu nu am cu adevărat nici un rol.

Dacă am putea presupune că în Dumnezeu există eroare, aş gândi că tot ceea ce mi s-a dat a fost dintr-o eroare. Dar poate că lui Dumnezeu îi place să se folosească de resturi, de piesele ratate, de obiecte rebut. În fond, pîinea ostiei, chiar mucedă, se preface în trupul lui Christos o dată ce preotul a sfinţit-o: Însă ea nu poate să nu se supună, pe cînd noi sîntem în stare să o facem. Mi se pare cîteodată că, dată fiind mila ce mi se acordă, orice păcat din parte-mi devine un păcat de moarte. Iar păcate comit neîncetat.

V-am spus că sînteţi pentru mine într-o cîtva ca un tată şi totodată ca un frate. Dar cuvintele acestea nu exprimă decît o analogie. Poate că ele corespund doar unui sentiment de afecţiune, de recunoştinţă şi de admiraţie. În ce priveşte îndrumarea spirituală a sufletului meu, cred că Dumnezeu însuşi a luat-o în mîinile sale şi o păstrează.

Ceea ce nu mă împiedică să am faţă de dumneavoastră cea mai mare datorie pe care aş putea să o am faţă de o fiinţă umană. Iată foarte precis în ce constă ea.

În primul rînd mi-aţi spus o dată, la începutul relaţiilor noastre, un cuvînt care a pătruns pînă în adîncul meu. Mi-aţi spus: „Fiţi foarte atentă; ar fi păcat ca, din propria dumneavoastră greşală, să treceţi pe lîngă un lucru important.“

Ceea ce m-a făcut să îmi dau seama de un nou aspect al datoriei de probitate inte-

lectuală. Pînă atunci nu concepusem această datorie decît împotriva credinței. Lucrul poate să pară oribil, dar nu este așa, dimpotrivă. O concepeam astfel fiindcă simțeam că toată iubirea mea se așeza de partea credinței. Cuvintele dumneavoastră m-au făcut să mă gîndesc că existau poate în mine, fără știrea mea, piedici impure față de credință, prejudecăți, obișnuințe. Am simțit că după ce îmi spuseseam ani în șir doar: „Poate că toate acestea nu sînt adevărate“, trebuia nu să încetez să mi-o spun — am grijă și acum să mi-o spun adeseori —, ci să adaug la formula amintită formula contrară, „Poate că toate acestea sînt adevărate“, și să le alternez.

În același timp, punîndu-mi chestiunea botezului ca pe o problemă practică, m-ați obligat să privesc în față, îndelung, de foarte aproape, cu deplinătatea atenției, credința, dogmele și sacramentele, ca pe niște lucruri față de care aveam îndatoriri ce se cereau deslușite și împlinite. Nu aș fi făcut-o niciodată în alte condiții; or, această examinare îmi era absolut necesară.

Însă lucrul cel mai prețios pe care mi l-ați dat a fost de alt ordin. Captîndu-mi prietenia prin caritatea dumneavoastră, al cărei echivalent nu îl mai întîlnisem, mi-ați oferit sursa de inspirație cea mai puternică și mai pură ce poate fi găsită printre lucrurile omenești. Căci printre lucrurile omenești nimic

nu e atît de puternic în a menține privirea ațintită mereu mai intens spre Dumnezeu decît prietenia pentru prietenii lui Dumnezeu.

Nimic nu poate măsura mai bine amploarea carității dumneavoastră decît faptul că m-ați îndurat atîta vreme și cu atîta blîndețe. Am aerul că glumesc, dar nu este deloc așa. E drept că nu aveți aceleași motive ca mine (cele despre care v-am scris acum cîteva zile) să resimțiți ură și repulsie în ce mă privește. Mi se pare totuși că răbdarea dumneavoastră față de mine nu poate decurge decît dintr-o generozitate supranaturală.

Nu m-am putut împiedica să vă pricinuiesc cea mai gravă decepție pe care v-aș fi putut-o pricinui. Dar pînă acum, deși mi-am pus problema adeseori, în timpul rugăciunii, în timpul liturghiei ori în lumina acelei străluciri care rămîne în suflet după liturghie, nu am avut nici măcar o dată, nici măcar o clipă, senzația că Dumnezeu mă vrea în Biserică. Nu am avut niciodată măcar o senzație de incertitudine. Cred că acum pot trahe în sfîrșit concluzia că Dumnezeu nu mă vrea în Biserică. Așa încît nu trebuie să aveți nici o părere de rău.

El nu vrea acest lucru, cel puțin pînă acum. Însă, mi se pare, dacă nu mă înșel, că voința lui este să rămîn în afară și de acum înainte, cu excepția poate a momentului morții. Sînt totuși mereu gata să mă supun oricărei

porunci, indiferent care ar fi ea. Mă voi su-pune cu bucurie poruncii de a merge chiar în centrul infernului și de a rămîne veșnic acolo. Nu vreau să spun, bineînțeles, că am o preferință pentru poruncile de acest gen. Nu am această perversitate.

Creștinismul trebuie să cuprindă în el toate vocațiile fără excepție, de vreme ce e catolic. Prin urmare, Biserica de asemenea. Dar în ochii mei creștinismul este catolic de drept, iar nu de fapt. Atîtea lucruri rămîn în afara lui, atîtea lucruri pe care Dumnezeu le iubește fiindcă altfel ele nu ar avea existență. Toată uriașa întindere a secolelor trecute, cu excepția ultimelor douăzeci; toate țările locuite de rase de culoare; toată viața profană din țările de rasă albă; iar, în istoria acestor țări, toate tradițiile învinuite de erezie, precum tradiția maniheenilor și albigensilor; toate lucrurile ce au decurs din Renaștere, deseori degradate, dar nu lipsite pe de-a-n-tregul de valoare.

Creștinismul fiind catolic de drept, iar nu de fapt, consider legitim din parte-mi să fiu membru al Bisericii de drept, iar nu de fapt, nu numai pentru o vreme, ci pentru toată viața dacă e cazul.

Dar această atitudine e nu numai legitimă. Atîta timp cît Dumnezeu nu îmi va da certitudinea că îmi poruncește contrariul, cred că ea este pentru mine o datorie.

Consider, iar dumneavoastră considerați de asemenea, că obligația următorilor doi sau trei ani — obligație atît de strictă încît a nu o îndeplini înseamnă aproape o trădare — este aceea de a arăta lumii posibilitatea unui creștinism cu adevărat întrupat. Niciodată în întreaga istorie actualmente cunoscută nu a existat vreo epocă în care sufletele să fi fost atît de primejduite ca astăzi pe întreg pămîntul. Trebuie înălțat din nou șarpele de aramă pentru ca oricine îl privește să fie salvat.⁹

Dar toate lucrurile se leagă într-atît unele de altele, încît creștinismul nu poate fi cu adevărat întrupat decît dacă e catolic în sensul pe care tocmai l-am definit. Cum ar putea el circula prin întreaga carne a națiunilor Europei dacă nu cuprinde în sine totul, absolut totul? În afară de minciună, bineînțeles. Dar în tot ceea ce este se află aproape întotdeauna mai mult adevăr decît minciună.

Avînd un sentiment atît de intens, atît de dureros al acestei urgențe, aș trăda adevărul, adică aspectul adevărului pe care îl percep, dacă aș părăsi punctul în care mă aflu încă de la naștere, anume la intersecția între creștinism și tot ceea ce nu este creștinism.

Am rămas întotdeauna în acest punct anume, pe pragul Bisericii, fără să mă mișc,

---

⁹ Numerii 21, 7-9; Ioan 3, 14.

imobilă, *en hypoménê* (un cuvînt cu mult mai frumos decît *patientia!*); doar că acum inima mi-a fost stămutată, pentru totdeauna sper, în Sfînta Ostie expusă pe altar.

Vedeți așadar că sînt departe de a avea gîndurile pe care, cu foarte bune intenții, mi le atribuia H... Sînt de asemenea departe de a îndura vreun zbucium.

Dacă există în mine tristețe, ea vine mai întîi din tristețea neîncetată pe care soarta a întipărit-o pentru totdeauna în sensibilitatea mea, tristețe căreia bucuriile cele mai mari, mai pure i se pot doar adăuga și asta numai cu prețul unui efort de atenție; vine apoi din mizerabilele, neconținutele mele păcate; vine din toate nenorocirile acestei epoci și din cele ale tuturor secolelor trecute.

Veți înțelege, cred, că am rezistat întotdeauna îndemnurilor dumneavoastră; fiind preot, veți putea totuși admite că există vocații autentice care te împiedică să intri în Biserică.

Altfel va dăinui între noi o barieră de neînțelegere, fie că eroarea se află de partea mea, fie că se află de partea voastră. Situația m-ar mîhni din punctul de vedere al prieteniei pe care v-o port, fiindcă, în acest caz, bilanțul eforturilor și al dorințelor suscitade de caritatea dumneavoastră față de mine ar reveni, în ce vă privește, la o decepție. Și cu toate că nu port vina ei, nu m-aș putea împiedica să mă acuz de nerecunoștință. Deoarece,

încă o dată, ceea ce vă datorez depășește orice măsură.

Aș vrea să vă atrag atenția asupra unui punct: anume că există un obstacol de netrecut pentru întruparea creștinismului. E vorba despre utilizarea a două mici cuvinte: *anathema sit*. Nu existența lor constituie problema, ci felul cum au fost utilizate pînă acum. El, de asemenea, mă împiedică să pășesc pragul în Biserică. Rămîn alături de toate lucrurile care nu pot intra în Biserică — receptacol universal —, din pricina celor două mici cuvinte. Le rămîn alături cu atît mai mult cu cît propria mea inteligență se numără printre ele.

Întruparea creștinismului implică o soluție armonioasă la problema relațiilor între indivizi și colectivitate. Armonie în sens pitagorician; just echilibru al contrariilor. Iată soluția după care oamenii însetează în mod special astăzi.

Situația inteligenței e piatra de încercare a acestei armonii pentru că inteligența e ceva specific, riguros individual. Armonia există oriunde inteligența, menținîndu-se la locul ei, lucrează fără piedici și își împlinește funcțiunea pe de-a-ntregul. E ceea ce Sfîntul Toma spune admirabil despre toate părțile sufletului lui Christos, referindu-se la sensibilitatea lui față de durere în timpul răstignirii.

Funcțiunea proprie inteligenței cere o libertate totală, implicînd dreptul de a nega

totul, și absența oricărei tutele. Oriunde inteligența uzurpă o poruncă divină e vorba despre un exces de individualism. Oriunde inteligența e stînjinită, e vorba despre o colectivitate opresivă sau de mai multe.

Biserica și statul trebuie să pedepsească inteligența, fiecare în modul lui specific, atunci cînd ea recomandă acte pe care Biserica sau statul le dezaprobă. Atunci cînd ea rămîne în domeniul speculației pur teoretice, Biserica și statul au de asemenea, dacă e cazul, datoria să prevină publicul, prin toate mijloacele eficace, împotriva pericolului unei influențe practice pe care anumite speculații le-ar putea avea asupra felului cum ne ducem viața. Dar oricare ar fi aceste speculații teoretice, Biserica și statul nu au dreptul nici să caute să le sufoce, nici să pricinuiască vreo daună materială ori morală autorilor lor. Mai cu seamă nu trebuie să li se interzică accesul la sacramente dacă doresc să aibă parte de ele. Fiindcă orice ar fi spus, mergînd chiar pînă la a nega în mod public existența lui Dumnezeu, ei nu au comis poate nici un păcat. Într-un astfel de caz, Biserica trebuie să declare că acești oameni se află în eroare, dar nu să le ceară nimic din ceea ce ar putea semăna cu o lepădare de spusele lor și nici să nu-i lipsească de Pîinea Vieții.

O colectivitate e păzitoare a dogmei; iar dogma este un obiect de contemplație pen-

tru iubire, credință și inteligență, trei facultăți strict individuale. De aici decurge stînjnirea individului în creștinism, mai cu seamă stînjnirea inteligenței. Nu puteți nega acest lucru.

Chiar Christos, care e Adevărul însuși, dacă ar vorbi în fața unei adunări de tip conciliu nu s-ar sluji de același limbaj pe care îl folosește cînd, în intimitate, vorbește prietenului preaiubit; iar, confruntînd frazele, nu e neverosimil ca el să poată fi acuzat de contradicție și minciună. Fiindcă, după una dintre acele legi ale naturii pe care Dumnezeu însuși le respectă deoarece el le-a voit din veșnicie, există două limbaje absolut distincte, deși alcătuite din aceleași cuvinte, limbajul colectiv și limbajul individual. Mîngîietorul pe care Christos ni-l trimite, Duhul adevărului, vorbește potrivit situației unul sau altul dintre ele și, prin necesitate de natură, nu există între cele două concordanță.

Atunci cînd prietenii autentici ai lui Dumnezeu — așa cum am sentimentul că a fost Meister Eckhart — repetă cuvinte pe care le-au auzit în taină, prin tăcere, în timpul uniunii de iubire, iar aceste cuvinte sînt în dezacord cu învățătura Bisericii, dezacordul se datorează pur și simplu faptului că limbajul pieței publice nu e același cu limbajul încăperii nupțiale.

Toată lumea știe că o conversație cu adevărat intimă nu se poate purta decît între doi

sau trei. Cînd se adună cinci ori șase, începe deja să domine limbajul colectiv. De aceea atunci cînd Bisericii i se aplică acel cuvînt „Unde sînt doi sau trei, adunați în numele Meu, acolo sînt și Eu în mijlocul lor“¹⁰, se comite un contrasens total. Christos nu a spus două sute ori cincizeci ori zece. El a spus doi sau trei. A spus foarte precis că el este întotdeauna prezent ca al treilea în intimitatea unei prietenii creștine, în intimitatea întîlnirii față către față.

Christos a dat făgăduințe Bisericii, dar nici una dintre aceste făgăduințe nu are puterea expresiei: „Tatăl vostru care este în ascuns.“¹¹ Cuvîntul lui Dumnezeu este cuvîntul ascuns. Cel care nu a auzit acest cuvînt, chiar dacă aderă la toate dogmele cuprinse în învățătura Bisericii, nu are contact cu adevărul.

Funcția Bisericii de păstrătoare colectivă a dogmelor este indispensabilă. Ea are dreptul și datoria să pedepsească prin îndepărtarea de la sacrameinte pe oricine o atacă în mod voit în această funcțiune care îi este specifică.

Așa încît, deși nu cunosc aproape deloc chestiunea, înclin să cred, în mod provizoriu, că Biserica a avut dreptate pedepsindu-l pe Luther.

---

¹⁰ Matei 18, 20.

¹¹ Matei 6, 6 și 6, 18.

Dar ea comite un abuz de putere atunci cînd are pretenția de a constrînge iubirea și inteligența să adopte drept normă limbajul ei. E un abuz de putere care nu își are sursa în Dumnezeu. El vine din înclinația naturală a oricărei colectivități, fără excepție, spre abuzul de putere.

Imaginea trupului mistic al lui Christos e foarte atrăgătoare. Însă importanța care se acordă astăzi acestei imagini mi se pare unul dintre semnele cele mai grave ale decăderii noastre. Fiindcă adevărata noastră demnitate nu constă în a fi membre ale unui trup, fie el și mistic, fie el și trupul lui Christos. Ea constă în aceea că atingînd starea de desăvîrșire, care e vocația fiecăruia dintre noi, nu noi mai trăim, ci Christos trăiește în noi.¹² Astfel încît Christos însuși, în integritatea sa, în unitatea lui indivizibilă, devine, într-un anume sens, fiecare dintre noi, la fel cum el este întreg prezent în fiecare ostie. Ostile nu sînt părți ale trupului său.

Importanța actuală a imaginii trupului mistic arată în ce măsură creștinii sînt jalnic de expuși influențelor din afară. A fi membru al trupului mistic al lui Christos dăruiește desigur o intensă euforie. Dar astăzi multe alte corpuri mistice, care nu au drept cap pe Christos, procură membrilor lor euforii după părerea mea de aceeași calitate.

---

¹² Galateni 2, 20.

A fi lipsită de bucuria participării la trupul mistic al lui Christos este pentru mine o mîngiere atîta vreme cît separarea decurge din supunere. Dacă Dumnezeu binevoiește să-mi ajute, voi da mărturie că și fără această bucurie e posibil să-i fii credincios lui Christos pînă la moarte. Sentimentele sociale au astăzi o asemenea influență, ele înalță atît de ușor pînă la treapta supremă de eroism în suferință și în moarte, încît cred că e bine să existe cîteva oi care rămîn afară din staul pentru a dovedi că iubirea lui Christos înseamnă, în esența ei, cu totul altceva.

Biserica apără astăzi cauza drepturilor imprescriptibile ale individului împotriva opresiunii colective, cauza libertății de gîndire împotriva tiraniei. Dar este vorba de cauze pe care le îmbrățișează din toată inima cei care, pentru moment, nu sînt cei mai puternici. E unicul lor mijloc de a redeveni poate într-o zi cei mai puternici. Lucrul e bine cunoscut.

E posibil ca ideea să vă jignească. Dar nu ați avea dreptate. Nu sînteți Biserica. În perioadele celor mai atroce abuzuri de putere comise de Biserică trebuie să se fi aflat printre preoții ei oameni ca dumneavoastră. Buna voastră credință nu e o garanție, chiar de-ar fi comună întregului ordin căruia îi aparțineți. Nu puteți prevedea cum se vor întoarce lucrurile.

Pentru ca atitudinea actuală a Bisericii să fie eficace și să pătrundă ca o pană în existența socială, ar fi necesar ca Biserica să spună limpede că s-a schimbat sau că vrea să se schimbe. Altfel cum ar putea fi ea luată în serios dată fiind amintirea Inchiziției. Iertați-mă că vorbesc despre Inchiziție; evocarea ei mă îndurerează îndeosebi datorită prieteniei mele pentru dumneavoastră și, prin dumneavoastră, pentru întregul ordin căruia îi aparțineți. Dar Inchiziția a existat. După căderea Imperiului roman, imperiu totalitar, Biserica a fost cea dintâi care a instaurat în Europa, în secolul al XIII-lea, după războiul împotriva albigenzilor, un pre-totalitarism. Arborele acesta a dat multe roade.

Iar resortul acestui totalitarism constă în utilizarea a două mici cuvinte: *anathema sit*.

Printr-o judicioasă transpunere a utilizării lor s-au făurit de altfel toate partidele care au întemeiat astăzi regimuri totalitare. E o chestiune de istorie pe care am studiat-o în mod deosebit.

Vorbind în felul acesta despre numeroase lucruri care sînt prea înalte pentru mine, lucruri de care nu am dreptul să mă ocup, vă dau probabil impresia unui orgoliu luciferic. Nu este vina mea. Ideile vin să se așeze în mine din greșeală, apoi, recunoscîndu-și greșeala, vor cu tot dinadinsul să iasă. Nu știu de unde vin, nici ce valoare au, dar oricum

ar fi nu mă cred în drept să împiedic această operațiune de ieșire.

Rămas-bun. Vă doresc tot binele cu puțință în afară de cruce; fiindcă nu îmi iubesc aproapele ca pe mine însămi, pe dumnea-voastră mai cu seamă nu vă iubesc așa, după cum ați observat. Însă Christos a acordat prietenului preaiubit, și fără îndoială întregii sale linii spirituale, o cale spre El care nu trece prin degradare, întinare și chin, ci e o cale a bucuriei, a purității și a mîngîierii neîncetate. De aceea îmi pot îngădui să vă doresc ca, fie și de veți avea într-o zi cîntecul să muriți pentru Domnul de o moarte violentă, ea să se petreacă în bucurie, fără nici o spaimă; și ca doar trei dintre fericiri (*mîtes, mundo corde, pacifici*) să vă fie dăruite. Toate celelalte cuprind mai multă ori mai puțină suferință.

Urarea aceasta nu se datorează numai slăbiciunii născute din prietenie omenească. Pentru orice ființă umană luată în sine găsesc destule motive să conchid că nenorocirea nu i se potrivește, fie pentru că mi se pare prea mediocră pentru o încercare atît de importantă, fie, dimpotrivă, prea prețioasă pentru a fi distrusă. E cea mai gravă abatere de la ultima din cele două porunci esențiale. Cît despre prima poruncă, mă abat de la ea în chip și mai cumplit fiindcă ori de cîte ori mă gîndesc la răstignirea lui Christos, comit păcatul de a o dori.

Vă rog să credeți mai mult ca oricând și pentru totdeauna în prietenia mea filială și plină de o tandră recunoștință.

Simone Weil

Ultimele gânduri

26 mai 1942 (de la Casablanca)

Părinte,

Faptul că mi-ați scris totuși e un act de bunătate. A primi cîteva cuvinte afectuoase de la dumneavoastră în momentul plecării a fost pentru mine prețios.

Mi-ați citat cuvinte ale Sfîntului Pavel, cuvinte splendide. Sper că mărturisindu-vă mizeria mea nu v-am dat impresia că aș nescoti mizericordia lui Dumnezeu. Sper că nu am căzut niciodată, că nu am să cad niciodată pînă la această treaptă de lașitate și de nerecunoștință. Nu am nevoie de nici o speranță, de nici o făgăduință pentru a crede că Dumnezeu este bogat în milă. Cunosc această bogăție cu certitudinea experienței, am atins-o. Ceea ce cunosc prin contact depășește atît de mult capacitatea mea de înțelegere și de recunoștință, încît nici chiar făgăduințele fericirilor viitoare nu i-ar putea adăuga, pentru mine, nimic; tot așa cum pentru înțelegerea omenească adunarea a două infinituri nu este o adunare.

Mila lui Dumnezeu e manifestă în nenorocire ca și în bucurie, în aceeași măsură, poate chiar mai mult în nenorocire pentru

că sub această formă ea nu are nici un corespondent uman. Mila omului nu se arată decît în dăruirea unei bucurii sau în stîrnirea unei dureri, care au în vedere scopuri exterioare, vindecarea corpului sau educația. Dar nu efectele exterioare ale nenorocirii sînt cele care dau mărturie despre mila divină. Efectele exterioare ale nenorocirii veritabile sînt aproape întotdeauna rele. Cine vrea să ascundă acest lucru minte. Mila divină strălucește în nenorocirea însăși. În adîncul adîncului, în centrul amărăciunii ei de nemîngîiat. Dacă atunci cînd cazi perseverezi în iubire pînă în punctul unde sufletul nu-și mai poate stăpîni strigătul „Dumnezeu meu, pentru ce m-ai părăsit?“, dacă rămîi în acel punct fără a înceta să iubești, ajungi să atingi ceva ce nu mai e nenorocire, ce nu mai e bucurie; e esența centrală, esențială, pură, nonsensibilă, comună bucuriei și suferinței; e iubirea însăși a lui Dumnezeu.

Știi atunci că bucuria este dulceața contactului cu iubirea lui Dumnezeu, că nenorocirea este rana aceluiasi contact cînd el e dureros, că numai contactul în sine e important, nu și modalitatea lui.

Tot astfel, dacă revezi o ființă foarte dragă după o absență îndelungată, schimbul de cuvinte cu ea nu are importanță, important e doar sunetul vocii care ne asigură de prezența ei.

Cunoașterea acestei prezențe a lui Dumnezeu nu consolează, nu ușurează cu nimic îngrozitoarea amărăciune a nenorocirii, nu vindecă mutilarea sufletului. Dar e cunoaștere certă a faptului că iubirea lui Dumnezeu pentru noi e substanța însăși a amărăciunii și a mutilării.

Aș vrea ca, din recunoștință, să fiu în stare să dau mărturie despre această cunoaștere.

Poetul *Iliadei* l-a iubit îndeajuns pe Dumnezeu pentru a fi capabil de o atare mărturie. Căci în ea stă semnificația implicită a poemului și unica sursă a frumuseții lui. Dar lucrul acesta nu a fost înțeles.

Chiar de n-ar exista nimic altceva decât viața de aici, chiar dacă clipa morții nu ne-ar aduce nimic nou, supraabundența infinită a milei divine e deja secret prezentă, în întregul ei, aici jos.

Presupunînd prin absurd că aș muri fără să fi comis greșeli grave și aș cădea totuși după moarte în adîncul infernului, tot i-aș datora lui Dumnezeu o recunoștință infinită pentru infinita sa milă de a-mi fi dat viață terestră, în pofida faptului că sînt un obiect atît de neizbutit. Chiar și în acest caz, aș socoti că mi-am primit toată partea din bogăția milei divine. Deoarece încă de aici de jos primim capacitatea de a-l iubi pe Dumnezeu și de a ni-l reprezenta cu certitudine deplină ca avînd drept substanță bucuria reală, eter-

nă, perfectă și infinită. Primim de sus destule presentimente ale eternității, care străbat prin voalurile cărnii, pentru a șterge în această privință orice îndoială.

Ce se poate cere, ce se poate dori mai mult? O mamă, o îndrăgostită care au certitudinea că fiul sau iubitul se află în bucurie nu ar avea în inima lor nici un gând în stare să ceară ori să dorească altceva. Noi avem cu mult mai mult. Ceea ce iubim este bucuria desăvârșită însăși. Când știm asta, speranța, chiar ea, devine inutilă, nu mai are sens. Singurul lucru ce mai rămîne de sperat este harul de a rămîne în ascultare aici, în lumea de jos. Restul e problema lui Dumnezeu și nu ne privește.

De aceea, în ciuda faptului că imaginația mea, mutilată de o prea lungă și neîncetată suferință, nu poate accepta gândul că mîntuirea ar fi posibilă pentru mine, nu îmi lipsește nimic. Ceea ce îmi spuneți în această privință nu poate avea asupra mea alt efect decît să mă convingă de prietenia dumnea-voastră reală pentru mine. Sub cel din urmă aspect, scrisoarea pe care mi-ați trimis-o îmi e foarte prețioasă. Altă influență ea nu a putut avea în mine. Dar nu era necesar.

Îmi cunosc îndeajuns mizerabila slăbiciune pentru a mă aștepta ca o mărunță înrăutățire a sorții să fie poate de ajuns pentru a-mi umple sufletul de suferințe care să nu mai lase loc, vreme îndelungată, gîndu-

rilor exprimate mai sus. Dar chiar și această primejdie e neimportantă. Certitudinea nu e supusă dispozițiilor sufletești. Certitudinea se află mereu într-o perfectă siguranță.

Nu există decît o singură împrejurare în care ajung să nu mai știu nimic despre această certitudine. Este contactul cu nenorocirea celuilalt. Chiar cu nenorocirea celor ce îmi sînt indiferenți ori necunoscuți, poate încă mai mult cu nenorocirea lor, inclusiv a celor din veacurile trecute cele mai îndepărtate. Contactul acesta îmi face un rău atît de înfiorător, îmi sfișie sufletul de la un capăt la altul în așa măsură încît iubirea lui Dumnezeu îmi devine pentru o vreme aproape imposibilă. Nu lipsește foarte mult ca să spun imposibilă. Ajung chiar să mă neliniștesc pentru mine însămi. Dar recapăt puțină siguranță amintindu-mi că Christos a plîns cînd a văzut dinainte grozăviile nimicirii Ierusalimului. El iartă, nădăjduiesc, compasiunea.

Mi-ați făcut rău scriindu-mi că ziua botezului meu vă va pricinui o mare bucurie. După ce am primit atît de mult de la dumneavoastră, îmi stă în putere să vă ofer o bucurie și totuși nu am nici măcar o clipă gîndul să o fac. Aici nu eu sînt cea care decide. Cred cu adevărat că numai Dumnezeu are asupra mea puterea de a mă împiedica să vă pricinuiesc această bucurie.

Chiar luînd în seamă doar planul relațiilor pur omenești, vă datorez o recunoștință infinită. Cred că în afară de dumneavoastră toate ființele umane cărora am ajuns vreodată să le dau, prin prietenia mea, puterea de a-mi pricinui ușor suferință, s-au amuzat, în mod frecvent sau din cînd în cînd, conștient sau inconștient, să mi-o stîrnească. Acolo unde îmi dădeam seama că era un act conștient, luam un cuțit și tăiam prietenia, fără ca de altfel să îl previn pe cel în cauză.

Nu se comportau astfel din răutate; era doar efectul acelui fenomen bine cunoscut care împinge găinile, de îndată ce văd că una din ele e rănită, să se repeadă asupra ei cu ciocul.

Toți oamenii poartă în ei această natură animală. Ea le decide atitudinea față de semenii, cu sau fără știința și adeziunea lor. Astfel, fără ca mintea să-și dea seama de nimic, natura animală din om simte mutilarea naturii animale dintr-un altul și reacționează în consecință. La fel se întîmplă în toate situațiile posibile în ceea ce privește reacțiile animale corespunzătoare. E o necesitate mecanică și ea îi domină pe toți oamenii în orice moment; oamenii i se sustrag în funcție de locul pe care îl ocupă în sufletele lor supranaturalul autentic.

Discernămîntul, chiar parțial, în această privință e foarte dificil. Însă dacă un discer-

nămînt integral ar fi efectiv posibil, el ne-ar da un criteriu pentru partea de supranatural din viața unui suflet, criteriu sigur, precis ca un cîntar și absolut independent de toate credințele religioase. Iată ceea ce a arătat Christos, printre multe altele, spunînd: „Acele două porunci sînt una.”¹³

Numai lîngă dumneavoastră nu am fost atinsă de loviturile acestui mecanism. Situația mea față de dumneavoastră e asemănătoare cu cea a unui cerșetor mereu înfomețat din pricina mizeriei care timp de un an ar fi mers din vreme în vreme la o casă îndestulată spre a cere pîine și, pentru prima oară în viața lui, nu ar fi avut de îndurat umilințe. Un asemenea cerșetor, dacă ar avea de dat cîte o viață în schimbul fiecărei bucăți de pîine și dacă și le-ar da pe toate, tot s-ar gîndi că datoria lui nu a scăzut.

Pe deasupra, relațiile umane cu dumneavoastră cuprind neîncetat lumina lui Dumnezeu, iar acest fapt trebuie să ducă, după mine, recunoștința pe un cu totul alt nivel.

Și totuși nu vă voi da nici o dovadă de recunoștință afară de aceea de a rosti despre dumneavoastră lucruri care vă vor stîrni o legitimă iritare împotriva mea. Fiîndcă nu mi se cuvine să le spun și nici măcar să le gîndesc. Nu am dreptul să o fac și știu prea bine că nu am acest drept.

---

¹³ Marcu 12, 29-31; Luca 10, 27.

Dar cum în fapt le-am gîndit nu îndrăznesc să le trec sub tăcere. Dacă sînt neadevărate, nu vă vor face rău. Nu e cu totul imposibil ca ele să conțină ceva adevăr. În acest caz, e de crezut că Dumnezeu vă trimite adevărul cu pricina prin mijlocirea condeiului care întîmplător se află în mîna mea. Există gînduri cărora li se potrivește să fie trimise prin inspirație, altele cărora li se potrivește trimiterea prin intermediul unei creaturi, iar cu prietenii săi Dumnezeu se slujește de o cale ca și de cealaltă. E bine cunoscut că orice creatură, de pildă o asină, poate sluji fără deosebire ca intermediar. Poate că lui Dumnezeu îi place chiar să aleagă în acest scop lucrurile cele mai vile. Simt nevoia să îmi spun toate acestea ca să nu-mi fie frică de propriile mele gînduri.

Cînd am alcătuit pentru dumneavoastră, în scris, o schiță a autobiografiei mele spirituale, am făcut-o cu o intenție anume. Voiam să vă ofer posibilitatea de a constata un caz concret și cert de credință implicită. Cert fiindcă știu că sînteți conștient că nu mint.

Credeți, cu îndreptățire sau nu, că sînt demnă de numele de creștină. Afîrm că atunci cînd, vorbindu-vă despre copilăria și tînețea mea, folosesc cuvintele vocație, supunere, spirit de sărăcie, puritate, acceptare, iubire de aproapele și alte cuvinte similare, semnificația lor e riguros aceeași ca cea pe care ele o au pentru mine în momentul de

față. Totuși am fost crescută de părinții și de fratele meu într-un total agnosticism și nu am făcut niciodată nici cel mai mic efort pentru a părăsi această concepție, nu am resimțit, pe bună dreptate cred eu, nici cea mai mică dorință de a o abandona. În ciuda ei, nici una dintre greșelile, nici una dintre imperfecțiunile mele, socotite de la naștere aș putea spune, nu a avut drept adevărată scuză ignoranța. Va trebui să dau seamă de toate în acea zi a miniei Mielului.¹⁴

Mă puteți crede de asemenea pe cuvânt că Grecia, Egiptul, India veche, China veche, frumusețea lumii, reflexele pure și autentice ale acestei frumuseți în arte și în știință, priveliștea ascunsurilor inimii omenеști din inimile nelocuite de credința religioasă, toate acestea au contribuit la fel de mult ca lucrurile vizibil creștine pentru a mă face captiva lui Christos. Cred că aș putea spune: au contribuit mai mult. Iubirea pentru lucrurile amintite, care se află în afara creștinismului vizibil, mă ține în afara Bisericii.

Un asemenea destin spiritual trebuie să vi se pară de neînțeles. Dar tocmai din această pricină, el e potrivit ca subiect de reflecție. E bine să reflectezi asupra a ceea ce te obligă să ieși din tine însuți. Mi-e greu să-mi închipui cum de e cu putință să aveți o oarecare prietenie pentru mine; dar, de vreme ce

---

¹⁴ Apocalipsa 7, 16–17.

pare să fie așa, ea v-ar putea fi utilă în acest chip.

Admiteți teoretic fără rezerve noțiunea de credință implicită. În practică dovediți o lărgime de spirit și o probitate intelectuală cu totul excepționale. Dar, după părerea mea, încă insuficiente. Numai desăvîrșirea e suficientă.

Deseori mi s-a părut, pe drept ori pe nedrept, că am a constata la dumneavoastră atitudini pătinoare. Mai cu seamă o anumită repulsie de a admite efectiv, în cazuri particulare, posibilitatea credinței implicite. Am avut cel puțin impresia aceasta când v-am vorbit despre B... și mai ales despre un țaran spaniol pe care îl socotesc ca nefiind foarte departe de sfințenie. E adevărat că vina cade mai ales asupra mea; din nepricepere fac întotdeauna rău lucrurilor pe care le iubesc atunci când vorbesc despre ele; am simțit-o foarte adesea. Dar mi se pare de asemenea că dacă vi se vorbește despre necredincioși care, aflați în nenorocire, o acceptă ca pe o parte din ordinea lumii, nu sînteți la fel de impresionat ca în cazul când e vorba despre creștini și despre supunerea lor în fața voinței lui Dumnezeu. E totuși același lucru. Cel puțin, dacă am cu adevărat dreptul la numele de creștină, știu din experiență că virtutea stoică și virtutea creștină sînt una și aceeași virtute. Virtutea stoică autentică, care e înainte de toate iubire; nu acea cari-

catură a ei datorată cîtorva brute romane. Teoretic nici dumneavoastră, mi se pare, nu o puteţi nega. Dar vă repugnă să recunoaşteţi în fapt, în exemple concrete şi contemporane, posibilitatea unei eficacităţi supranaturale a virtuţii stoice.

M-aţi îndurerat de asemenea într-o zi cînd aţi folosit cuvîntul fals pentru a spune neortodox. V-aţi corectat de îndată. După părerea mea a fost o confuzie în termeni, incompatibilă cu o perfectă probitate intelectuală. E cu neputinţă ca ea să fie pe placul lui Christos, care e Adevărul.

Mi se pare că există cu certitudine în dumneavoastră o serioasă imperfecţiune. Şi de ce să existe în dumneavoastră imperfecţiunea? Nu vi se cuvine să fiţi nedesăvîrşit. E ca o notă falsă într-o cîntare frumoasă.

Imperfecţiunea vine, cred, din ataşamentul faţă de Biserică ca faţă de o patrie pămîntească. Biserica este în fapt pentru dumneavoastră nu numai legătura cu patria cerească, ci şi o patrie terestră. Trăiţi acolo într-o atmosferă de căldură umană, ceea ce face ca ataşamentul să fie aproape inevitabil.

Ataşamentul pomenit e poate pentru dumneavoastră acel fir extrem de subţire despre care vorbeşte Sfîntul Ioan al Crucii, firul care, cîtă vreme nu e rupt, leagă pasărea de pămînt tot atît de tare ca un lanţ zdravăn de fier. Îmi închipui că acel fir, deşi teribil de subţire, trebuie să fie cel mai dificil de tăiat

fiindcă, o dată tăiat, trebuie să îți iei zborul și asta stîrnește frica. Dar obligația de a-l tăia e, tocmai de aceea, imperioasă.

Copiii lui Dumnezeu nu trebuie să aibă nici o altă patrie aici jos afară de universul însuși, cu totalitatea creaturilor raționale pe care le-a cuprins, le cuprinde și are să le cuprindă. Aceasta e cetatea natală care are dreptul la iubirea noastră.

Lucrurile mai puțin vaste decît universul, între care se numără Biserica, impun obligații care pot fi extrem de întinse, dar între care nu se află obligația iubirii. Cel puțin așa cred. Sînt convinsă de asemenea că nu se află printre ele nici o obligație care să aibă legătură cu inteligența.

Iubirea noastră trebuie să aibă aceeași amplitudine în cuprinsul întregului spațiu, aceeași calitate în toate părțile spațiului precum lumina însăși a soarelui. Christos ne-a poruncit să ajungem la desăvîrșirea Tatălui crescînd imitînd distribuția nediscriminată a luminii.¹⁵ Inteligența noastră trebuie să aibă și ea aceeași completă imparțialitate.

Tot ceea ce există e deopotrivă ținut în ființă de iubirea creatoare a lui Dumnezeu. Prietenii lui Dumnezeu trebuie să-l iubească pînă la contopirea iubirii lor cu iubirea sa față de lucrurile lumii de aici.

Cînd un suflet a ajuns la o iubire care să umple în mod egal tot universul, iubirea lui

---

¹⁵ Matei 5, 45-48.

devine acel pui cu aripi de aur care sparge coaja oului lumii. După aceea iubește universul nu dinăuntrul lui, ci din afară, din locul unde stă Înțelepciunea lui Dumnezeu care e fratele nostru întîi născut. O asemenea iubire nu iubește ființele și lucrurile în Dumnezeu, ci din punctul de vedere al lui Dumnezeu. Fiind alături de Dumnezeu, ea își pleacă privirea, contopită cu privirea lui Dumnezeu, asupra tuturor ființelor și tuturor lucrurilor.

Trebuie să fii catolic, adică să nu fii legat prin vreun fir de nimic din cele create în afară de totalitatea creației. E o universalitate care a putut fi odinioară implicită în sfinți, implicită chiar față de propria lor conștiință. În sufletul lor ei puteau face implicit parte dreaptă atît iubirii cuvenite numai lui Dumnezeu și întregii sale creaturi, cît și obligațiilor față de ceea ce e mai mărunț în univers. Cred că Sfîntul Francisc din Assisi, Sfîntul Ioan al Crucii au fost astfel. De aceea au fost amîndoi poeți.

E adevărat că trebuie să-ți iubești aproapele; dar în pilda pe care o dă Christos ca ilustrare pentru această poruncă, aproapele este o ființă goală și însîngerată, căzută la marginea drumului, despre care nu se știe nimic.¹⁶ E o iubire absolut anonimă și, prin asta, universală.

---

¹⁶ Luca 10, 30-37.

E iarăși adevărat că Christos a spus ucenicilor săi: „Iubiți-vă unii pe alții.”¹⁷ Dar cred că aici este vorba despre prietenie, o prietenie personală între două ființe, o prietenie care trebuie să lege pe fiecare prieten al lui Dumnezeu de oricare alt prieten al său. Prietenia e singura excepție legitimă de la datoria de a iubi numai în mod universal. Și încă, sînt eu de părere, prietenia nu e cu adevărat pură decît dacă ea este ca să spunem așa înconjurată din toate părțile de un înveliș compact de indiferență care să mențină distanța.

Trăim într-o epocă absolut fără precedent, iar în situația prezentă universalitatea, care altădată putea fi implicită, trebuie să fie integral explicită. Ea trebuie să impregneze limbajul și însuși modul de a fi, în întregul lui.

Astăzi a fi sfînt nu mai e de ajuns; e necesară sfințenia pe care o cere momentul prezent, o sfințenie nouă, de asemenea fără precedent.

Maritain a spus-o, dar el a enumerat doar aspectele sfințeniei de odinioară care astăzi sînt, în parte și pentru un timp cel puțin, perimate. N-a simțit în ce măsură sfințenia de astăzi trebuie să cuprindă o miraculoasă noutate.

---

¹⁷ Ioan 15, 12.

Un tip nou de sfințenie înseamnă un elan, o invenție. Păstrînd proporțiile și menținînd fiecare lucru la locul său, e vorba despre ceva aproape analog unei noi revelații a universului și a destinului uman. E vorba despre dezvăluirea unei ample porțiuni de adevăr și de frumusețe pînă acum ascunse de un strat gros de praf. E nevoie de mai mult geniu decît i-a trebuit lui Arhimede pentru a inventa mecanica și fizica. O sfințenie nouă înseamnă o invenție și mai miraculoasă.

Numai un soi de perversitate îi poate obliga pe prietenii lui Dumnezeu să se lipsească de capacitatea geniului, căci, pentru a primi cu asupra de măsură geniu, le e de ajuns să-l ceară Tatălui în numele lui Christos.

E o cerere legitimă, astăzi cel puțin, pentru că obiectul ei e necesar. Cred că, sub această formă ori sub alta echivalentă, este cererea capitală astăzi, cea care e de făcut în fiecare zi, în fiecare ceas, așa cum un copil flămînd nu încetează să ceară pîine. Lumea are nevoie de sfinți care să aibă geniu așa cum un oraș unde bîntuie ciuma are nevoie de doctori. Acolo unde se face simțită nevoia, acolo apare obligația.

Eu însămi nu pot da nici o utilizare acestor gînduri și celor care în mintea mea le însoțesc. Întîi pentru că imperfecțiunea considerabilă pe care am avut lașitatea să o las să dăinuie în mine mă așază la o distanță mult prea mare de zona unde ele sînt apli-

cabile. Ceea ce e de neiertat din parte-mi. O atît de mare distanță nu poate fi depășită, în cel mai bun caz, decît o dată cu trecerea timpului.

Dar și de-aș fi depășit-o deja, sînt un instrument uzat. Sînt prea epuizată. Și chiar dacă aș crede în posibilitatea de a obține de la Dumnezeu vindecarea mutilărilor naturii în ființa mea, nu m-aș putea hotări să o cer. Chiar de-aș fi sigură că o pot dobîndi, n-aș fi în stare. Atare cerere mi s-ar părea o ofensă față de Iubirea infinit tandră care mi-a făcut în dar nenorocirea.

Dacă nimeni nu consimte să dea atenție gîndurilor care, nici eu nu știu în ce chip, s-au așezat într-o ființă atît de insuficientă ca mine, ele vor fi înmormîntate o dată cu mine. Iar dacă, așa cum cred, ele cuprind adevăr, ar fi păcat. Le aduc un prejudiciu. Faptul că se află în mine le privează de atenția pe care o merită.

Nu văd pe nimeni altcineva decît pe dumneavoastră a cărui atenție să o pot implora în favoarea lor. Caritatea, pe care ați revărsat-o asupra mea, aș dori să se abată de la mine și să se îndrepte către ceea ce port în mine, de o valoare, îmi place să cred, cu mult mai mare decît am eu însămi.

E foarte dureroasă pentru mine temerea că gîndurile care au coborît înăuntrul meu pot fi condamnate la moarte datorită contaminării cu insuficiența și cu mizeria mea.

Nu citesc niciodată fără să mă cutremur povestea smochinului neroditor.¹⁸ Consider că e portretul meu. Și în el natura e neputincioasă; totuși nu a fost iertat. Christos l-a blestemat.

Iată de ce, chiar dacă nu există poate în viața mea greșeli precise deosebit de grave, afară de cele pe care vi le-am mărturisit, cred că, privind lucrurile rațional și lucid, am mult mai multe motive legitime să mă tem de mînia lui Dumnezeu decît au o mulțime de criminali siniștri.

De fapt nu mă tem de ea. Printr-o stranie răsturnare, gîndul mîniei lui Dumnezeu nu stîrnește în mine decît iubire. Gîndul bunăvoinței posibile a lui Dumnezeu, gîndul mîlei lui îmi pricinuieste un soi de spaimă de care tremur.

Dar sentimentul de a fi pentru Christos ca un smochin neroditor îmi sfîșie inima.

Din fericire Dumnezeu poate trimite cu ușurință nu numai aceleași gînduri, dacă sînt bune, ci multe altele cu mult mai bune într-o ființă intactă, în stare să servească.

Dar cine știe dacă cele care se află în mine nu sînt, cel puțin în parte, menite ca dumneavoastră să le dați o anume utilizare. Ele nu pot fi destinate decît cuiva care îmi poartă o fărîmă de prietenie, de prietenie adevărată. Căci pentru ceilalți, într-un anume fel,

---

¹⁸ Matei 21, 18-21; Marcu 11, 12-14; Luca 13, 6-9.

eu nu exist. Am culoarea frunzei moarte precum unele insecte.

Dacă în tot ceea ce v-am scris există lucruri care vi se par false ori nelalocul lor venind din parte-mi, iertați-mă. Nu fiți pornit împotriva mea.

Nu știu dacă în cursul săptămînilor și lunilor ce vor urma am să vă pot da vești despre mine sau să le primesc pe ale voastre. Dar această separare nu e un rău decît pentru mine și prin urmare e lipsită de importanță.

Nu pot decît să-mi afirm încă o dată grațitudinea filială și prietenia fără margini pentru dumneavoastră.

Simone Weil

Iubirea lui Dumnezeu și nenorocirea

În domeniul suferinței, nenorocirea e un lucru aparte, specific, ireductibil. E cu totul altceva decît simpla suferință. Pune stăpînire pe suflet și își întipărește pînă în străfundul lui pecetea care nu-i aparține decît ei, pecetea sclaviei. Sclavia așa cum era ea practică în Roma antică e doar forma extremă a nenorocirii. Cei vechi, buni cunosători ai temei, spuneau: „Un om își pierde jumătate din suflet cînd devine sclav.“

Nenorocirea e inseparabilă de suferința fizică, însă cu totul distinctă de ea. În suferință, tot ceea ce nu e legat de durerea fizică sau de ceva analog ei este artificial, imaginar și poate fi anihilat printr-o dispoziție potrivită a gîndului. Chiar și în mîhnirea pricinuită de absența sau de moartea unei ființe iubite, miezul ireductibil al mîhnirii e cumva ca o durere fizică, o dificultate de a respira, o menghină strînsă în jurul inimii ori o nevoie de nestins, o foame; e dezordinea aproape biologică pricinuită de eliberarea brutală a unei energii pînă atunci orientate de un

atașament, iar acum private de direcție. O mîhnire care nu e încolăcită în jurul unui asemenea miez ireductibil e doar romantism, literatură. Umilința e și ea o stare violentă a întregii ființe corporale, care, șfichiuită de ultragiu, vrea să se repeadă, dar trebuie să se înfrîneze, constrînsă de neputință sau de frică.

În schimb, o durere exclusiv de ordin fizic e prea puțin lucru și nu lasă nici o urmă în suflet. Durerea de dinți de pildă. Cîteva ceasuri de durere năprasnică din cauza unui dinte stricat, o dată trecute, nu mai sînt nimic.

Cu totul altfel stau lucrurile în ce privește suferința fizică îndelungată sau foarte frecventă. Dar o astfel de suferință e deseori cu totul altceva decît suferință; e deseori o nenorocire.

Nenorocirea înseamnă o dezrădăcinare a vieții, un echivalent mai mult ori mai puțin atenuat al morții, a cărei prezență umple sufletul datorită durerii fizice pe care o înduri sau de care te temi în fiecă clipă. Dacă durerea fizică e total absentă, sufletul nu are parte de nenorocire fiindcă gîndul se îndreaptă spre orice alt obiect. Gîndirea fuge de nenorocire tot atît de prompt, tot atît de inevitabil precum un animal fuge de moarte. În lumea de aici numai durerea fizică și nimic altceva are capacitatea de a înlănțui mintea; cu condiția ca durerii fizice să îi fie asi-

milate anumite fenomene dificil de descris, dar de ordin corporal, care sînt riguros echivalente cu ea. Spaima de durerea fizică mai cu seamă intră în această categorie.

Cînd, atinsă de durerea fizică, fie ea și slabă, mintea e constrînsă să recunoască prezența nenorocirii, se produce o stare tot atît de violentă ca aceea a unui condamnat la moarte silit să privească ceasuri în șir ghilotina care îi va reteza grumazul. Sînt ființe umane care pot trăi douăzeci, cincizeci de ani într-o asemenea stare violentă. Treci pe lîngă ele fără să-ți dai seama de această stare. Ce om ar fi capabil să o sesizeze, dacă nu Christos însuși este cel care privește prin ochii lui? Remarcăm doar că asemenea ființe se comportă cîteodată ciudat și le condamnăm comportamentul.

Nu e vorba efectiv despre nenorocire decît dacă evenimentul care a înșfăcat viața și a dezrădăcinat-o o atinge direct sau indirect în toate laturile ei, socială, psihologică, fizică. Factorul social e esențial. Nu e vorba efectiv despre nenorocire acolo unde nu există, într-o formă sau alta, decădere socială sau teamă de o asemenea decădere.

Între nenorocire și toate necazurile care, chiar fiind foarte dure, foarte adînci, foarte îndelungate, sînt altceva decît nenorocirea propriu-zisă, există continuitate și totodată separarea dată de un prag, așa cum e pentru apă temperatura de fierbere. Există o

limită dincolo de care stă nenorocirea; ea nu e de găsit dincoace de acest prag. Limita nu este pur obiectivă; o mulțime de factori personali intră în joc. Un același eveniment poate împinge în nenorocire o anume ființă umană și nu pe o alta.

Marea enigmă a vieții umane nu este suferința, ci nenorocirea. Nu e uimitor că există nevinovați uciși, torturați, izgoniți din țara lor, supuși mizeriei ori sclaviei, închiși în lagăre de concentrare sau în temnițe, de vreme ce există criminali care să înfăptuiască atare acțiuni. Nu e uimitor nici faptul că boala aduce cu sine suferințe îndelungate care paralizează viața și fac din ea o imagine a morții, de vreme ce natura e supusă unui joc orb de necesități mecanice. Dar e uimitor că Dumnezeu a dat nenorocirii puterea de a cuprinde sufletul însuși al celor inocenți, de a se înstăpîni asupra lui ca suveran deplin. În cel mai bun caz, ființa marcată de nenorocire nu-și va păstra decît jumătate din suflet.

Cei izbiți de una din acele lovituri după care o ființă se zbate la pămînt ca un vierme pe jumătate strivit, aceia nu au cuvinte pentru a rosti ce li s-a întîmplat. Printre oamenii pe care îi întîlnesc, cei care, chiar dacă au suferit din plin, nu au avut niciodată contact cu nenorocirea propriu-zisă nu pot avea nici cea mai vagă idee de starea lor. E ceva absolut specific, de neasociat cu nimic alt-

ceva, așa cum nimic nu poate da nici cea mai mică idee despre sunet unui surdo-mut. Iar cei care au fost ei înșiși mutilați de nenorocire sînt incapabili să dea ajutor altcuiva și aproape incapabili să o dorească. Așa încît compasiunea față de nenorociți e o imposibilitate. Cînd se ivește cu adevărat, ea este un miracol mai uimitor decît mersul pe ape, vindecarea bolnavilor și chiar învierea unui mort.

Nenorocirea l-a silit pe Christos să se roage să fie cruțat, să caute mîngîiere din partea oamenilor, să se creadă părăsit de Tatăl său. L-a silit pe cel drept să strige împotriva lui Dumnezeu, un drept desăvîrșit atît cît natura strict umană o îngăduie, poate chiar mai drept decît atît în cazul cînd Iov e mai puțin o figură istorică și mai degrabă o figură a lui Christos. „Își rîde de nenorocirea nevinovaților.“ Nu e o blasfemie, e un strigăt autentic smuls de durere. Cartea lui Iov, de la un capăt la celălalt, este pură minune de adevăr și autenticitate. În ce privește nenorocirea, tot ceea ce se îndepărtează de acest model e mai mult ori mai puțin pătat de minciună.

Nenorocirea face ca Dumnezeu să devină absent pentru o vreme, mai absent decît un mort, mai absent ca lumina dintr-o carceră complet întunecată. Un fel de oroare înghite sufletul întreg. Cît durează această absență nu mai este nimic de iubit. Teribil este faptul că, dacă în acest întuneric unde nu mai

e nimic de iubit, sufletul încetează să iubească, atunci absența lui Dumnezeu devine definitivă. Trebuie ca sufletul să continue să iubească în gol, sau cel puțin să vrea să iubească, măcar cu o parte infimă a sa. Atunci, într-o zi, Dumnezeu vine să se arate el însuși sufletului și să-i dezvăluie frumusețea lumii, așa cum a făcut-o cu Iov. Dar dacă sufletul încetează să iubească, el cade încă din lumea de aici în ceva aproape echivalent cu infernul.

De aceea cei care aruncă în nenorocire oameni nepregătiți să o primească ucid suflete. Pe de altă parte, într-o epocă precum a noastră când nenorocirea atîrnă asupra tuturor, ajutorul adus sufletelor nu este eficient decît dacă merge pînă la a le ajuta să se pregătească realmente pentru nenorocire. Ceea ce nu e puțin lucru.

Nenorocirea îngheață și aduce disperarea fiindcă întipărește pînă în fundul sufletului, așa cum face fierul roșu, acel dispreț, acel dezgust și chiar acea repulsie de sine, acea senzație de culpabilitate și de pîngărire pe care crima ar trebui în mod logic să le producă și nu le produce. Răul locuiește în sufletul criminalului fără a fi resimțit de el. E resimțit în sufletul inocentului nenorocit. Totul se petrece ca și cum starea sufletului ce convine prin esență criminalului ar fi fost separată de crimă și legată de ne-

norocire; iar asta chiar proporțional cu inocența celor nenorociți.

Dacă Iov își strigă nevinovăția pe un ton atît de disperat este pentru că el însuși nu izbutește să creadă în ea, pentru că, în sinea lui, sufletul ține partea prietenilor săi. Iov imploră mărturia lui Dumnezeu însuși pentru că nu îi ajunge mărturia propriei sale conștiințe; ea nu mai e pentru el decît o amin-tire abstractă, moartă.

Natura trupească a omului e comună cu a animalului. Găinile se reped cu lovituri de cioc asupra unei găini rănite. E un fenomen tot atît de mecanic ca gravitația. Întreg disprețul, întreaga repulsie, întreaga ură pe care rațiunea noastră le leagă de crimă sînt asociate de sensibilitatea noastră cu nenorocirea. În afară de cei cărora Christos le umple întreg sufletul, toată lumea îi disprețuiește mai mult ori mai puțin pe nenorociți, deși nimeni nu e conștient de asta.

Această lege a sensibilității lucrează și în ceea ce ne privește pe noi înșine. Disprețul, repulsia, ura se întorc, în cel nenorocit, contra lui însuși, pătrund în centrul sufletului și de aici îmbibă cu tenta lor întreg universul. Iubirea supranaturală, dacă a supraviețuit, poate împiedica producerea acestui ultim efect, dar nu și producerea celui dintîi. Primul este esența însăși a nenorocirii; nu există nenorocire acolo unde el nu se produce.

„S-a făcut pentru noi blestem.”¹⁹ Nu numai trupul lui Christos, atârnat pe cruce, ci și întreg sufletul lui s-a făcut blestem. Tot astfel, orice nevinovat se simte blestemat în nenorocire. Așa rămân chiar cei care au fost cuprinși de nenorocire și au ieșit din ea printr-o schimbare a sorții, dacă nenorocirea a mușcat din ei destul de adânc.

Un alt efect al nenorocirii este faptul că, încet-încet, ea își face din suflet un complice injectându-i otrava inerției. În oricine a fost nenorocit un timp suficient de îndelungat există complicitate cu propria nenorocire. Iar complicitatea împiedică orice efort pe care sufletul l-ar putea face pentru a-și îmbunătăți soarta; ea poate merge pînă la a-l împiedica să caute mijloace de eliberare, cîteodată pînă la a-l împiedica să-și dorească eliberarea. Omul este atunci instalat în nenorocire, iar ceilalți pot crede că este mulțumit. Mai mult, complicitatea aceasta îl poate împinge ca, împotriva lui însuși, să evite, să fugă de orice mijloc de a fi eliberat, ea învăluindu-se în pretexte cîteodată ridicole. Chiar cel ce a ieșit din nenorocire, dacă a fost mușcat de ea pînă în fundul sufletului, păstrează în sine ceva care îl împinge să se arunce iarăși în nenorocire ca și cum nenorocirea s-ar fi în-cuibat în el asemenea unui parazit și l-ar conduce către propriile ei scopuri. Se întîm-

---

¹⁹ Galateni 3, 13.

plă ca acest impuls să biruiască toate mișcările sufletului către fericire. Dacă nenorocirea a luat sfârșit datorită unei binefaceri, ea poate fi însoțită de ura față de binefăcător; iată pricina unor acte de ingraturitate sălbatică, aparent inexplicabile. E câteodată ușor să despovărezi un nenorocit de nenorocirea lui prezentă, dar e dificil să îl eliberezi de nenorocirea lui trecută. Numai Dumnezeu poate. Și nici chiar harul lui Dumnezeu nu vindecă, aici în lumea noastră, natura iremediabil rănită. Trupul de slavă a lui Christos purta rănilor ei.

Existența nenorocirii nu poate fi acceptată decât privind-o ca pe o distanță.

Dumnezeu a creat prin iubire, pentru iubire. Dumnezeu nu a creat altceva decât iubirea însăși și mijloacele de a iubi. A creat toate formele de iubire. A creat ființe capabile de iubire la toate distanțele posibile. El însuși a mers, fiindcă nici un altul nu o putea face, la distanța maximă, la distanța infinită. Această distanță infinită între Dumnezeu și Dumnezeu, sfișiere supremă, durere de care nimeni altul nu s-a apropiat, minune a iubirii, este răstignirea. Nimic nu poate fi mai departe de Dumnezeu decât ceea ce s-a făcut blestem.

Sfișierea peste care iubirea supremă pune legătura supremei uniuni răsună de-a pururi, traversînd universul, în adîncul liniștii, asemenea unei perechi de note separate și

contopite, ca o armonie pură și sfîșietoare. Acesta e Cuvîntul lui Dumnezeu. Creația întreagă nu este decît vibrația lui. Cînd, în cea mai înaltă a ei puritate, muzica umană ne străpunge inima, pe el îl auzim prin intermediul ei. Cînd am învățat să auzim tăcerea, pe el îl percepem, cu o sporită limpezime, prin intermediul ei.

Cei ce stăruiesc în iubire aud această notă în adîncul degradării în care i-a așezat nenorocirea. Din acel moment nu mai pot avea nici o îndoială.

Oamenii loviți de nenorocire se află la picioarele crucii, aproape la cea mai mare distanță posibilă de Dumnezeu. Nu trebuie să credem că păcatul s-ar afla la o distanță mai mare. Păcatul nu constituie o distanță. E o proastă orientare a privirii.

Există, e adevărat, o legătură misterioasă între această distanță și nesupunerea originală. Încă din origini, ni se spune, umanitatea și-a întors privirea de la Dumnezeu și a mers în direcția proastă pe cît de departe a putut merge. Căci pe atunci putea încă merge. Cît despre noi, sîntem țintuiți locului, avînd liberă numai privirea, sîntem supuși necesității. Un mecanism orb, ce nu ține în nici un chip seama de gradul de desăvîrșire spirituală, îi poartă neîncetat de colo-colo pe oameni, aruncîndu-i pe cîte unii chiar la picioarele crucii. Depinde de ei doar să-și păstreze sau nu ochii îndreptați spre

Dumnezeu în tot acest zdruncin. Nu că providența lui Dumnezeu ar fi absentă în toate acestea. Prin providența sa, Dumnezeu a voit ca necesitatea să fie un mecanism orb.

Dacă mecanismul nu ar fi orb, nu ar exista deloc nenorocire. Nenorocirea este înainte de toate anonimă, îi lipsește pe cei îmbrățișați de ea de personalitate și face din ei lucruri. Nenorocirea e indiferentă; frigul acestei indiferențe, un frig de fier, e cel care îngheață pînă în străfundul sufletului pe toți cei atinși de nenorocire. Ei nu vor mai regăsi niciodată căldura. Nu vor mai crede nicio dată că sînt cineva.

Nenorocirea nu ar avea această virtute fără partea de hazard pe care o conține. Cei care sînt persecutați pentru credința lor și care o știu, deși au de suferit, nu sînt niște nenorociți. Cad în nenorocire doar dacă suferința sau frica le invadează sufletul în așa măsură încît îi face să uite cauza persecuției. Martirii dați pradă fiarelor, care intrau în arenă cîntînd, nu erau niște nenorociți. Christos era un nenorocit. El nu a murit ca martir. A murit ca un criminal de drept comun, cot la cot cu tîlharii, doar că ceva mai ridicol. Fiindcă nenorocirea e ridicolă.

Numai necesitatea oarbă îi poate arunca pe oameni la distanța extremă, chiar lîngă cruce. Crimele omenești, cauze ale mai tuturor nenorocirilor, fac parte din necesitatea oarbă deoarece criminalii nu știu ce fac.

Există două ipostaze ale prieteniei: întâlnirea și separarea. Ele sînt de nedespărțit. Conțin amîndouă același bine, binele unic, prietenia. Fiindcă atunci cînd două ființe care nu sînt prietene stau alături nu există întâlnire. Cînd sînt departe una de alta nu există separare. Cuprinzînd același bine, întâlnirea și separarea sînt în aceeași măsură bune.

Dumnezeu se manifestă, se cunoaște pe sine în mod desăvîrșit, așa cum noi fabricăm și cunoaștem în mod lamentabil obiectele din afara noastră. Dar Dumnezeu este înainte de toate iubire. Înainte de toate Dumnezeu se iubește pe sine. Această iubire, această prietenie în Dumnezeu este Treimea. Între termenii uniți prin relația iubirii divine e mai mult decît apropiere, e apropiere infinită, identitate. Dar prin creație, întrupare și pătimire, e de asemenea, între ei, o distanță infinită. Totalitatea spațiului, totalitatea timpului pun, cu grosimea lor, o distanță infinită între Dumnezeu și Dumnezeu.

Îndrăgostiții, prietenii au două dorințe. Una: să se iubească într-atît încît să intre unul în celălalt și să nu mai fie decît o singură ființă. Cealaltă: să se iubească într-atît încît, avînd între ei jumătate din globul pămîntesc, uniunea lor să nu sufere diminuare. Tot ceea ce omul dorește cu adevărat aici jos este desăvîrșit și real în Dumnezeu. Toate dorințele imposibile de acest fel se află în

noi ca o marcă a destinației noastre și ne sînt benefice de îndată ce nu mai sperăm ca noi să le împlinim.

Iubirea între Dumnezeu și Dumnezeu, ea însăși Dumnezeu, este această legătură cu o dublă virtute; legătura care unește două ființe într-atît încît ele nu mai sînt discernabile, ci sînt realmente una singură, legătura care se întinde peste distanță și învinge distanța infinită. Unitatea lui Dumnezeu în care orice pluralitate se șterge, părăsirea în care Christos crede că se află fără a înceta să-l iubească pe Tatăl: iată cele două forme ale virtuții aceleiași iubiri divine, care e Dumnezeu însuși.

Dumnezeu este atît de esențial iubire, încît unitatea care, într-un sens, dă însăși definiția lui constituie un simplu efect al iubirii. Iar infinitei virtuți unificatoare proprie acestei iubiri îi corespunde infinita separare pe care ea o învinge: anume creația întregă, desfășurată pe totalitatea spațiului și a timpului, alcătuită din materie mecanic brută, interpusă între Christos și Tatăl său.

Mizeria condiției noastre ne dă nouă, oamenilor, privilegiul infinit prețios de a participa la această distanță dintre Fiul și Tatăl. Însă distanța nu e separare decît pentru cei care iubesc. Pentru cei ce iubesc, separarea, deși dureroasă, este un bine fiindcă este iubire. Zbuciumul însuși al lui Christos părăsit este un bine. Nu există un mai mare

bine aici jos decît acela de a avea parte de acest zbucium. Dumnezeu nu poate fi desăvîrșit prezent pentru noi aici jos din cauza cărnii. Dar, în nenorocirea extremă, el ne poate fi aproape desăvîrșit absent. Iată singura posibilitate de desăvîrșire care ne e dată pe pămînt. De aceea crucea ne este unica speranță. „Nici o pădure nu cuprinde un asemenea copac, cu asemenea floare, cu asemenea frunză, cu asemenea sămînță.“

Acest univers în care trăim, din care sîntem o fărimă, este distanța infinită pusă de iubirea divină între Dumnezeu și Dumnezeu. Sîntem un punct al acestei distanțe. Spațiul, timpul și mecanismul care guvernează materia sînt această distanță. Tot ceea ce numim rău nu e decît mecanismul amintit. Dumnezeu face ca, atunci cînd harul lui pătrunde în centrul însuși al unui om și de acolo îi luminează toată ființa, acest har să îngăduie omului ca, fără a violenta legile naturii, să meargă pe ape. Dar cînd un om se întoarce de la Dumnezeu, el se livrează pur și simplu greutății. El poate crede apoi că voiește și alege, dar nu mai este decît un lucru, o piatră în cădere. Dacă privim de aproape, cu o privire realmente atentă, sufletele și societățile umane, vedem că oriunde lipsește virtutea luminii supranaturale totul se supune unor legi mecanice la fel de oarbe și la fel de precise ca legile căderii corpurilor. A o ști e binefăcător și necesar. Cei pe

care noi îi numim criminali nu sînt decît țigle smulse de vînt dintr-un acoperiș, căzînd la întîmplare. Singura lor greșeală este alegerea inițială care a făcut din ei asemenea țigle.

Mecanismul necesității se transpune la toate nivelurile, rămînînd asemănător sieși: în materia brută, în plante, în animale, în popoare, în suflete. Privit din punctul în care ne aflăm, conform perspectivei noastre, el este absolut orb. Dar dacă ne transportăm inima în afara noastră, în afara universului, în afara spațiului și a timpului, acolo unde e Tatăl nostru și dacă privim de acolo mecanismul, el ne apare cu totul altfel. Ceea ce părea necesitate devine supunere. Materia e integral pasivitate și prin urmare integral supunere față de voința lui Dumnezeu. Ea poate fi pentru noi un model desăvîrșit. Nu există altă ființă decît Dumnezeu și ceea ce se supune lui Dumnezeu. Datorită perfectiei ei supunerii, materia merită să fie iubită de cei care îl iubesc pe Stăpînul ei, așa cum un îndrăgostit privește cu duioșie acul care a fost mînit de femeia iubită, acum moartă. Sîntem avertizați de partea la care materia are dreptul din iubirea noastră prin frumusețea lumii. În frumusețea lumii necesitatea brută devine obiect de iubire. Nimic nu e atît de frumos ca greutatea ce adîncește cutele fugare ale valurilor mării sau cutele aproape eterne ale munților.

Marea nu e mai puțin frumoasă în ochii noștri pentru că știm de vase pe care, cînd și cînd, le-a înghițit. E, dimpotrivă, mai frumoasă. Dacă și-ar modifica mișcarea valurilor pentru a cruța un vapor, ar fi o ființă înzestrată cu discernămint și putere de alegere, nu acel fluid cu desăvîrșire supus tuturor presiunilor exterioare. În perfecta ei supunere îi stă frumusețea.

Toate grozăviile care se petrec în lume sînt ca niște cute întipărite în valuri de greutate. De aceea cuprind atîta frumusețe. Cîteodată un poem, asemenea *Iliadei*, face sensibilă această frumusețe.

Omul nu poate ieși nicicînd din supunerea față de Dumnezeu. O creatură nu poate să nu se supună. Singura alegere oferită omului, în calitate de creatură inteligentă și liberă, e aceea de a dori sau nu supunerea. Dacă nu o dorește, el se supune totuși neîncetat, dar ca un lucru supus necesității mecanice. Dacă o dorește, rămîne supus necesității mecanice, dar o necesitate nouă se adaugă, o necesitate constituită prin legile proprii lucrurilor supranaturale. Anumite acțiuni devin pentru el imposibile, altele se împlinesc prin intermediul lui, cîteodată aproape în pofida lui însuși.

Cînd ai sentimentul că într-o anume împrejurare ai ieșit din supunerea față de Dumnezeu înseamnă doar că, pentru un timp, ai încetat să dorești supunerea. Bineînțeles,

lucrurile fiind absolut egale altfel, omul nu împlinește, atunci cînd consimte să se supună, exact aceleași acțiuni ca în cazul cînd nu consimte; la fel cum o plantă, lucrurile fiind absolut egale altfel, nu crește în același fel dacă e în lumină sau în întuneric. Planta nu are nici un control, nici o alegere în ce privește propria ei creștere. Noi sîntem ca niște plante care am avea drept unică alegere pe aceea de a ne expune sau nu luminii.

Christos ne-a propus drept model docilitatea materiei sfătuindu-ne să privim crinii cîmpului care nu se ostenesc, nici nu torc.²⁰ Adică nu își propun să dobîndească o culoare sau alta, nu își pun în mișcare voința, nici nu dispun de mijloace în vederea unui atare scop, ci primesc tot ceea ce necesitatea naturală le aduce. Dacă ni se par nesfîrșit mai frumoși decît țesăturile somptuoase, nu din cauza mai marii lor bogății ne par astfel, ci din cauza docilității lor. Țesătura este și ea docilă, însă docilă față de om, nu față de Dumnezeu. Materia nu e frumoasă atunci cînd se supune omului, ci doar atunci cînd se supune lui Dumnezeu. Dacă se întîmplă ca într-o operă de artă ea să pară aproape la fel de frumoasă cum e în mare, în munți sau în flori este pentru că lumina lui Dumnezeu l-a umplut pe artist. Pentru a găsi frumusețe în lucruri fabricate de oameni neluminați

---

²⁰ Matei 6, 28–29.

de Dumnezeu, trebuie să fi înțeles că oamenii aceia, ei înșiși, sînt materie ce se supune fără știință. Pentru cel ajuns la o atare înțelegere, absolut totul aici jos este de o perfec-tă frumusețe. În tot ce există, în tot ce se pro-duce, el discerne mecanismul necesității și savurează în necesitate dulceața infinită a supunerii. Această supunere a lucrurilor este pentru noi, în raport cu Dumnezeu, ceea ce e transparența unui geam în raport cu lu-mina. De îndată ce simțim supunerea aceas-ta cu toată ființa noastră, îl vedem pe Dum-nezeu.

Cînd ținem un jurnal cu susul în jos, ve-dem formele ciudate ale caracterelor tipărite. Cînd îl așezăm drept, nu mai vedem caractere, vedem cuvinte. Călătorul de pe un vas prins în furtună simte fiecare zguduitură ca pe o răsucire a măruntaielor. Căpitanul se-sizează doar compoziția complexă a vîntu-lui, a curentului, a hulei și situația corăbiei, forma ei, pînzele, cîrma.

Așa cum învățăm să citim, așa cum în-vățăm o meserie, învățăm să simțim în toate lucrurile mai cu seamă și înainte de toate supunerea universului față de Dumnezeu. E realmente un fel de ucenicie. Și, ca orice ucenicie, cere strădanie și timp. Pentru cel ajuns la capăt, nu mai există alte diferențe între lucruri, între evenimente decît diferen-ța existentă, pentru cineva care știe să ci-tească, între o aceeași frază reprodusă de

mai multe ori, scrisă cu cerneală roșie, cu cerneală albastră, tipărită cu un fel, un al doilea fel, un al treilea fel de caractere. Cel care nu știe să citească vede acolo numai deosebiri. Pentru cel care știe, toate variantele sînt echivalente, de vreme ce fraza e aceeași. Pentru cine și-a dus la capăt ucenicia, lucrurile și evenimentele sînt, pretutindeni, mereu, vibrația aceluiași cuvînt divin nesfîrșit de blînd. Ceea ce nu înseamnă că un asemenea om încetează să sufere. Durerea este tenta luată de anumite evenimente. În fața unei fraze scrise cu cerneală roșie, cel care știe să citească și cel care nu știe văd amîndoi culoarea roșie; dar culoarea nu are aceeași importanță pentru unul și pentru celălalt.

Cînd un ucenic se rănește ori se plînge de oboseală, muncitorii, țărani au un foarte frumos cuvînt: „meseria îi intră în carne“. De fiecare dată cînd avem de îndurat o durere, putem spune pe drept că universul, ordinea lumii, frumusețea lumii, supunerea creației față de Dumnezeu sînt cele care ne intră în carne. Iar atunci cum să nu binecuvîntăm cu recunoștința cea mai iubitoare Iubirea care ne trimite acest dar?

Bucuria și durerea sînt daruri la fel de prețioase, care trebuie savurate amîndouă pe de-a-ntregul, fiecare în puritatea ei proprie, fără a încerca să le amestecăm. Prin bucurie, frumusețea lumii ne intră în suflet. Prin

durere, ea ne intră în carne. Doar pe calea bucuriei nu am putea deveni prietenii lui Dumnezeu, așa cum nu poți deveni căpitan doar studiind manuale de navigație. Corpul își are partea sa în orice ucenicie. La nivelul sensibilității fizice, numai durerea este contact cu acea necesitate care constituie ordinea lumii; fiindcă plăcerea nu cuprinde senzația unei necesități. Doar partea mai înaltă a sensibilității e capabilă să simtă necesitatea în bucurie, și anume doar prin intermediul sentimentului de frumos. Pentru ca ființa noastră să devină într-o zi pe de-a-ntregul sensibilă, de la un capăt la altul, față de această supunere care constituie substanța materiei, pentru ca să se formeze în noi acel simț nou care ne permite să ascultăm universul ca fiind vibrația cuvîntului lui Dumnezeu, virtutea transformatoare a durerii și cea a bucuriei sînt la fel de indispensabile. Trebuie să deschidem atît uneia, cît și celeilalte, atunci cînd una sau cealaltă ne sînt puse în față, centrul însuși al sufletului, așa cum deschizi ușa mesagerilor celui iubit. Ce importanță are pentru o îndrăgostită că trimisul este politicoș ori brutal de vreme ce el aduce un mesaj?

Dar nenorocirea nu este durere. Nenorocirea este cu totul altceva decît un procedeu pedagogic al lui Dumnezeu.

Infinitatea spațiului și a timpului ne desparte de Dumnezeu. Cum l-am putea căuta?

Cum am putea merge către el? De-am merge chiar neîncetat de-a lungul tuturor secolelor, nu am face altceva decît să ne învîrtim în jurul pămîntului. Chiar călătorind cu avionul nu am fi în stare de altceva. Sîntem incapabili să înaintăm pe verticală. Nu putem face nici un pas către ceruri. Dumnezeu străbate universul și vine pînă la noi.

Depășind infinitatea spațiului și a timpului, iubirea infinit mai infinită a lui Dumnezeu vine să ne cuprindă. Vine în ceasul ei propriu. Noi avem puterea de a consimți să o primim sau de a o refuza. Dacă rămînem surzi, ea se întoarce o dată și încă o dată asemenea unui cerșetor; dar, ca și cerșetorul, într-o zi nu mai revine. Dacă o primim, Dumnezeu pune în noi un grăunte și pleacă. Din acea clipă, Dumnezeu nu mai are nimic altceva de făcut, noi de asemenea, decît să așteptăm. Noi trebuie doar să nu regretăm cosimțămîntul acordat, acel da nupțial. Ceea ce nu e atît de ușor precum pare, deoarece creșterea seminței în noi e dureroasă. Pe deasupra, prin însuși faptul că acceptăm creșterea ei, nu ne putem împiedica să distrugem ceea ce ar stînjiți-o, să smulgem buruienile, să retezăm ierburile rele; și, din păcate, ierburile rele fac parte din chiar carnea noastră astfel încît aceste îngrijiri grădinărești sînt o operație violentă. Totuși sămînța crește în fond singură. Vine o zi cînd sufletul aparține lui Dumnezeu, cînd el nu

numai consimte iubirii, ci cînd iubește realmente, efectiv. Iar atunci trebuie ca sufletul să străbată, la rîndul său, universul pentru a merge pînă la Dumnezeu. Sufletul nu iubește asemenea unei creaturi, cu o iubire creată. Iubirea care se află în el este divină, increată, fiindcă este iubirea lui Dumnezeu pentru Dumnezeu care trece prin suflet. Numai Dumnezeu este în stare să îl iubească pe Dumnezeu. Noi putem doar consimți să ne pierdem sentimentele proprii pentru a lăsa loc de trecere în suflet acestei iubiri. Sîntem creați doar pentru a ne da acest consimțămînt.

Iubirea divină a străbătut infinitatea spațiului și a timpului pentru a veni de la Dumnezeu pînă la noi. Dar cum ar putea reface traseul în sens invers pornind de la o creatură finită? Cînd grăunțele de iubire divină pus în noi a crescut, a devenit arbore, cum putem noi, cei care îl purtăm, să-l întoarcem în originea lui, să facem în sens invers călătoria făcută de Dumnezeu către noi, să străbatem distanța infinită?

Pare imposibil, dar există în mijloc. Mijlocul ne e bine cunoscut. Știm bine după a cui asemănare e făcut copacul care a crescut în noi, arborele atît de frumos, unde păsările cerului vin să se așeze.²¹ Știm care este cel mai frumos dintre copaci. „Nici o pădure

---

²¹ Matei 13, 31-32; Marcu 4, 30-32; Luca 13, 19.

nu cuprinde unul asemenea lui.“ Ceva mai înspăimîntător chiar decît o spînzurătoare: iată care e cel mai frumos dintre copaci. Acestui copac Dumnezeu i-a pus sămînța în noi, fără să știm ce grăunte era. Dacă am fi știut, nu am fi spus da din prima clipă. Iată copacul care a crescut în noi devenind de nedezerădăcinat. Numai o trădare îl poate dezrădăcina.

Cînd lovești cu ciocanul într-un cui, izbitura în floarea cuiului trece întreagă în vîrf, fără să se piardă nimic din forța ei, cu toate că e primită într-un singur punct. Dacă ciocanul și capul cuiului ar fi infinit de mari, lucrurile s-ar petrece la fel. Vîrfurile cuiului ar transmite punctului unde e înfipt această izbitură infinită. Nenorocirea extremă, care e în același timp durere fizică, chin al sufletului și degradare socială, constituie cuiul. Vîrfurile e aplicat în centrul însuși al sufletului. Capul cuiului e întreaga necesitate răspîndită prin totalitatea spațiului și a timpului.

Nenorocirea este o minune de tehnică divină. E un dispozitiv simplu și ingenios care face să intre în sufletul unei creaturi finite această imensitate de forță oarbă, brutală și rece. Distanța infinită care separă pe Dumnezeu de creatură se adună toată într-un punct pentru a străpunge sufletul în centrul lui.

Omul căruia i se întîmplă un asemenea lucru nu are nici un rol în operație. Se zbate

ca un fluture înfipt de viu cu acul într-un album. Dar poate continua, în chiar această oroare, să vrea să iubească. Nu e o imposibilitate, nu e nici un obstacol, nu e, am putea aproape spune, nici o dificultate. Fiindcă durerea cea mai mare, atîta vreme cît se menține dincoace de sleirea ființei, nu atinge acel punct al sufletului care consimte bunei orientări.

Trebuie doar știut că iubirea este orientare, nu stare sufletească. Dacă ignorăm acest lucru, ne prăbușim în disperare de la prima atingere a nenorocirii.

Cel care își menține sufletul orientat spre Dumnezeu în vreme ce e străpuns de cui se află înfipt în centrul însuși al universului. E adevăratul centru, cel care nu e situat în mijloc, care e în afara spațiului și a timpului, care e Dumnezeu. După o direcție care nu aparține spațiului, care nu e timpul, care e o cu totul altă dimensiune, cuiul acesta a făcut o străpungere prin creație, străbătînd grosimea ecranului care desparte sufletul de Dumnezeu.

Prin această dimensiune minunată, sufletul poate străbate, fără a părăsi locul și clipa unde se află trupul de care e legat, totalitatea spațiului și a timpului și poate ajunge în fața prezenței înseși a lui Dumnezeu.

Se află la intersecția creației cu Creatorul. Punctul acesta de intersecție este cel de întretăiere a brațelor crucii.

Sfintul Pavel se gîdea probabil la lucruri de acest fel atunci cînd spunea: „Așa încît, înrădăcinați și întemeiați fiind în iubire, să puteți înțelege care este lărgimea și lungimea și adîncimea și înălțimea și să cunoașteți iubirea lui Christos cea mai presus de cunoaștere.”²²

Poate că în cazul nenorocirii extreme, ținut fiind pe crucea însăși a lui Christos, trebuie să porți în suflet, în clipa cînd nenorocirea survine, nu numai grăuntele divin, ci și arborele vieții deja configurat.

Altfel ai de ales între crucile care se aflau de o parte și de alta a crucii lui Christos.

Ne asemănăm tîlharului celui rău atunci cînd căutăm consolare în disprețul și ura față de tovarășii noștri de nenoroc. Este efectul cel mai comun al nenorocirii veritabile. Așa era în cazul sclaviei la Roma. Cei care sînt uimiți cînd observă o asemenea stare de spirit la nenorociți ar cădea aproape fără excepție pradă ei dacă ar fi atinși de nenorocire.

Pentru a ne asemana tîlharului celui bun e de ajuns să ne dăm seama că, oricare ar fi treapta nenorocirii pe care am căzut, o merităm cel puțin pe aceasta. Fiindcă înainte ca nenorocirea să ne condamne la neputință, ne-am făcut cu siguranță complici, prin lașitate, inerție, indiferență sau ignoranță

---

²² Efeseni 3, 18-19.

vinovată, unor crime care au împins alte ființe într-o nenorocire cel puțin tot atât de mare.

Fără îndoială că, în genere, nu am fi putut împiedica acele crime, dar am fi putut cel puțin să le denunțăm. Am omis să o facem, sau le-am aprobat chiar, sau am tolerat cel puțin ca alții să le aprobe în jurul nostru. Nenorocirea pe care o îndurăm nu este, conform unei justiții stricte, o pedeapsă prea mare pentru complicitatea noastră. Nu avem dreptul la compasiune față de noi înșine. Știm că o dată cel puțin o ființă absolut inocentă a pățimit o nenorocire și mai groaznică; merită să ne îndreptăm mai degrabă, prin secole, compasiunea spre ea.

Fiecare dintre noi poate și trebuie să își spună asta, fiindcă există lucruri atât de atroce în instituțiile și în comportamentele noastre, încât nimeni nu se poate socoti în mod legitim absolvit de această complicitate difuză. Fiecare dintre noi s-a făcut cu siguranță vinovat măcar de indiferență criminală.

Dar, pe deasupra, fiecare om are dreptul să dorească să participe la crucea însăși a lui Christos. Avem un drept ilimitat de a-i cere lui Dumnezeu tot ceea ce e bine. În asemenea cereri nu se cuvine să fim umili ori cumpătați.

Nu trebuie să ne dorim nenorocirea; fiindcă e contra naturii; e o perversitate; mai cu seamă nenorocirea e esențialmente ceva ce înduri în ciuda ta însuși. Dacă nu ești cufun-

dat în nenorocire, poți dori numai ca, în cazul în care se abate peste tine, ea să constituie o participare la crucea lui Christos.

Însă ceea ce, în fapt, e neîncetat prezent și ca atare este îngăduit oricînd să iubești e posibilitatea nenorocirii. Cele trei fețe ale ființei noastre sînt mereu expuse nenorocirii. Carnea noastră e fragilă; orice porțiune de materie în mișcare o poate străpunge, sfîșia, zdrobi sau îi poate deregla pentru totdeauna o rotiță a mecanismului interior. Sufletul nostru e vulnerabil, supus depresiunilor fără motiv, în mod mizerabil dependent de tot soiul de lucruri, ele însele fragile și capricioase. Persoana noastră socială, de care depinde aproape sentimentul existenței noastre, e constant și integral expusă tuturor felurilor de hazard. Centrul însuși al ființei noastre este legat de acestea trei prin fibre care îl fac să simtă oricare dintre rănilor ceva mai grave și să sîngereze din pricina lor. Mai cu seamă tot ceea ce ne diminuează ori ne distruge prestigiul social, dreptul la considerație, pare să altereze ori să nimicească esența însăși a ființei noastre, în așa măsură avem drept substanță iluzia.

Nu ne gîndim la această aproape infinită fragilitate atunci cînd totul merge relativ bine. Dar nimic nu ne împiedică să ne gîndim. Putem să ne privim neconținut fragilitatea și să îi mulțumim neîncetat lui Dumnezeu pentru ea. Să îi mulțumim nu numai

pentru fragilitatea în sine, ci și pentru acea slăbiciune mai lăuntrică ce ne transpune fragilitatea în centrul ființei. Căci slăbiciunea aceasta face posibilă, eventual, operația care ne țintuiește în centrul însuși al crucii.

Putem să ne gândim la fragilitatea noastră, cu iubire și cu recunoștință, în orice clipă de suferință, mare ori mărunță. Putem să ne gândim la ea în momente relativ indiferente. Putem să ne gândim la ea cu prilejul tuturor bucuriilor noastre. N-ar trebui să o facem dacă gândul ei ar fi de natură să ne tulbure sau să ne împuțineze bucuria. Dar nu este așa. Bucuria devine doar de o dulceață mai pătrunzătoare și mai sfîșietoare, așa cum fragilitatea florilor de cireși le sporește frumusețea.

Dacă ne obișnuim gândirea cu această orientare, după un anume timp crucea lui Christos trebuie să devină substanța însăși a vieții. Fără îndoială că asta a vrut să spună Christos atunci cînd îi sfătuia pe prietenii săi să-și poarte crucea în fiecare zi²³; nu era vorba, cum se crede astăzi, despre simpla resemnare în fața micilor necazuri de fiecare zi, numite cîteodată cruci printr-un abuz de limbaj aproape sacrileg. Nu există decît o singură cruce: totalitatea necesității care umple infinitatea timpului și a spațiului, cea care, în anume împrejurări, se poate con-

---

²³ Matei 16, 24; Marcu 8, 34; Luca 9, 23.

centra asupra atomului ce sîntem fiecare din noi și îl poate pulveriza. A ne purta crucea înseamnă a purta cunoașterea faptului că sîntem integral supuși acestei necesități oarbe, în toate porțiunile ființei noastre, cu excepția unui punct atît de secret al sufletului încît conștiința nu îl atinge. Oricît de crunt ar suferi cineva, dacă o parte a sa rămîne totuși intactă, iar omul nu are pe deplin conștiința că ea scapă durerii datorită hazardului și că rămîne în orice clipă expusă capriciilor hazardului, el nu participă nicidecum la crucea lui Christos. Se întîmplă așa mai cu seamă dacă partea rămasă intactă ori cel puțin relativ cruțată este partea socială. De aceea boala are utilitate nulă în cazul cînd nu e însoțită de spiritul sărăciei, în desăvîrșirea lui. Un om perfect fericit poate să se bucure pe deplin de fericirea lui și să își poarte în același timp crucea dacă posedă în orice clipă, în mod real, concret, cunoașterea posibilității nenorocirii.

Dar nu e de ajuns să cunoști această posibilitate; trebuie să o iubești. Trebuie să iubești cu duioșie duritatea necesității care e ca o medalie cu două fețe, fața întoarsă spre noi fiind dominația necesității, fața întoarsă spre Dumnezeu fiind supunerea. Trebuie să strîngem în brațe necesitatea, chiar dacă ea ne întîmpină cu ghimpii ei și, îmbrățișînd-o, îi facem să ne intre în carne. Oricine e fericit ca, în absența ființei iubite, să strîngă pînă

îi intră în carne un obiect care îi aparține. Știm că universul e un obiect aparținându-i lui Dumnezeu. Trebuie să îi mulțumim lui Dumnezeu din adîncul inimii pentru a ne fi dat drept suverană absolută necesitatea, această roabă a lui, nebună, oarbă și desăvîrșit supusă. Ea ne mîină cu biciul. Dar fiind supuși aici jos tiraniei ei, e de ajuns să ne alegem drept comoară pe Dumnezeu, să ne punem în Dumnezeu inima²⁴; și, încă de pe acum, vom vedea cealaltă față a tiraniei necesității, fața care e pură supunere. Sîntem sclavii necesității; dar sîntem și fiii Stăpînului ei. Orice ne-ar porunci necesitatea, trebuie să iubim spectacolul docilității ei, noi care sîntem fii ai casei. Ori de cîte ori ea nu face ceea ce voim, ori de cîte ori ne silește să îndurăm ceea ce nu voim, ne este dat ca, prin iubire, să străbatem dincolo de ea și să-i privim fața de supunere pe care o arată lui Dumnezeu. Fericiți cei care au deseori acest prețios prilej.

Durerea fizică, intensă și îndelungată, are avantajul singular că sensibilitatea noastră e făcută în așa chip că nu o poate accepta. Ne putem obișnui cu orice, ne putem complăcea în orice, ne putem adapta la orice cu excepția ei; și ne adaptăm pentru a avea iluzia puterii, pentru a crede că sîntem cei care comandăm. Jucăm jocul închipuirii că am

---

²⁴ Matei 6, 21; Luca 12, 34.

fi ales ceea ce ne este impus. Când o ființă umană e transformată în propriii ei ochi într-un soi de animal aproape paralizat și extrem de respingător, ea nu mai poate avea această iluzie. E și mai bine dacă transformarea are loc datorită voinței oamenilor, ca efect al unei condamnări sociale, cu condiția să fie vorba despre un act de opresiune cumva anonim, iar nu despre o persecuție care onorează. Partea trupească din sufletul nostru nu e sensibilă la necesitate decît în aspectul ei de constrîngere și nu e sensibilă la constrîngere decît sub aspectul ei de durere fizică. Un același unic adevăr pătrunde în sensibilitatea trupească prin durerea fizică, în inteligență prin demonstrația matematică, în facultatea iubirii prin frumusețe. Iată de ce Iov, de îndată ce vălul cărnii îi e sfișiat de nenorocire, vede fără vâl frumusețea lumii. Frumusețea lumii apare atunci cînd necesitatea e recunoscută drept substanță a universului, iar supunerea față de o Iubire desăvîrșit înțeleaptă e recunoscută drept substanță a necesității. Universul acesta, din care sîntem o fărmă, este doar fiindcă este supus.

Bucuria sensibilă are o virtute analoagă cu cea a durerii fizice atunci cînd e atît de acută, atît de pură, atît de dincolo de orice așteptare, încît ne recunoaștem de îndată incapabili să dobîndim prin noi înșine ceva similar ori să ne asigurăm posesiunea ei. Ast-

fel de bucurii au întotdeauna ca esență frumusețea. Bucuria pură și durerea pură sînt două aspecte ale aceluiași adevăr infinit de prețios. Din fericire, căci grație acestui dublu aspect avem dreptul să dorim pentru cei pe care îi iubim mai degrabă bucuria decît durerea.

Treimea și crucea sînt cei doi poli ai creștinismului, cele două adevăruri esențiale, unul perfectă bucurie, celălalt perfectă nenorocire. Cunoașterea uneia și a celeilalte și a misterioasei lor unități este absolut necesară, dar aici jos condiția umană ne situează infinit de departe de Treime, la piciorul însuși al crucii. Crucea este patria noastră.

Cunoașterea nenorocirii este cheia creștinismului. Dar această cunoaștere e imposibilă. E imposibil să cunoști nenorocirea fără să fii trecut prin ea. Fiindcă gîndirii îi repugnă într-atît de mult nenorocirea încît e incapabilă să se orienteze în mod voluntar spre ea pentru a o concepe, așa cum, în afara unor excepții, un animal e incapabil să se dea singur morții. Gîndirea nu o cunoaște decît prin constrîngere. E imposibil să crezi în nenorocire fără să fii constrîns de experiența faptului că tot ceea ce avem în suflet, toate gîndurile, toate sentimentele, toate atitudinile față de idei, de oameni, de univers și mai ales atitudinea cea mai intimă a ființei față de ea însăși, toate acestea se află integral la discreția împrejurărilor. Chiar dacă

o recunoaştem teoretic, ceea ce se întâmplă deja foarte rar, nu o credem cu tot sufletul. A crede acest lucru cu tot sufletul: iată ceea ce Christos numea nu, aşa cum se traduce în mod obişnuit, lepădare sau dăruire de sine, ci negare de sine — condiţia pentru a merita să îi fii ucenic.²⁵ Dar nici atunci când ne aflăm în nenorocire sau am străbătut-o, nici atunci nu credem efectiv în adevărul ei; s-ar putea spune aproape: credem încă şi mai puţin în ea. Gîndirea nu poate fi nicio-dată constrînsă cu adevărat, ea găseşte întotdeauna posibilitatea de a se eschiva prin minciună. Gîndirea adusă prin constrîngerea împrejurărilor în faţa nenorocirii se refugiază în minciună cu promptitudinea unui animal ameninţat de moarte în faţa căruia se iveşte un loc de scăpare. Cîteodată, mînată de teroare, ea se cufundă extrem de adînc în minciună; de aceea se întâmplă deseori ca cei care se află ori s-au aflat în nenorocire să contracteze minciuna ca pe un viciu, în aşa măsură încît îşi pierd cîteodată pînă şi simţul adevărului. Nu avem dreptul să îi blămăm pentru asta. Minciuna este atît de legată de nenorocire încît Christos a biruit lumea doar fiindcă este Adevărul şi, fiind Adevărul, a rămas Adevăr pînă în străfundul extremei nenorociri. Gîndirea e silită să fugă de înfăţişarea însăşi a nenorocirii, iar

---

²⁵ Matei 16, 24; Marcu 8, 34; Luca 9, 23.

ceea ce o silește e un instinct de conservare infinit mai esențial pentru ființa noastră decît instinctul care ne trage înapoi din fața morții trupului; e relativ ușor să te expui celei din urmă atunci cînd, datorită împrejurărilor sau prin jocul imaginației, moartea fizică nu ni se înfățișează sub chipul nenorocirii. Nu putem privi nenorocirea în față și de foarte aproape, cu o atenție susținută, decît dacă acceptăm moartea sufletului din iubire de adevăr. Despre această moarte a sufletului vorbea Platon atunci cînd spunea că „a filozofa înseamnă a învăța să mori”²⁶, ceea ce era simbolizat în inițierile mistereelor antice, ceea ce e reprezentat în botezul creștin. Nu e vorba în realitate de o moarte a sufletului, ci pur și simplu de recunoașterea de către suflet a adevărului, anume că el însuși este un lucru mort, ceva analog materiei. Sufletul nu trebuie să devină apă; este apă; ceea ce credem a fi eul nostru e un produs tot atît de precar și de dependent de circumstanțele exterioare pe cît este un val de mare.

Doar atît e nevoie să știm, să știm pînă în străfundul ființei noastre. Însă doar Dumnezeu are o asemenea cunoaștere a omului, și cei care, aici jos, au fost născuți de sus.²⁷ Fiindcă nu putem accepta această moarte a sufletului dacă, în afară de viața iluzorie

---

²⁶ *Phaidon* 62 c–69 e.

²⁷ Ioan 3, 3.

a sufletului, nu avem și o altă viață; dacă locul unde se află comoara noastră și inima noastră nu e în afara noastră; nu numai în afara persoanei noastre, ci în afara tuturor gândurilor noastre, a tuturor sentimentelor noastre, dincolo de tot ceea ce e cognoscibil, în mîinile Tatălui care e în ascuns.²⁸ Despre cei care sînt astfel se poate spune că au fost născuți din apă și din Duh.²⁹ Fiindcă ei nu sînt altceva decît dublă supunere, pe de o parte față de necesitatea mecanică în care sînt cuprinși datorită înseși condiției lor terestre, pe de altă parte față de inspirația divină. Nu mai există nimic în ei care să poată fi numit voința lor proprie, persoana lor, eul lor. Nu mai sînt decît o anume intersecție a naturii cu Dumnezeu. Această intersecție este numele cu care Dumnezeu i-a numit din veșnicie, e vocația lor. În vechiul botez, cel prin cufundare, omul dispărea sub apă; ceea ce înseamnă a se nega pe sine, a mărturisi că e doar un fragment din materia inertă din care e făcută creația. El nu reapărea decît purtat de o mișcare ascendentă mai puternică decît greutatea, imagine a iubirii divine din om. Simbolul cuprins în botez e simbolul stării de desăvîrșire. Făgăduința legată de botez e aceea de a dori și de a cere de la Dumnezeu, neîncetat, neobosit, această stare, neconținind pînă ce nu ai dobîndit-o, așa

---

²⁸ Matei 6, 6 și 6, 18.

²⁹ Ioan 3, 5.

cum un copil înfometat nu încetează să ceară tatălui său pîine. Dar lucrul la care îl angajează pe om o asemenea făgăduință nu poate fi cunoscut decît atunci cînd el se află în prezența chipului teribil al nenorocirii. Doar acolo, față în față cu nenorocirea poate fi contractat angajamentul veritabil printr-un contact mai ascuns, mai misterios, mai miraculos decît un sacrament.

Cunoașterea nenorocirii fiind pe cale naturală imposibilă, atît celor care au îndurat-o, cît și celor care nu au îndurat-o, ea este cu putință și pentru unii, și pentru alții ca dar supranatural. Altfel Christos nu l-ar fi cruțat de nenorocire pe cel pe care l-a iubit mai presus de toți ceilalți, după ce îi făgăduise că avea să bea din paharul pe care El îl băuse.³⁰ În amîndouă cazurile cunoașterea nenorocirii este un lucru cu mult mai miraculos decît mersul pe ape. Cei pe care Christos îi recunoaște a fi fost binefăcătorii lui sînt cei în care mila se întemeiază pe cunoașterea nenorocirii.³¹ Ceilalți dăruiesc în mod

---

³⁰ „El [Iisus] le-a zis: Cu adevărat, paharul Meu veți bea” (Matei 20, 23). „Zis-a Iisus lui [Petru]: Dacă voiesc ca acesta [Ioan] să rămînă pînă voi veni, ce ai tu? Tu urmează mie. Deci a ieșit cuvîntul acesta între frați, că ucenicul acela nu va muri; dar Iisus nu i-a răspuns că nu va muri, ci: Dacă voiesc ca acesta să rămînă pînă voi veni, ce ai tu?” (Ioan 21, 22-23).

³¹ „Căci flămînd am fost și Mi-ați dat să mă-nînc; însetat am fost și Mi-ați dat să beau; străin

capricios, cînd și cînd, sau dimpotrivă prea regulat ca efect al unor obiceiuri întipărite în ei prin educație, sau din conformitate cu convențiile sociale, sau din orgoliu, sau dintr-o milă de ordin lumesc, sau din dorința de a avea o conștiință liniștită, pe scurt din motive care îi privesc pe ei înșiși. Sînt aroganți, ori iau un aer protector, ori arată o milă indiscretă, sau îl lasă pe cel nenorocit să vadă că, în ochii lor, nu e decît un exemplar dintr-o anume specie de nenorocire. Ori-cum darul lor rănește. Și își iau aici plata fiindcă stînga lor știe ce au dat cu dreapta.³² Contactul lor cu cei nenorociți nu se poate petrece decît în minciună, fiindcă adevărata cunoaștere a nenorociților o implică pe aceea a nenorocirii. Cei care nu au privit în față nenorocirea sau nu sînt gata să o privească nu se pot apropia de cei nenorociți decît protejați de vîlul unei minciuni ori al unei iluzii. Dacă, din întîmplare, pe chipul unui nenorocit apare brusc nenorocirea, o iau la fugă.

Binefăcătorul lui Christos, aflat în fața unui nenorocit, nu simte nici o distanță între acela și el însuși; își transportă în celălalt întreaga ființă; de aceea pornirea de a-i aduce de mîncare e tot atît de instinctivă, de nemijlocită ca cea de a mîncea el însuși cînd

---

am fost și M-ați primit; gol am fost și M-ați îmbrăcat; bolnav am fost și M-ați cercetat; în temniță am fost și ați venit la Mine" (Matei 25, 35-36).

³² Matei 6, 2-4.

e înfometat. Și ea e uitată așa cum uitate sînt prînzurile din zilele trecute. Un asemenea om nu s-ar gîndi să spună că se ocupă de nenorociți pentru Domnul; lucrul acesta i s-ar părea tot atît de absurd ca a spune că el mănîncă pentru Domnul. Mănîncă pentru că nu se poate împiedica să o facă. Cei pe care Christos îi va răsplăti dau așa cum mănîncă.

Ei dau cu totul altceva decît hrană, haine sau îngrijiri. Transportîndu-și ființa însăși în cel pe care îl ajută, ei îi dau pentru o clipă acea existență proprie de care nenorocirea l-a lipsit. Nenorocirea înseamnă esențialmente distrugere a personalității, trecere în anonimat. Așa cum Christos s-a deșertat de dumnezeirea lui din iubire³³, nenorocitul s-a golit de umanitatea lui din nenoroc. Nu are altă existență decît nenorocul lui. În ochii altuia și în propriii lui ochi este integral definit prin relația sa cu nenorocirea. Ceva în el, care ar vrea cu ardoare să existe, e neîncetat împins înapoi în neant, ca și cum loviturile ar ploua asupra capului unui om gata să se înece. Omul acesta e, după caz, un sărac, un refugiat, un negru, un bolnav, un urmărit de justiție, orice altceva de acest fel. Răul tratament și binefacerile al căror obiect este se îndreaptă, și unele, și altele, către nenorocirea în care el e cuprins ca un exem-

---

³³ Filipeni 2, 7.

plărilor printre multe altele. Așa încît răul tratament și binefacerile au aceeași eficacitate în a-l menține cu forța în anonimat și sînt două forme ale aceleiași ofense.

Cel care, văzînd un nenorocit, își transportă în el ființa, dă naștere din iubire în cel nenorocit, măcar pentru o clipă, unei existențe independente de nenorocire. Și cu toate că nenorocirea e prilejul acestei operații supranaturale, nu e cauza ei. Cauza este identitatea ființelor umane pe deasupra tuturor distanțelor aparente puse între ele de hazardul sorții.

A-ți transporta ființa într-un nenorocit înseamnă a-i asuma pentru o clipă nenorocirea, a lua voluntar asupra ta ceva a cărui esență constă exact în a fi impus prin constrîngere, împotriva voinței. E deci o imposibilitate. Numai Christos a făcut-o. Numai Christos o poate face, și oamenii cărora Christos le umple întreg sufletul. Aceștia, transportîndu-și ființa proprie în nenorocitul pe care îl ajută, pun în el de fapt nu ființa lor proprie, fiindcă nu mai au una, ci pe Christos însuși.

Pomana, astfel practică, este un sacrament, o operație supranaturală prin care omul locuit de Christos îl pune realmente pe Christos în sufletul unui nenorocit. Pîinea dată astfel, dacă îi dă pîine, e echivalentă pîinii eucharistice. Nu e vorba de un simbol sau de o coniectură, ci de o traducere literală a

cuvintelor înșelor ale lui Christos: Fiindcă el spune: „Mie mi-ați făcut.”³⁴ El este deci nenorocitul flămînd și gol. Dar nu datorită foamei sau goliciunii, fiindcă nenorocirea în sine nu cuprinde nici un dar de sus. Sacramentul nu e posibil decît prin ceea ce darul însuși operează. E evident că Christos se află în cel care dăruiește în chip absolut pur; cine altcineva ar putea fi binefăcătorul lui Christos decît el însuși? Și e ușor de înțeles că numai prezența lui Christos într-un suflet poate așeza acolo adevărata compasiune. Însă Evanghelia ne dezvăluie pe deasupra că cel care dă din milă adevărată îl dă pe Christos însuși. Nenorocitul care primește acest dar miraculos are de ales să consimtă sau nu darului.

Un nenorocit, în cazul în care nenorocirea lui e completă, e lipsit de orice raport uman. Nu mai există pentru el decît două feluri de relații posibile cu oamenii, cele în care el figurează doar ca un lucru, relații la fel de mecanice ca relațiile între două picături vecine de apă, și iubirea supranaturală. Zona intermediară îi este interzisă. Nu mai există în viața lui loc decît pentru apă și Duh. Nenorocirea consimțită, acceptată, iubită este cu adevărat un botez.

Christos, numai el, este capabil de milă; iată de ce nu a avut parte de milă în timpul

---

³⁴ Matei 25, 40.

prezenței lui pe pământ. Fiind prezent aici jos în trup, el nu locuia înăuntrul sufletului nici unuia din cei ce îl înconjurau; ca atare nimeni nu putea avea milă de el. Durerea l-a silit să ceară milă și prietenii cei mai apropiați i-au refuzat-o. L-au lăsat să sufere în singurătate. Ioan însuși a adormit. Petru fusese în stare să meargă pe ape, dar nu a fost în stare să aibă milă de Domnul său căzut în nenorocire. S-au refugiat cu toții în somn ca să nu îl mai vadă.³⁵ Când Mila însăși devine nenorocire, unde ar mai putea găsi ea ajutor? Ar fi fost nevoie de un alt Christos pentru a avea milă de Christos nenorocit. De-a lungul secolelor ce au urmat, mila pentru nenorocirea lui Christos a fost unul din semnele sfințeniei.

Încărcătura supranaturală a milei, spre deosebire de cea a împărtășaniei de pildă, nu cere o cunoaștere deplină. Fiindcă cei cărora Christos le mulțumește întreabă: „Când, Doamne?...“ Nu știau pe cine hrăniseră. Nimic nu arată, în genere, că aveau cunoștință de Christos. Ar fi putut să aibă sau nu. Important este că erau drepti. De aceea Christos din ei s-a dăruit el însuși ca pomană. Fericiți sînt cerșetorii de vreme ce au posibilitatea ca o dată sau de două ori în viață să primească poate o asemenea pomană.

---

³⁵ Matei 26, 35–45; Marcu 14, 32–41; Luca 22, 40–46.

Nenorocirea stă cu adevărat în centrul creștinismului. Împlinirea unicei și dublei porunci: „Iubește pe Dumnezeu“, „Iubește pe aproapele“ trece prin nenorocire. Fiindcă în ce o privește pe prima, Christos a spus: „Nimeni nu vine la Tatăl decît prin mine.“³⁶ A spus de asemenea: „Așa cum Moise a înălțat șarpele în pustiu, așa trebuie să se înalțe Fiul Omului, ca oricine crede în el să aibă viață veșnică.“³⁷ Șarpele e acel șarpe de armă pe care era de ajuns să îl privești ca să fii ferit de urmările veninului.³⁸ Nu-l poți deci iubi pe Dumnezeu decît privind crucea. Iar în ce îl privește pe aproapele, Christos a spus cine este aproapele față de care este poruncită iubirea. E acel trup gol, însîngerat, fără suflare pe care îl zărești zăcînd la marginea drumului.³⁹ Ni se poruncește să iubim în primul rînd nenorocirea, nenorocirea omului, nenorocirea lui Dumnezeu.

I se reproșează deseori creștinismului o anume complezență morbidă față de suferință, față de durere. E o greșeală. În creștinism nu e vorba de durerea și de suferința care sînt senzații, stări sufletești, cele în care e întotdeauna posibil să cauți o voluptate perversă. E vorba de cu totul altceva. E vorba de nenorocire. Nenorocirea nu e o stare su-

---

³⁶ Ioan 14, 6.

³⁷ Ioan 3, 14–15.

³⁸ Numerii 21, 8–9.

³⁹ Luca 10, 30–37.

fletească. E o pulverizare a sufletului prin brutalitatea mecanică a împrejurărilor. Preschimbarea unui om, în propriii lui ochi, din starea umană în cea de vierme pe jumătate strivit chircindu-se în țărână nu e un act în care fie și un pervers să găsească plăcere. Un înțelept, un erou, un sfânt nu găsesc nici ei plăcere în așa ceva. Nenorocirea e ceva ce se impune unui om absolut împotriva lui însuși. Ea are drept esență și definiție orografia, revolta întregii ființe a celui pe care ea îl cuprinde. La asta trebuie consimțit prin virtutea iubirii supranaturale.

A consimți la existența universului: iată funcțiunea noastră aici jos. Lui Dumnezeu nu îi este de ajuns să își considere creația bună. Vrea ca ea însăși să se considere bună. Iată la ce servesc sufletele legate de minuscule fragmente ale acestei lumi. Iată menirea nenorocirii: aceea de a ne îngădui să socotim creația lui Dumnezeu drept bună. Fiindcă atîta vreme cît împrejurările se desfășoară în jurul nostru lăsîndu-ne ființa aproape intactă, ori numai pe jumătate zdrobită, credem mai mult ori mai puțin că voința noastră a creat lumea și o guvernează. Nenorocirea ne învață dintr-o dată, spre marea noastră uimire, că nici nu poate fi vorba de așa ceva. Dacă atunci dăm laudă, lăudăm însăși creația lui Dumnezeu. Care e dificultatea? Știm bine că nenorocirea noastră nu micșorează cu nimic slava divină. Ca atare nu ne împie-

dică cu nimic să îl binecuvîntăm pe Dumnezeu pentru marea lui slavă.

De aceea nenorocirea e semnul cel mai sigur că Dumnezeu vrea să fie iubit de noi; e mărturia cea mai prețioasă a gingășiei lui iubitoare. Nenorocirea e cu totul altceva decît o pedeapsă părintească. Ar fi mai potrivit să o comparăm cu certurile pline de tandrețe prin care doi logodnici se încredințează de adîncimea iubirii lor. Nu avem curajul să privim în față nenorocirea; dacă l-am avea, după un anume timp am vedea că ea e chipul iubirii; așa cum Maria-Magdalena și-a dat seama că cel pe care îl luase drept grădinar era cu totul altul.⁴⁰

Văzînd locul central pe care nenorocirea îl are în credința lor, creștinii ar trebui să presimtă că nenorocirea este, într-un sens, esența însăși a creației. A fi creaturi nu înseamnă în mod necesar a fi sub nenorocire, dar înseamnă în mod necesar a fi expuși nenorocirii. Numai increatul este indestructibil. Dacă ne întrebăm pentru ce îngăduie Dumnezeu nenorocirea, ne putem la fel de bine întreba pentru ce Dumnezeu a creat. Iată într-adevăr o întrebare valabilă. De ce a creat Dumnezeu? Pare atît de evident că Dumnezeu e mai mare decît Dumnezeu împreună cu creația. Cel puțin lucrul acesta pare evident dacă îl gîndim pe Dumnezeu

---

⁴⁰ Ioan 20, 11-16.

ca ființă. Dar el nu trebuie gîndit astfel. De îndată ce îl gîndim pe Dumnezeu ca iubire, simțim acea minune a iubirii care leagă pe Fiul de Tatăl în unitatea eternă a Dumnezeului unic și totodată pe deasupra separației datorate spațiului, timpului și crucii.

Dumnezeu este iubire și natura este necesitate; însă această necesitate e, prin supunerea ei, o oglindă a iubirii. Tot astfel, Dumnezeu este bucurie și creația este nenorocire, dar e o nenorocire strălucind de lumina bucuriei. Nenorocirea cuprinde adevărul condiției noastre. Cei care preferă să zărească adevărul și să moară în loc să trăiască o existență lungă și fericită pradă iluziei, numai aceia îl vor vedea pe Dumnezeu. Trebuie să vrei să mergi spre realitate; iar atunci, așteptîndu-te să afli un cadavru, întîlnești un înger care spune: „A înviat.”⁴¹

Singura sursă de limpezime destul de strălucitoare pentru a lumina nenorocirea este crucea lui Christos. În orice epocă, în orice țară, oriunde este nenorocire, crucea lui Christos e adevărul acestei nenorociri. Orice om care iubește adevărul în așa măsură încît nu se retrage în adîncurile minciunii ca să fugă de la fața nenorocirii are parte de crucea lui Christos, oricare i-ar fi credința. Dacă Dumnezeu ar fi consimțit să-i lipsească de Christos pe oamenii unei țări și ai unei epoci anu-

---

⁴¹ Matei 28, 2-6; Marcu 16, 5-6; Luca 24, 4-6.

me, i-am recunoaște după un semn cert, anume acela că printre ei nu ar exista nenorocire. Nu cunoaștem nimic asemănător în istorie. Oriunde există nenorocire, există crucea, ascunsă, dar prezentă pentru oricine alege adevărul mai degrabă decît minciuna și iubirea mai degrabă decît ura. Nenorocirea fără cruce înseamnă infern, iar Dumnezeu nu a pus pe lume infernul.

Reciproc, creștinii atît de numeroși care nu au puterea de a recunoaște și de a iubi în fiecare nenorocire crucea preafericită nu au parte de Christos. Nimic nu arată mai bine slăbiciunea credinței decît ușurința cu care, chiar printre creștini, de îndată ce se vorbește despre nenorocire, problema e evitată. Tot ce se poate spune despre păcatul originar, despre voința lui Dumnezeu, despre providență și planurile ei tainice, pe care credem totuși că putem încerca să le ghicim, despre compensațiile viitoare de tot felul în lumea aceasta și în cealaltă, toate ori disimulează realitatea nenorocirii, ori rămîn fără eficacitate. Un singur lucru te face să consimți la adevărata nenorocire, anume contemplarea crucii lui Christos. Nu există nimic altceva. Aceasta e de ajuns.

O mamă, o soție, o logodnică, știind că cel iubit se află în restriște și neputînd nici să îl ajute, nici să i se alăture, ar vrea să îndure măcar suferințe echivalente celor pe care el le îndură pentru a fi mai puțin despărțite de

el, pentru a fi ușurate de povara atît de grea a unei compasiuni neputincioase. Cine îl iubește pe Christos și și-l înfățișează pe cruce trebuie să resimtă o ușurare de același fel atunci cînd nenorocirea îl atinge.

Data fiind legătura esențială între cruce și nenorocire, un stat nu are dreptul să se separe complet de orice fel de religie decît în ipoteza absurdă că ar fi reușit să suprimе nenorocirea. Cu atît mai mult nu are dreptul să o facă atunci cînd el însuși produce nenorociți. Justiția penală în care orice fel de legătură cu Dumnezeu e tăiată are într-adevăr o culoare infernală. Nu din cauza erorilor de judecată sau a excesului de severitate, ci independent de acestea, în ea însăși. Toate mizeriile cu care vine în contact o maculează și, neavînd nimic care să o purifice, devine ea însăși atît de pîngărită, încît cei mai groaznici criminali pot fi încă și mai degradați de ea. Contactul cu o asemenea justiție e hidos pentru oricine posedă interior ceva integru și sănătos; cei putrezi află în pedepsele impuse de ea o liniște și mai înspăimîntătoare. Nimic nu e destul de pur pentru a aduce puritate în locurile rezervate crimei și pedepsei în afară de Christos, care a fost un condamnat de drept comun.

Însă cum statelor le e necesară numai crucea, nu și subtilitatea dogmelor, legătura atît de solidă care unește crucea și dogma este

un dezastru. Legătura aceasta l-a răpit pe Christos fraților lui delincvenți.

Noțiunea de necesitate ca materie comună artei, științei și oricărui fel de muncă este poarta prin care creștinismul poate intra în viața profană și o poate pătrunde în întregime. Căci crucea este necesitatea însăși, pusă în contact cu ceea ce e cel mai jos și cel mai sus în noi, cu sensibilitatea cărnii prin evocarea suferinței fizice, cu iubirea supranaturală prin prezența lui Dumnezeu. Ca atare, întreaga varietate a contactelor pe care le pot avea cu necesitatea părțile intermediare ale ființei noastre e implicată în cruce.

Nu există, nu poate exista nici o activitate umană, oricare ar fi domeniul ei, care să nu aibă drept adevăr ascuns și suprem crucea lui Christos. Nici una dintre ele nu poate fi despărțită de crucea lui Christos fără a putrezi ori a se usca precum un șarpe spintecat. Vedem lucrul acesta sub ochii noștri astăzi, fără să-l înțelegem, și ne întrebăm unde stă răul de care suferim. Creștinii înțeleg și mai puțin decât ceilalți; știind că toate activitățile acestea sînt istoric vorbind cu mult mai vechi decât Christos, nu-și dau seama că seva tuturor este credința creștină.

Dacă am înțelege că, sub vălurile care lasă să îi străbată lumina, credința creștină poartă floare și rod în orice timp și în orice loc unde se află oameni care nu urăsc lumina,

nu am fi împiedicați de o asemenea dificultate.

Din zorii timpurilor istorice, niciodată, în afară de o anume perioadă a Imperiului roman, Christos nu a fost atît de absent precum e astăzi. Cei vechi ar fi socotit monstruoasă această separare între religie și viața socială pe care pînă și creștinii, în majoritatea lor, o găsesc acum firească.

Creștinismul trebuie să-și reverse seva pretutindeni în viața socială; însă el e destinat mai ales ființei singure. Tatăl e în ascuns și nu există ascuns mai inaccesibil decît nenorocirea.

Există o întrebare fără absolut nici o semnificație și, bineînțeles, fără nici un răspuns pe care în mod normal nu o punem niciodată; dar, în nenorocire, sufletul nu se poate împiedica să nu o strige fără încetare cu monotona continuitate a unui geamăt. Iar întrebarea este: pentru ce? Pentru ce lucrurile sînt așa? Nenorocitul pune cu inocență întrebarea oamenilor, lucrurilor și lui Dumnezeu, chiar dacă nu crede în el; o pune tuturor. Pentru ce trebuie să nu aibă ce mîncă, sau să fie sleit de oboseală și de brutalitatea opresiunii, sau să fie peste puțin timp împușcat, sau să fie bolnav, sau în închisoare? Dacă i se dau explicații legate de cauzele situației în care se găsește, ceea ce de altfel e rareori posibil dată fiind complicația mecanismelor care o determină, pentru el expli-

cațiile nu constituie un răspuns. Căci întrebarea lui, pentru ce?, nu înseamnă: din ce cauză?, înseamnă: în ce scop? Și e limpede că nu i se pot indica scopuri. Sau se pot fabrica niște scopuri fictive, dar fabricarea lor nu e un lucru bun.

Ciudat e că nenorocirea celui alt — afară de nenorocirea celor apropiați câteodată, dar nu întotdeauna — e departe de a ne stârni această întrebare. Ne-o punem cel mult o dată, în treacăt. Dar în cel ce a pășit în nenorocire întrebarea se instalează și nu mai conținește să răsune. De ce? De ce? De ce? Christos însuși a pus întrebarea: „pentru ce m-ai părăsit?”⁴²

De ce? Întrebarea nenorocitului nu are nici răspuns fiindcă trăim în domeniul necesității, nu al finalității. Dacă în lume ar exista finalitate, atunci locul binelui nu ar fi cealaltă lume. De fiecare dată când solicităm lumii finalitate, ea ne-o refuză. Însă pentru a ști că ne-o refuză trebuie să i-o cerem.

Numai nenorocirea ne silește să cerem lumii finalitate și, alături de ea, frumusețea: frumosul ne dă sentimentul atît de viu al prezenței unui bine încît îi căutăm scopul fără a-l afla vreodată. Frumosul ne obligă și el să ne punem întrebarea: pentru ce? Pentru ce lucrul acesta e atît de frumos? Dar sînt rari cei în stare să rostească interior acest pentru

---

⁴² Matei 27, 46; Marcu 15, 34.

ce? cîteva ceasuri la rînd. Pentru ce? stîrnit de nenorocire durează ore, zile, ani în şir; nu îi pune capăt decît epuizarea.

Cel capabil nu numai să strige, ci şi să asculte, aude răspunsul. Răspunsul e tăcerea. E tăcerea veşnică pe care Vigny i-a imputat-o cu amar lui Dumnezeu; dar el nu avea dreptul să spună care e răspunsul celui drept la această tăcere, fiindcă el nu era un drept. Dreptul iubeşte. Cel capabil nu numai să asculte, dar să şi iubească aude această tăcere ca pe cuvîntul lui Dumnezeu.

Creaturile vorbesc prin sunete. Cuvîntul lui Dumnezeu este tăcere. Cuvîntul tainic al iubirii lui Dumnezeu nu poate fi altceva decît tăcere. Christos e tăcerea lui Dumnezeu.

Nu există arbore precum crucea şi nu există armonie precum tăcerea lui Dumnezeu. Pitagoreicii sesizau această armonie în tăcerea fără capăt ce înconjoară veşnic stelele. Necesitatea din lumea de jos e vibraţia tăcerii lui Dumnezeu.

Sufletul nostru face fără încetare zgomot, dar există în el un punct care e tăcere, o tăcere niciodată auzită de noi. Cînd tăcerea lui Dumnezeu intră în suflet, ea îl străbate şi vine să se unească cu tăcerea în mod secret prezentă acolo; din acea clipă Dumnezeu devine comoara şi inima noastră⁴³; iar spaţiul ni se deschide dinainte ca un fruct ale cărui

---

⁴³ Matei 6, 21; Luca 12, 34.

jumătăți s-au desfăcut fiindcă privim universul dintr-un punct situat în afara spațiului.

Există doar două căi posibile pentru acest act, nici o alta în afară de ele. Există doar două vîrfuri destul de ascuțite pentru a ne intra astfel în suflet, anume nenorocirea și frumusețea.

Deseori ești înclinat să plîngi cu lacrimi de sînge gîndind la toți nenorociții zdrobiți de nenorocire și incapabili să o folosească. Dar dacă privim lucrurile la rece, risipa de nenorocire nu e mai lamentabilă decît risipa frumuseții lumii. De cîte ori limpezimea stelelor, freamătul valurilor, liniștea ceasului care precedă zorii ajung ele să capteze cu adevărat atenția oamenilor? A nu acorda atenție frumuseții lumii e poate o crimă de nerecunoștință atît de gravă, încît merită nenorocirea ca pedeapsă. Nu o primește desigur întotdeauna; dar în acest caz, crima e pedepsită prin sancțiunea unei vieți mediocre, iar o viață mediocră nu e prin nimic preferabilă nenorocirii. De altfel chiar și în împrejurări de mare restriște, viața unor asemenea ființe rămîne probabil la fel de mediocră. În măsura în care putem face supoziții privitor la sensibilitate, se pare că răul prezent într-o ființă constituie un fel de protecție împotriva răului care o asaltează din afară sub formă de durere. Trebuie să nădăjduim că e așa și că, milostiv fiind, Dumnezeu a micșorat în

tilharul cel rău pînă la nimica toată o suferință atît de inutilă. Așa stau într-adevăr lucrurile și aici e de găsit cea mai mare ispită adusă de nenorocire, fiindcă nenorocitul are întotdeauna posibilitatea să sufere mai puțin dacă acceptă să devină rău.

Doar cel care a cunoscut, fie numai preț de o singură clipă, bucuria pură și prin urmare savoarea frumuseții lumii, doar el resimte nenorocirea ca pe ceva sfișietor. În același timp, doar el nu merită această pedeapsă. Dar pentru el nu e o pedeapsă; este Dumnezeu însuși care îi ia mîna și i-o strînge ceva mai tare. Dacă rămîne fidel, în adîncul strigătelor sale el va afla mărgăritarul tăcerii lui Dumnezeu.⁴⁴

---

⁴⁴ Matei 13, 44–45.

Scrisoare către un om al Bisericii

Cînd citesc catehismul conciliului de la Trento, mi se pare că nu am nimic comun cu religia expusă acolo. Cînd citesc Noul Testament, misticii, liturghia, cînd văd celebrarea ei, simt cu un fel de certitudine că această credință e credința mea sau mai precis ar fi credința mea fără distanța pusă între ea și mine de nedesăvîrșirea mea. De aici rezultă o situație spirituală apăsătoare. Aș vrea să o fac nu mai puțin apăsătoare, ci mai limpede. Orice fel de povară e acceptabilă cînd te afli în lumină.

Vă voi enumera o seamă de gînduri care locuiesc în mine de ani de zile (unele dintre ele cel puțin) și care constituie piedici între mine și Biserică. Nu vă cer să le discutați substanța. Aș fi fericită să avem o asemenea discuție, dar mai tîrziu și în mod secundar.

Ceea ce vă cer e un răspuns limpede — fără formule de tipul „cred că” etc. — privitor la compatibilitatea sau incompatibilitatea fiecăreia dintre aceste opinii cu apartenența la Biserică. Dacă există incompatibilitate, aș vrea să îmi spuneți clar: aș refuza botezul

(sau iertarea păcatelor) oricui mi-ar declara că aderă la opiniile prezente în rubricile numărul cutare, cutare, cutare. Nu vă cer un răspuns rapid. Nu este grabă. Vă solicit doar un răspuns categoric.

Îmi cer iertare pentru că vă inoportunez, dar nu văd cum aş putea evita să o fac. Reflecția asupra acestor probleme este departe de a fi pentru mine un joc. Ele au nu numai o importanță vitală dat fiind că angajează mîntuirea veșnică, ci și o importanță care o depășește cu mult, în ochii mei, pe cea a propriei mele mîntuiri. O problemă de viață și de moarte e doar un simplu joc în comparație cu ele.

Printre opiniile înșirate mai jos, unele sînt, din punctul meu de vedere, supuse îndoielii; dar în cazul cînd credința strictă ar cere să fie considerate false, ele ar rămîne totuși pentru mine obstacole la fel de serioase ca și celelalte pentru că am convingerea fermă că sînt de privit din unghiul îndoielii, ceea ce înseamnă că nu e legitim să fie negate categoric.

Unele dintre aceste opinii (mai cu seamă cele privind misterele, Scripturile care nu aparțin iudeo-creștinismului, Melchisedec etc.) nu au fost niciodată condamnate, deși ele au fost probabil susținute în primele secole. Ceea ce mă face să mă întreb dacă nu cumva au fost tacit acceptate. Oricum ar sta lucrurile, dacă eu sau alții le-am expune as-

tăzi public și ele ar fi condamnate de Biserică, nu le-aș părăsi decît în cazul că aș ajunge să fiu convinsă de neadevărul lor.

Mă gîndesc la ele de ani în șir cu toată intensitatea iubirii și atenției de care dispun; intensitate lamentabil de slabă din pricina imperfecțiunii mele care este mare; dar e o intensitate care crește neîncetat, mi se pare. Pe măsura creșterii ei, legăturile care mă atașează de credința catolică sînt din ce în ce mai puternice, din ce în ce mai adînc înrădăcinate în inimă și în inteligență. Dar în același timp gîndurile care mă îndepărtează de Biserică cîștigă la rîndul lor putere și claritate. Dacă gîndurile în cauză sînt realmente incompatibile cu apartenența la Biserică, nu este prin urmare nici o speranță să pot avea vreodată parte de tainele ei. Iar de e așa, nu văd cum aș putea evita concluzia că am drept vocație să fiu creștină în afara Bisericii. Posibilitatea unei asemenea vocații ar implica faptul că Biserica nu este catolică în fapt așa cum e catolică prin nume; de asemenea că ea trebuie să devină într-o zi astfel dacă e menită să-și împlinească misiunea.

Opiniile de mai jos au pentru mine grade diverse de probabilitate sau de certitudine, dar toate sînt însoțite în mintea mea de un semn de întrebare. Nu le voi expune la indicativ decît din pricina sărăciei limbajului; pentru ele conjugarea ar trebui să cu-

prindă un mod suplimentar. În domeniul lucrurilor sfinte, nu afirm nimic categoric. Însă, între opiniile mele, cele care sînt conforme cu învățătura Bisericii poartă de asemenea în mintea mea același semn de întrebare.

Consider că o anume suspendare a judecării în privința tuturor gîndurilor, oricare ar fi ele, fără excepție, constituie virtutea umilinței în domeniul inteligenței.

Iată lista:

1. Dacă luăm în considerare un moment din istoria anterioară lui Christos și îndeajuns de îndepărtat de el — cu cinci secole înaintea lui, de pildă — și facem abstracție de desfășurarea următoare a istoriei, atunci Israel are mai puțină parte de Dumnezeu și de adevărurile divine decît multe dintre popoarele dimprejur (India, Egiptul, Grecia, China). Fiindcă adevărul esențial privitor la Dumnezeu este acela că el e bun. A crede că Dumnezeu poate porunci oamenilor acte atroce de nedreptate și de cruzime constituie cea mai mare greșală ce poate fi comisă în privința lui.

Zeus, în *Iliada*, nu poruncește nici o cruzime. Grecii credeau că „Zeus rugătorul“ locuiește în orice nenorocit care imploră mila. Iahve este „Dumnezeul oștirilor“. Istoria evreilor arată că nu e vorba numai de stele, ci și de războinicii Israelului. Or, Herodot enumeră o sumedenie de popoare elene și asiatice, printre care *unul singur* avea un „Zeus

al oștirilor“. Această impietate era necunoscută tuturor celorlalte. *Cartea morților* egipteană, veche de cel puțin trei mii de ani, fără îndoială mult anterioară, e impregnată de caritate evanghelică. (Mortul îi spune lui Osiris: „Doamne al Adevărului, îți aduc adevărul... Am nimicit pentru tine răul... Nu am ucis pe nimeni. Nu am făcut să curgă lacrimile nimănui. Nu am lăsat pe nimeni să sufere de foame. Nu am fost pricina vreunui rău pe care stăpînul să îl fi făcut robului său. Nu am stîrnit în vreun om frica. Nu mi-am ridicat vocea cu trufie. Nu mi-am închis urechile la cuvintele drepte și adevărate. Nu mi-am pus numele înaintea pentru a cîștiga cinstiri. Nu mi-am întors fața de la arătările lui Dumnezeu....“)

Evreii, care au fost timp de patru secole în contact cu civilizația egipteană, au refuzat să adopte acest spirit de blîndețe. Voiau puterea... Toate textele anterioare exilului sînt pătate de această eroare fundamentală referitoare la Dumnezeu, cred — în afară de cartea lui Iov, al cărei erou nu este evreu, de Cîntarea Cîntărilor (dar este ea anterioară exilului?) și de anumiți psalmi ai lui David (dar este oare atribuirea lor certă?). Pe de altă parte, primul personaj cu desăvîrșire pur prezent în istoria ebraică este Daniel (care a fost inițiat în înțelepciunea caldeeană). Viața tuturor celorlalte, începînd cu Abraham,

e pîngărită de lucruri atroce. (Abraham începe prin a-și prostitua soția.)

Ceea ce ne face să credem că Israel a învățat adevărul cel mai esențial privitor la Dumnezeu (anume că Dumnezeu este bun înainte de a fi puternic) din tradiții străine, caldeeană, persană și greacă, grație exilului său.

2. Ceea ce numim idolatrie este în mare măsură o ficțiune a fanatismului ebraic. Toate popoarele din toate timpurile au fost întotdeauna monoteiste. Dacă evreii din epoca lor bună ar învia și li s-ar da arme, ei ne-ar extermina pe toți, bărbați, femei și copii, pentru crima idolatriei. Ne-ar acuza că adorăm zeități, pe Baal și pe Astarte, luîndu-l pe Christos drept Baal și pe Fecioară drept Astarte.

În mod reciproc, Baal și Astarte erau poate figuri ale lui Christos și Fecioarei.

Există rațiuni de a invoca împotriva acestor culte dezmățul care le însoțea — dar sînt de părere că mult mai rar decît se crede astăzi.

Însă cruzimile legate de cultul lui Iahve, exterminările ordonate de el sînt întinări cel puțin la fel de atroce. Cruzimea e o crimă încă și mai îngrozitoare decît desfrîul. Desfrîul își găsește de altfel mulțumire la fel de mult în ucideri și în împreunările cărnii.

Sentimentele pretenșilor păgîni pentru statuile lor erau foarte probabil aceleași ca ace-

lea inspirate astăzi de crucifix și de statuile Fecioarei și sfinților, cu aceleași devieri existente la oamenii mediocri spiritual și intelectual.

Nu se atribuie în mod curent o anumită virtute supranaturală unei anumite statui a Fecioarei?

Chair dacă ajungeau să creadă că divinitatea este integral prezentă în piatră sau în lemn, ei aveau poate uneori dreptate. Nu credem la rîndul nostru că Dumnezeu e prezent în pîine și vin? Exista poate prezență reală a lui Dumnezeu în statuile executate și consacrate prin anumite rituri.

Adevărata idolatrie este pofta („... pofta rea și lăcomia, care este o închinare la idoli“, Coloseni, III, 5), iar neamul evreiesc, în setea sa de bine înțeles trupește, era vinovat de poftă în chiar clipele cînd îl cinstea pe Dumnezeul său. Evreii au avut drept idol nu un chip de aramă sau de lemn, ci o rasă, un neam, lucru la fel de terestru. În esența ei, religia lor e inseparabilă de această idolatrie din cauza noțiunii de „popor ales“.

3. Ceremoniile misterelor de la Eleusis și ale misterelor lui Osiris erau privite drept sacramente în sensul în care înțelegem astăzi termenul. Și erau *poate* adevărate sacramente, avînd aceeași virtute precum botezul și eucharistia, virtutea lor decurgînd din aceeași relație cu patima lui Christos. Patima christică avea să vină. Astăzi ea se află în

trecut. Trecutul și viitorul sînt simetrice. Cronologia nu poate avea un rol determinant într-o relație unde unul din termeni este etern.

Dacă mîntuirea, cu semnele și mijloacele sensibile ce îi corespund, nu ar fi fost prezentă pe pămînt din origini, nu i-am putea ierta lui Dumnezeu — de ne sînt îngăduite aceste cuvinte fără a da dovadă de impietate — nenorocirea atîtor inocenți, atîtor dezrădăcinați, înrobiți, chinuiți, uciși de-a lungul veacurilor anterioare erei creștine. Christos e prezent pe acest pămînt, cînd oamenii nu îl izgonesc, oriunde există crimă și nenorocire. Fără efectele supranaturale ale acestei prezențe, cum ar putea nevinovații zdrobiți de nenorocire să nu cadă în crima de a-l blestema pe Dumnezeu și, drept urmare, de a fi condamnați?

De altfel Sfîntul Ioan vorbește despre „mie-lul junghiat de la întemeierea lumii”.⁴⁵

Conținutul creștinismului exista dinaintea lui Christos, dovadă fiind faptul că nu s-au produs schimbări prea mari de atunci încoace în comportamentul oamenilor.

4. Diverse popoare (India, Egipt, China, Grecia) au avut *poate* Scripturi sacre revelate așa cum sînt Scripturile iudeo-creștine. Dintre textele care subzistă în vremea de față, unele sînt poate fragmente sau ecouri ale acelor texte revelate.

---

⁴⁵ Apocalipsa 13, 8.

5. Pasajele din Scriptură (Geneza, Psalmii, Sfântul Pavel) privitoare la Melchisedec⁴⁶ stau dovadă că din zorii lui Israel exista în afara sa un sacerdoțiu al lui Dumnezeu, o cunoaștere a lui Dumnezeu situate pe același plan cu creștinismul și înfinit superioare față de tot ceea ce Israel a posedat vreodată.

Nimic nu ne interzice să presupunem existența unei legături între Melchisedec și misterele antice. Există afinitate între pîine și Demeter, între vin și Dionysos.

Conform Genezei, Melchisedec pare să fie un rege al Canaanului. De aici putem deduce că probabil stricăciunea și nelegiuirea cetăților Canaanului fie începuseră doar cu cîteva secole în urmă, în momentul masacrelor, fie erau invenții calomnioase ale evreilor împotriva victimelor lor.

6. Pasajul din Sfântul Pavel asupra lui Melchisedec, apropiat de spusa lui Christos: „Avraam a văzut ziua mea”⁴⁷, ar putea arăta chiar că Melchisedec era deja o întrupare a Verbului.

În orice caz, nu e sigur că Verbul nu a avut întrupări anterioare lui Iisus, că Osiris în Egipt, Krishna în India nu s-au numărat printre ele.

---

⁴⁶ Geneza 14, 18–20; Psalmul 109, 4; Evrei 5, 5–6 și 7, 17.

⁴⁷ Ioan 8, 56.

7. Dacă Osiris nu este un om care a trăit pe pământ fiind totodată ființă divină, în același fel ca Christos, atunci măcar istoria lui Osiris e o profeție nesfârșit mai limpede, mai deplină, mai aproape de adevăr decît tot ceea ce în Vechiul Testament poartă acest nume. Același lucru e valabil pentru toți zeii morți și înviați.

Extrema importanță *actuală* a acestei probleme decurge din urgența de a remedia divorțul existent de douăzeci de secole, divorț ce s-a agravat mereu de atunci încoace, între civilizația profană și spiritualitatea din țările creștine. Civilizația noastră nu datorează nimic lui Israel și prea puțin creștinismului; ea datorează aproape totul Antichității precreștine (germani, druizi, Roma, Grecia, egeo-cretani, fenicieni, egipteni, babilonieni...). Dacă există separație etanșă între această Antichitate și creștinism, aceeași separație va exista între viața noastră profană și viața noastră spirituală. Creștinismul se poate întrupa cu adevărat, inspirația creștină poate impregna viața în totalitatea ei doar dacă în prealabil vom fi recunoscut că, din punct de vedere istoric, civilizația noastră profană decurge dintr-o inspirație religioasă care, deși cronologic e precreștină, era creștină în esența ei. Înțelepciunea lui Dumnezeu trebuie privită drept sursa unică a oricărei lumini aici jos, chiar a luminilor atît de slabe care luminează lucrurile lumii acesteia.

Același lucru poate fi spus despre Prometeu. Istoria lui Prometeu e însăși istoria lui Christos proiectată în ordine eternă. Nu îi lipsește decît localizarea în timp și spațiu.

Mitologia greacă este plină de profeții. Tot așa narațiunile folclorului european, care sînt numite basme.

Multe nume ale divinităților Greciei sînt probabil în realitate nume diferite ce desemnează o singură Persoană divină, anume Verbul. Cred că așa este pentru Dionysos, Apollo, Artemis, Afrodita cerească, Prometeu, Eros, Proserpina și cîțiva alții.

Cred de asemenea că Hestia, Atena, poate Hefaistos sînt nume ale Sfîntului Duh. Hestia e Focul central. Atena s-a ivit din capul lui Zeus după ce acesta își mîncase soția, Înțelepciunea, care purta în pîntece rod; Atena „purcede“ deci de la Dumnezeu și de la Înțelepciunea sa. Are drept atribut măslinul, iar uleiul posedă, în sacramentele creștine, o afinitate cu Sfîntul Duh.

Unele fapte și unele cuvinte ale lui Christos sînt deseori comentate prin cuvintele: „trebuia ca prorociile să se împlinească“. Ele se referă la profețiile ebraice. Dar alte fapte, alte cuvinte ar putea fi interpretate la fel, în relație cu profeții neebraice.

Christos și-a început viața publică preschimbînd apa în vin.⁴⁸ Și-a sfîrșit-o pre-

---

⁴⁸ Ioan 2, 1-11.

făcînd vinul în sînge. El și-a arătat astfel afinitatea cu Dionysos. A făcut-o de asemenea prin cuvîntul: „Eu sînt vița.”⁴⁹

Cuvîntul: „Dacă bobul nu moare”⁵⁰ exprimă afinitatea sa cu divinitățile moarte și înviate, care aveau drept imagine vegetația, precum Atis și Proserpina.

Fecioara ca Maică stă într-o misterioasă relație cu un cuvînt din *Timaios* al lui Platon privitor la o anume esență, maică a tuturor lucrurilor, ce rămîne pururea intactă.⁵¹ Toate zeițele-mame ale Antichității, precum Demeter, Isis, erau figuri ale Fecioarei.

Comparația atît de insistentă a crucii cu un arbore, a răstignirii cu spînzurarea pe lemn trebuie să fie în relație cu mitologii astăzi dispărute.

Dacă poemul scandinav *Runa lui Odin* este anterior oricărei contaminări creștine (ceea ce e imposibil de verificat), el cuprinde de asemenea o foarte izbitoare profeție:

„Știu că am spînzurat de un copac bătut de vînt nouă nopți întregi, rănit de lance, oferit lui Odin, eu însumi mie însumi. De rădăcina acestui copac nimeni nu are știre.

Nimeni nu mi-a dat pîine, nici să sorb din corn băutură. Am privit în jos, m-am aplecat asupra runelor, jelind le-am învățat, apoi am coborît de pe lemn” (Prima Edda).

⁴⁹ Ioan 15, 1.

⁵⁰ Ioan 12, 23-25.

⁵¹ *Timaios* 48 a-52 b.

Numirea „mielul lui Dumnezeu“ provine fără îndoială din tradiții care au poate legătură cu ceea ce astăzi se numește totemism. Istoria lui Zeus Amon, în Herodot (Zeus junghiind cu berbec pentru a se arăta celui care îl roagă să se lase văzut acoperit fiind de blana animalului), pusă în corelație cu expresia Sfântului Ioan. „Mielul junghiat de la întemeierea lumii“ aruncă o lumină puternică asupra acestei posibilități. Prima jertfă plăcută lui Dumnezeu, cea a lui Abel⁵², invocată în canonul liturgic drept o figură a jertfei christice, era un sacrificiu animal. Tot așa este a doua jertfă, cea adusă de Noe care a salvat pentru totdeauna omenirea de mînia lui Dumnezeu și a pricinuit un legămînt între Dumnezeu și oameni.⁵³ Ele constituie efecte ale patimii lui Christos. Există o relație misterioasă între cele două.

În timpurile foarte vechi trebuie să se fi crezut că există prezență reală a lui Dumnezeu în animalele ucise spre a fi mîncate; că Dumnezeu coboară în ele pentru a se oferi drept hrană oamenilor. Un asemenea tip de gîndire făcea din hrănirea cu carnea animală o comuniune, în vreme ce altfel ea constituie o crimă, cel puțin în lipsa unei filozofii mai mult ori mai puțin carteziene.

Poate că la Teba, în Egipt, exista prezență reală a lui Dumnezeu în berbecul sacrificat

---

⁵² Geneza 4, 4.

⁵³ Geneza 8, 20–22.

în mod ritual, așa cum există astăzi în ostia sfințită.

Merită de aceea menționat că, în momentul cînd Christos a fost răstignit, soarele se afla în constelația Berbecului.

Platon, în *Timaios*, descrie constituirea astronomică a universului ca pe un fel de crucificare a Sufletului Lumii, punctul de încrucișare fiind punctul echinocțial, ceea ce înseamnă constelația Berbecului.

Mai multe texte (*Epinomis*, *Timaios*, *Baruchetul*, *Philolaos*, *Proclos*) vorbesc despre construcția geometrică a mediei proporționale între un număr și unitate, centru al geometriei grecești, ca fiind simbolul medierii divine între Dumnezeu și om.

Or, o mare parte a cuvintelor lui Christos redată de Evanghelia (mai ales Evanghelia Sfîntului Ioan) apar, cu o insistență atît de apăsătoare încît nu poate fi decît voită, în forma algebrică a mediei proporționale. Exemplu: „Precum m-a trimis pe mine Tatăl, așa vă trimit și eu pe voi etc.”⁵⁴ Un același raport îl unește pe Christos cu Tatăl, pe Christos cu ucenicii. Christos este media proporțională între Dumnezeu și sfinți. Termenul în-suși de mediere o arată.

Ajung astfel la concluzia că, așa cum Christos s-a recunoscut în Mesia din Psalmi, în dreptul năpăstuit din Isaia, în șarpele de

---

⁵⁴ Ioan 17, 18.

aramă din Geneză, tot astfel el s-a recunoscut în media proporțională a geometriei grecești care devine prin urmare cea mai strălucitoare dintre profeții.

Ennios, într-o scriere pitagoreică, spune: „Luna e numită Proserpina... pentru că, asemenea unui șarpe, ea se întoarce când spre stînga, când spre dreapta.”

Toți zeii mediatori, asimilabili Verbului, sînt zei lunari, purtători de coarne, de liră sau de arc, evocînd toate cornul lunii (Osiris, Artemis, Apollo, Hermes, Dionysos, Zagreus, Eros...). Prometeu face excepție, dar în Eschil, Io este figura complementară, condamnată la rătăcire perpetuă așa cum Prometeu este condamnat la crucificare; iar ea poartă coarne. (De observat că înainte de a fi răstîgnit Christos era rătăcitor — iar Platon îl descrie pe Eros ca pe un rătăcitor sărman.)

Dacă Soarele este imaginea Tatălui, Luna, reflex desăvîrșit al strălucirii solare, însă reflex ce poate fi contemplat, care suferă de asemenea diminuarea și dispariția, este imaginea Fiului. Lumina este atunci lumina Duhului.

Heraclit avea o Treime, ce se poate doar ghici în fragmentele rămase, dar care apare limpede în *Imnul către Zeus* al lui Kleanthes, de inspirație heraclitană. Persoanele sînt: Zeus, Logosul și Focul divin sau Fulgerul.

Kleanthes îi spune lui Zeus: „Acest univers consimte stăpînirii (*Ecôn crateitai*). Aceasta

e virtutea servitorului pe care îl ții sub mîna ta nevăzută. În foc, cu dublu tăiș, veșnic viu, fulgerul.“ Fulgerul nu e un instrument de constrîngere; e un foc ce stîrnește consimțămîntul și supunerea voluntară. E deci Eros. Iar acest Eros este un servitor, un veșnic viu, deci o Persoană. Reprezentările atît de vechi ale lui Zeus purtînd secure cu două tăișuri (simbol al fulgerului), în basoreliefurile cretane, avea poate deja aceeași semnificație. „Dublul tăiș“ e de apropiat de cuvîntul lui Christos: „Nu am venit să aduc pacea, ci sabia.“⁵⁵ Focul e în mod constant un simbol al Sfîntului Duh în Noul Testament.

Stoicii, moștenitori ai lui Heraclit, numeau *pneuma* focul a cărui energie susține ordinea lumii. *Pneuma* înseamnă suflu de foc.

Sămînța care produce zămislirea trupei — că era, conform lor și pitagoreicilor, un *pneuma* amestecat cu lichid.

Cuvîntul lui Christos despre nașterea din nou — și prin urmare tot simbolismul botezului — pentru a fi bine înțeles, trebuie apropiat mai cu seamă de concepțiile pitagoreice și stoice de zămislire. Iustin, cred, compară botezul cu zămislirea. De aceea cuvîntul orfic: „Căprior, te-ai cufundat în lapte“ trebuie poate apropiat de botez (cei vechi priveau laptele ca fiind alcătuit din sămînța tatălui).

---

⁵⁵ Matei 10, 34.

Cuvîntul celebru „marele Pan este mort” voia poate să vestească nu dispariția idolatriei, ci moartea lui Christos — Christos fiind marele Pan, marele Tot. Platon (*Cratylus*) spune că Pan este *logosul*.⁵⁶ În *Timaios*, el dă acest nume Sufletului Lumii.⁵⁷

Sfîntul Ioan, slujindu-se de cuvintele *Logos* și *Pneuma*, indică profunda afinitate ce leagă stoicismul grecesc (care trebuie deosebit de cel al lui Caton și Brutus!) de creștinism.

Platon de asemenea cunoștea limpede, și a arătat lucrul acesta prin aluzii în operele lui, dogmele legate de Treime, mediere, întrupare, pătimire; cunoștea noțiunile de har și de salvare prin iubire. A cunoscut adevărul esențial, anume că Dumnezeu este Binele. Nu este Atotputerea decît în mod secundar.

Spunînd: „Foc am venit să arunc pe pămînt și cît aş vrea să fie aprins acum”⁵⁸, Christos și-a indicat afinitatea cu Prometeu.

Cuvîntul său: „Eu sînt Calea”⁵⁹ e de apropiat de Tao chinez, cuvînt care înseamnă literal cale și metaforic, pe de o parte, metoda salvării, pe de altă parte, Dumnezeu impersonal, specific spiritualității chineze, dar care, deși impersonal, este modelul înțelepților și acționează neîncetat.

---

⁵⁶ *Cratylus* 408 c-d.

⁵⁷ *Timaios* 37 a-c.

⁵⁸ Luca 12, 49.

⁵⁹ Ioan 14, 6.

Cuvîntul lui: „Eu sînt Adevărul“ ne face să ne gîndim la Osiris, Domn al Adevărului.

Cînd spune, într-unul dintre cuvintele sale cele mai importante, „Cei ce fac adevărul“ (*poiourtes alêtheian*), folosește o expresie care nu e grecească și care, după cîte știu, nu e nici ebraică (de verificat). În schimb e egipteană. Maât înseamnă în același timp dreptate și adevăr. Ceea ce e semnificativ. Nu e întîmplător că Sfînta Familie a mers în Egipt.

Botezul privit ca o moarte e echivalent cu inițierile antice. Sfîntul Clement Romanul folosește cuvîntul „inițiat“ pentru cel botezat. Folosirea cuvîntului „mistere“ pentru a desemna sacramentele indică aceeași echivalență. Baptisteriul circular seamănă mult cu bazinul de piatră unde, după Herodot, era celebrat misterul pătimirii lui Osiris. Și unul, și celălalt evocau largul mării, acel larg al mării pe care plutește arca lui Noe și cea a lui Osiris, lemne care au salvat omenirea înainte de lemnul crucii.

O sumedenie de narațiuni ale mitologiei și folclorului ar putea fi traduse în adevăruri creștine fără a forța și deforma nimic, ci proiectînd dimpotrivă asupra celor dintîi o lumină mai vie. Iar adevărurile creștine ar fi ele însele luminate.

8. Ori de cîte ori un om a invocat cu inimă pură pe Osiris, Dionysos, Krishna, Buddha, a invocat Tao etc., Fiul lui Dumnezeu i-a

răspuns trimițându-i Sfântul Duh. Iar Duhul a lucrat asupra sufletului lui, nu îndemnându-l să își părăsească propria tradiție religioasă, ci dându-i lumina — iar în cazul cel mai fericit plenitudinea luminii — în interiorul acelei tradiții.

Ruga la greci semăna mult cu rugăciunea creștină. Când Eschil spune, în *Broaștele* lui Aristofan: „Demetra, tu care mi-ai hrănit gîndul, vrednic să fiu de misterele tale!“, cuvintele amintesc mult de o rugăciune către Fecioară și aveau probabil aceeași putere. Eschil descrie desăvîrșit, în versuri splendide, contemplația: „Oricine, cu gîndul întors către Zeus, îi va da slavă — acela va căpăta plinătatea înțelepciunii“ (Cunoștea Treimea: „... alături de Zeus stau fapta și cuvîntul său“).

E așadar inutil să fie trimise misiuni pentru a îndemna pe oamenii Asiei, Africii sau Oceaniei să intre în Biserică.

9. Când Christos a spus: „Învățați toate neamurile“ și „propovăduiți Evanghelia în toată lumea“⁶⁰, el a poruncit ducerea unei vești, nu a unei teologii. El însuși venind, a spus-o, „doar pentru oile casei lui Israel“⁶¹, a adăugat această veste religiei lui Israel.

El voia probabil ca fiecare apostol să ducă vestea cea bună a vieții și morții lui Christos, adăugînd-o la religia ținutului unde s-ar fi aflat. Dar porunca nu a fost bine înțeleasă

---

⁶⁰ Marcu 16, 15.

⁶¹ Matei 15, 24.

din pricina naționalismului de nedezrădăcinat al evreilor. A trebuit ca ei să își impună pretutindeni propria lor Scriptură.

Dacă vi se pare că e prea multă îndrăzneală în supoziția că apostolii au înțeles greșit poruncile lui Christos, vă voi răspunde că incomprehensiunea lor în ce privește anumite puncte este cu totul certă. Fiindcă după ce Christos înviat le spusese: Mergeți și învățați neamurile și botezați-le, după ce petrecuse patruzeci de zile cu ucenicii pentru a le revela doctrina sa, Petru a avut totuși nevoie de o revelație specială și de un vis pentru a se decide să boteze un păgîn⁶²; și a trebuit să invoce acest vis pentru a-și explica fapta celor din jurul său; iar Pavel a avut multe dificultăți pentru a elimina circumcizia.

Pe de altă parte, e scris că pomul se cunoaște după roade. Biserica a dat prea multe roade rele pentru ca să nu fi existat încă de la început o eroare.

Europa a fost dezrădăcinată spiritual, tăiată de acea Antichitate în care își au obârșia toate elementele civilizației noastre; începînd cu secolul al XVI-lea, ea a pornit să dezrădăcineze celelalte continente.

Creștinismul, după douăzeci de secole, nu a ieșit practic din marginile rasei albe; catolicismul este și mai restrîns. America a rămas șaisprezece secole fără a fi auzit vorbindu-se de Christos (deși Sfîntul Pavel spusese:

---

⁶² Faptele Apostolilor, cap. 10.

vestea cea bună care fusese vestită *întregii* creații⁶³), iar neamurile ei au fost distruse în mijlocul celor mai oribile cruzimi, înainte de a fi avut timpul să îl cunoască pe Christos. Zelul misionarilor nu a creștinat Africa, Asia, Oceania, dar a adus aceste teritorii sub dominația rece, crudă și distrugătoare a rasei albe, care a zdrobit totul.

Ar fi foarte ciudat ca spusele lui Christos să fi produs asemenea efecte dacă ele ar fi fost bine înțelese.

Christos a spus: „Învățați toate neamurile și botezați pe cei ce cred”⁶⁴, adică pe cei ce cred în El. Nu a spus niciodată: „Siliți-i să renege tot ceea ce părinții lor au socotit sacru și să adopte drept carte sfântă istoria unui mic popor, pentru ei necunoscut.” Mi s-a spus că hindușii nu ar fi deloc împiedicați de propria lor tradiție să primească botezul dacă misionarii nu le-ar impune drept condiție să îi renege pe Vishnu și pe Shiva. Dacă un hindus crede că Vishnu e Verbul, iar Shiva e Sfântul Duh, că verbul s-a întrupat în Krishna și în Rama înainte de a se fi întrupat în Iisus, cu ce drept li s-ar putea refuza botezul? Tot astfel, în conflictul dintre iezuiți și papalitate asupra misiunilor din China, iezuiții erau cei care împlineau cuvântul lui Christos.

---

⁶³ Romani 10, 18.

⁶⁴ Matei 28, 19; Marcu 16, 15-16.

10. Acțiunea misionară, așa cum a fost ea condusă în fapt (mai cu seamă după condamnarea politicii iezuite în China, din secolul al XVII-lea), e rea, cu excepția poate a unor cazuri particulare. Misionarii, chiar cei martiri, sînt prea îndeaproape însoțiți de tunuri și de vase de război pentru a fi adevărați martori ai Mielului. Nu știu ca Biserica să fi blamat vreodată în mod oficial acțiunile punitive întreprinse pentru a-i răzbuna pe misionari.

Eu personal nu aș da nici o centimă pentru o operă de misionariat. Cred că pentru un om schimbarea religiei este un lucru tot atît de periculos ca schimbarea limbii pentru un scriitor. Ambele pot izbuti, dar pot avea de asemenea consecințe funeste.

11. Religia catolică include în mod explicit adevăruri pe care alte religii le conțin în mod implicit. Dar, reciproc, alte religii conțin în mod explicit adevăruri prezente doar implicit în creștinism. Creștinul cel mai instruit poate încă să învețe mult asupra lucrurilor divine din alte tradiții religioase, deși lumina interioară îl poate de asemenea face să întrezărească totul prin intermediul propriei lui tradiții. Totuși, în cazul în care celelalte tradiții ar dispărea de pe fața pămîntului, pierderea ar fi ireparabilă. Misionarii au determinat deja destule asemenea dispariții.

Sfîntul Ioan al Crucii compară credința cu oglindiri în argint, adevărul fiind aurul.

Diversele tradiții religioase autentice sînt reflexe diferite ale unui același adevăr, reflexe poate la fel de prețioase. Dar nu ne dăm seama pentru că fiecare trăiește doar una dintre aceste tradiții și le privește pe celelalte din afară. Or, așa cum spun fără încetare și pe drept cuvînt catolicii necredincioșilor, o religie nu se cunoaște decît din interior.

E ca și cum doi oameni, aflați în camere ce comunică, ar vedea fiecare soarele pe fereastră și în răsfrîngerea lui pe peretele vecinului și fiecare ar crede că el singur vede soarele, iar vecinul nu îi posedă decît reflexul.

Biserica recunoaște că diversitatea vocațiilor e prețioasă. Gîndul acesta trebuie extins asupra vocațiilor situate în afara Bisericii. Pentru că ele există.

12. Așa cum spun hindușii, Dumnezeu este totodată personal și impersonal. Este impersonal în sensul că modul său infinit de misterios de a fi o Persoană diferă infinit de modul uman de a fi una. Nu putem sesiza acest mister decît folosind simultan, ca pe niște clești, aceste două noțiuni contrare, incompatibile în lumea de jos, compatibile numai în Dumnezeu. (Același rol îl au multe alte cupluri de contrarii, așa cum înțeleseră pitagoreicii.)

Nu îl putem gîndi pe Dumnezeu ca fiind simultan, iar nu succesiv, trei și unu (ceea ce puțini catolici reușesc) decît gîndindu-L ca personal și impersonal totodată. Altfel ne reprezentăm cînd o singură Persoană divină,

cînd trei Dumnezeu. Mulți creștini confundă această oscilație cu adevărata credință.

Sfinți de o foarte înaltă spiritualitate, precum Sfîntul Ioan al Crucii, au perceput simultan și cu o egală forță aspectul personal și aspectul impersonal al lui Dumnezeu. Suflete mai puțin înaintate își îndreaptă atenția și credința mai cu seamă ori exclusiv asupra unuia dintre aceste aspecte. De pildă Sfînta Thérèse de Lisieux nu își reprezenta decît un Dumnezeu personal.

Cum în Occident cuvîntul Dumnezeu, în sensul lui obișnuit, desemnează o Persoană, oameni ale căror atenție, credință și iubire se concentrează aproape exclusiv pe aspectul impersonal al lui Dumnezeu se pot crede și declara atei, deși iubirea supranaturală locuiește în inima lor. Ei sînt cu siguranță salvați.

Pot fi recunoscuți după atitudinea lor față de lucrurile lumii de aici. Toți cei ce dau dovadă de două calități în stare pură, anume iubirea de aproapele și acceptarea ordinii lumii, inclusiv a nenorocirii, toți aceștia, chiar de trăiesc și mor ca atei în aparență, sînt cu siguranță salvați.

Cei care posedă aceste două virtuți în mod desăvîrșit, chiar de trăiesc și mor ca atei, sînt sfinți.

Cînd întîlnești asemenea oameni e inutil să vrei să-i convertești. Sînt deplin convertiți, deși nu în mod vizibil; au fost născuți din nou din apă și din duh, chiar dacă nu

au fost niciodată botezați; au mîncat pîinea vieții, chiar dacă nu s-au împărtășit niciodată.

13. Iubirea și credința, deși deosebite, sînt inseparabile. Cele două forme ale iubirii sînt și mai de nedespărțit. Cine e capabil de o mișcare de compasiune pură către un nenorocit (lucru foarte rar de altfel) posedă, poate implicit, dar întotdeauna efectiv, iubirea lui Dumnezeu și credința.

Christos nu îi salvează pe toți cei care îi spun: „Doamne, Doamne!“ Dar îi salvează pe toți cei care, cu inimă pură, dau o bucată de pîine flămîndului, fără a se gîndi cîtuși de puțin la El. Cei care, atunci cînd El le mulțumește, răspund: „Cînd, Doamne, ți-am dat să mănînci?“⁶⁵

Ca atare afirmația Sfîntului Toma că cel care refuză să adere fie și la numai un singur articol de credință nu are credință deloc e falsă; măcar pînă se va putea stabili că ereticii nu au cunoscut niciodată iubirea de aproapele. Dar ar fi greu. După cîte știm, „perfectii“ catari, de pildă, posedau această virtute într-un grad rar întîlnit chiar și la sfinți.

Dacă s-ar pretinde că diavolul e cel care produce îneretici aparența unor asemenea virtuți pentru a ispiti mai tare sufletele, s-ar merge împotriva cuvîntului: „veți cunoaște

---

⁶⁵ Matei 25, 37.

pomul după roadele lui⁶⁶; am raționa exact ca cei care socoteau că Christos lucrează cu puteri demonice; am fi aproape de păcatul fără iertare, acela de blasfem împotriva Duhului. Tot așa, un ateu, un „necredincios“, capabili de compasiune pură, se află la fel de aproape de Dumnezeu ca un creștin și prin urmare îl cunosc pe Christos tot atît de bine, deși cunoașterea lor e exprimată în alte cuvinte sau rămîne mută. Fiindcă „Dumnezeu este iubire“⁶⁷. Iar dacă el dă răsplată celor ce îl caută, atunci celor ce se apropie de el le dă lumină, mai cu seamă dacă doresc lumina.

14. Sfîntul Ioan a spus: „Oricine crede că Iisus este Christos este născut din Dumnezeu.“⁶⁸ Prin urmare, oricine crede asta, chiar dacă nu aderă la nimic altceva din ceea ce afirmă Biserica, are adevărata credință. De unde urmează că Sfîntul Toma nu are cîtuși de puțin dreptate. Pe deasupra, adăugînd Treimii, întrupării și mîntuirii alte articole de credință, Biserica a mers împotriva Noului Testament. Pentru a-l urma pe Sfîntul Ioan, ea nu ar fi trebuit să excomunică pe nimeni în afară de „docetiști“, care negau întruparea. Definiția credinței din catehismul conciliului de la Trento (credință fermă în tot ceea ce propovăduiește Biserica) este foarte

---

⁶⁶ Matei 7, 17-20 și 12, 33.

⁶⁷ I Ioan 4, 16.

⁶⁸ I Ioan 5, 1.

departe de definiția Sfântului Ioan, pentru care credința era pur și simplu credința în întruparea Fiului lui Dumnezeu în persoana lui Iisus.

Lucrurile se petrec ca și cum, o dată cu trecerea timpului, privirea nu s-ar mai fi îndreptat spre Iisus, ci spre Biserică, ca fiind Dumnezeu întrupat pe pământ. Metafora „Trupului mistic“ slujește de punte între cele două concepții. Dar există o mică diferență: Christos era desăvârșit, în vreme ce Biserica e întinată de o sumedenie de crime.

Concepția tomistă a credinței implică un „totalitarism“ tot atît de înăbușitor sau chiar mai înăbușitor decît cel al lui Hitler. Căci dacă spiritul aderă complet nu numai la ceea ce Biserica a recunoscut ca ținînd de credința strictă, ci și la tot ceea ce ea va recunoaște vreodată ca atare, inteligența trebuie legată fedeleș și scoborîta la sarcini servile.

Metafora „vălului“ sau a „ogîlindirii“ aplicată de mistici credinței le permite să iasă din această atmosferă irespirabilă. Ei acceptă învățăturile Bisericii nu ca fiind adevărul, ci ceva în spatele căruia se află adevărul.

Ceea ce e foarte departe de credința așa cum e definită de catehismul conciliului de la Trento. Lucrurile se petrec ca și cum, sub aceeași denumire de creștinism și înăuntrul aceleiași organizații sociale, ar exista două religii distincte, una a misticilor și cealaltă.

Cred că prima e adevărată, iar confuzia între cele două mi se pare că a avut în același timp mari avantaje și mari inconveniente.

Ținînd seama de afirmația Sfîntului Ioan, Biserica nu a avut niciodată dreptul să excomunică pe nimeni din cei ce credeau realmente că Christos este Fiul lui Dumnezeu coborît aici jos, în trup.

Definiția Sfîntului Pavel e și mai largă: „credeți că Dumnezeu este și răsplătește celor care îl caută“. Nici concepția aceasta nu are nimic comun cu cea a Sfîntului Toma și a conciliului de la Trento. Între ele există chiar contradicție. Cum putem îndrăzni să afirmăm că printre eretici nu s-a aflat nimeni care să îl caute pe Dumnezeu?

15. Samaritenii erau față de Legea veche ceea ce sînt ereticii față de Biserică. Pentru o mulțime de teologi, „perfectii“ catari (printre alții) erau ceea ce samariteanul din parabolă era pentru preot și levit.⁶⁹ Ca atare, ce putem crede despre aceia dintre ei care l-au lăsat pe Simon de Montfort să comită masacre și l-au încurajat?

Parabola invocată ar fi trebuit să învețe Biserica că nimeni dintre cei care practică virtutea iubirii aproapelui nu trebuie excomunicat.

16. Atît cît îmi pot da seama, nu există o veritabilă diferență — în afara modalităților

---

⁶⁹ Luca 10, 30-37.

de expresie — între concepția maniheană și concepția creștină asupra raportului între bine și rău.

17. Tradiția maniheană este una dintre tradițiile în care poți fi sigur că vei găsi adevărul dacă o studiezi cu destulă evlavie și atenție.

18. Noe fiind „o figură a lui Christos“ (vezi Origen), un drept desăvârșit, a cărui jertfă a plăcut lui Dumnezeu și a salvat omenirea, în persoana căruia Dumnezeu a făcut legământ cu toți oamenii, beția și dezgolirea lui trebuie probabil înțelese în sens mistic.⁷⁰ În acest caz, evreii ar fi deformat istoria, ca semiți și ucigași ai cananeenilor. Ar însemna că Ham a avut parte de revelația primită de Noe; Sem și Iafet ar fi refuzat să o primească.

Un gnostic citat de Clement din Alexandria (*Stromate*, VI, 6) afirmă că teologia alegorică a lui Pherekydes (maestrul lui Pitagora) era preluată din „profețiile lui Ham“ — Pherekydes era sirian. El spunea: „Zeus, în momentul când a creat, s-a preschimbat în Eros...“ Acest Ham să fi fost oare fiul lui Noe?

Genealogia ne face să gîndim astfel. Din Ham au ieșit egiptenii, filistenii (adică, în mod verosimil, egeo-cretanii sau pelasgii), fenicienii, sumerienii, cananeenii — altminteri spus întreaga civilizație mediteraneană imediat anterioară timpurilor istorice.

---

⁷⁰ Geneza 9, 20–27.

Herodot, confirmat de numeroase indicii, afirmă că elenii au preluat toată cunoașterea metafizică și religioasă a Egiptului prin intermediul fenicienilor și pelasgilor.

Știm că babilonienii preluaseră tradițiile sumerienilor — unde își are deci obârșia „înțelepciunea caldeeană“.

(La fel, druidismul din Galia e foarte probabil iberic, iar nu celtic; fiindcă, după Dione Laertiu, existau greci care vedeau în el una dintre originile filozofiei grecești, ceea ce ar fi fost incompatibil cu sosirea tardivă a celților în Galia.)

Iezechiel, în splendidul pasaj unde compară Egiptul cu pomul vieții și Tirul cu heruvimul care îl păzește⁷¹, confirmă pe deplin spusele lui Herodot.

Se pare deci că popoarele provenite din Ham, în primul rînd egiptenii, au cunoscut adevărata religie, religia iubirii, în care Dumnezeu e victimă de jertfă și stăpîn atotputernic. Printre popoarele provenite din Sem sau din Iafet, unele — precum babilonienii, celții, elenii — au primit această revelație de la popoarele provenite din Ham după ce le cuceriseră și le invadaseră. Celelalte — romanii, evreii — au refuzat-o din orgoliu și din voința de putere națională. (La evrei, trebuie exceptați Daniel, Isaia, autorul cărții lui Iov și cîțiva alții; la romani, Marc Aureliu și,

---

⁷¹ Iezechiel 28, 12-14 și 31, 2-9.

într-un anume sens, oameni precum Plaut și Lucrețiu.)

Christos s-a născut într-un ținut aflat în stăpînirea acestor popoare răzvrătite. Dar inspirația aflată în centrul religiei creștine e soră cu cea a pelasgilor, a Egiptului, a lui Ham.

Israel și Roma și-au pus totuși pecetea asupra creștinismului, Israel dat fiind că Vechiul Testament a fost preluat ca text sacru, Roma prin transformarea creștinismului în religia oficială a Imperiului roman, care era similară cu ceea ce visează Hitler.

Această dublă întinare aproape originală explică toate întinările care, de-a lungul secolelor, au făcut ca istoria Bisericii să fie atît de atroce.

Un lucru atît de înspăimîntător precum răstignirea lui Christos nu se putea produce decît în locul unde răul covîrșea de departe binele. Dar Biserica născută și crescută într-un asemenea loc trebuia să fie una impură încă de la începuturi și să rămîină astfel.

19. Biserica nu este cu desăvîrșire pură decît sub un singur aspect; ca păstrătoare a sacramentelor. Nu Biserica e desăvîrșită; desăvîrșit e trupul și sîngele lui Christos de pe altare.

20. Biserica nu pare să fie infailibilă; fiindcă în fond ea evoluează. În Evul Mediu, cuvîntul „în afara Bisericii nu există mîntuire“ era luat în sens literal de către învățătura

generală a Bisericii. Cel puțin documentele așa arată. Astăzi același cuvînt se referă la Biserica nevăzută.

Un conciliu declară anatema pe toți cei care nu cred că, în spusa lui Christos: „cine nu se naște din nou din apă și din Duh...“, cuvîntul apă se referă la apa botezului. Dacă ținem seama de această decizie, toți preoții actuali sînt osîndiți. Fiindcă, în cazul cînd un om care nici nu a avut parte de botez, nici nu l-a dorit poate totuși să fie mîntuit, așa cum se admite în genere astăzi, el trebuie să se fi născut din apă și din Duh într-un anume alt sens, cu necesitate simbolic.

Un conciliu declară anatema pe oricine se declară sigur de mîntuirea proprie în absența unei revelații speciale. Sfînta Thérèse de Lisieux, puțin înainte de moarte, a spus că e sigură de mîntuirea ei fără a invoca nici o revelație. Ceea ce nu a împiedicat canonizarea ei.

Cînd pui mai multor preoți întrebarea dacă un anume lucru ține de credința strictă sau nu, obții răspunsuri diferite, de cele mai multe ori supuse îndoielii. Rezultă o situație imposibilă dat fiind că, pe de altă parte, edificiul credinței e atît de rigid, încît Sfîntul Toma a putut emite afirmația citată mai sus.

E ceva ce nu merge în interiorul acestui edificiu.

21. În particular, credința că un om poate fi mîntuit în afara Bisericii vizibile cere

ca toate elementele credinței să fie regândite, altfel existînd pericolul unei complete incoerențe. Fiindcă întreg acest edificiu e construit în jurul afirmației contrare, pe care aproape nimeni nu ar mai îndrăzni să o susțină astăzi.

Nu există încă voința de a recunoaște necesitatea acestei revizuii. Se găsesc soluții prin intermediul unor artificii lamentabile. Dislocările sînt mascate prin suduri înșelătoare, prin greșeli stridente de logică.

Dacă Biserica nu recunoaște rapid necesitatea reconsiderării problemei, există pericolul ca ea să nu își mai poată împlini misiunea.

Nu există mîntuire fără o „nouă naștere“, fără iluminare interioară, fără prezență a lui Christos și a Sfîntului Duh în suflet. Dacă există posibilitate de mîntuire în afara Bisericii, există prin urmare posibilitatea revelațiilor individuale și colective în afara creștinismului. În acest caz, adevărata credință constituie un tip de adeziune cu totul deosebit de cel care revine la a crede în cutare sau cutare opinie. Trebuie gîndită din nou noțiunea de credință.

22. În fapt, misticii aproape tuturor tradițiilor religioase se întîlnesc aproape pînă la identitate. Ei constituie adevărul fiecărei tradiții.

Contemplația practică în India, Grecia, China etc. este tot atît de supranaturală ca

cea a misticilor creștini. Există, mai cu seamă, o foarte mare afinitate între Platon, de pildă, și Sfântul Ioan al Crucii. De asemenea între *Upanișadele* hinduse și Sfântul Ioan al Crucii. Taoismul e de asemenea foarte apropiat de mistica creștină.

Orfismul și pitagoreismul erau tradiții mistice autentice. Eleusis de asemenea.

23. Nu avem nici un temei să presupunem că după o crimă atît de atroce precum uciderea unei ființe desăvîrșite, umanitatea trebuie să fi devenit mai bună; în fapt, global vorbind, ea nu pare a fi devenit mai bună.

Mîntuirea se situează într-un alt plan, un plan etern.

În genere, nu există vreo rațiune de a stabili o legătură între gradul de desăvîrșire și cronologie.

Creștinismul a introdus în lume această noțiune de progres, necunoscută înainte, noțiune care a devenit otrava lumii moderne și a descreștinat-o. Ea trebuie abandonată.

Trebuie să ne debarasăm de superstiția cronologiei pentru a găsi eternitatea.

24. Dogmele credinței nu sînt de afirmat. Sînt de privit de la o anume distanță, cu atenție, respect și iubire. Sînt ca șarpele de aramă a cărui virtute constă în faptul că oricine îl privește va avea viață. Această privire atentă și iubitoare, prin răspunsul pe care îl primește, face să țîșnească în suflet un izvor

de lumină care iluminează toate aspectele vieții omenești de aici, din lumea de jos. Dogmele își pierd această putere de îndată ce sînt afirmate.

Propozițiile „Iisus Christos e Dumnezeu” sau „Pîinea și vinul sfințite sînt trupul și sîngele lui Christos”, enunțate ca fapte, nu au riguros nici un sens.

Valoarea acestor propoziții este absolut diferită de adevărul conținut în enunțul exact al unui fapt (exemplu: Salazar e șeful guvernului portughez) sau al unei teoreme de geometrie.

Valoarea unor asemenea propoziții nu este riguros vorbind de ordinul adevărului, ci de un ordin superior; fiindcă e o valoare pe care inteligența nu o poate sesiza decît cel mult indirect, prin efecte. Iar adevărul, în sens strict, e de domeniul inteligenței.

25. Miracolele nu sînt dovezi ale credinței (propoziție anatemitată de nu știu care conciliu).

Dacă miracolele constituie dovezi, ele dovedesc prea mult. Fiindcă toate religiile își au și și-au avut întotdeauna miracolele lor, inclusiv sectele cele mai stranii. În Lucian se vorbește despre morți înviați. Tradițiile hinduse sînt pline de asemenea istorii; se spune că pînă și astăzi, în India, miracolele sînt privite drept evenimente lipsite de interes din pricina banalității lor. A afirma că doar miracolele creștine sînt autentice, iar

toate celelalte mincinoase sau a afirma că doar primele sînt făcute de Dumnezeu, iar celelalte de demon e doar un expedient lamentabil. E o afirmație arbitrară și, ca atare, miracolele nu dovedesc nimic; ele însele au nevoie de a fi dovedite de vreme ce primesc din afară o garanție de autenticitate.

Același lucru poate fi spus despre profeții și despre martiri.

Cînd Christos invocă ale sale *kalaerga*, nu există vreun temei de a le traduce prin miracole. Ele pot fi tot atît de bine traduse prin „fapte bune“ sau „acte frumoase“.

Așa cum îl înțeleg eu, gîndul lui Christos era acela că El trebuia recunoscut drept sfînt pentru că făcea mereu și exclusiv binele.

El a spus: „De nu aș fi făcut între ei lucruri pe care nimeni altul nu le-a făcut, păcat nu ar avea“, dar de asemenea, și punînd cele două afirmații pe același plan, „De nu le-aș fi spus, păcat nu ar avea.“⁷² Or, cuvintele lui nu țineau deloc de miracol, erau doar frumoase. Noțiunea însăși de miracol e occidentală și modernă; ea e legată de concepția științifică a lumii, cu care este totuși incompatibilă. Ceea ce noi privim drept miracole hindușii socotesc a fi efecte naturale ale unor puteri excepționale pe care puțini oameni, cel mai adesea sfînți, le posedă. Ca atare, miracolele conduc la supoziția sfințeniei.

---

⁷² Ioan 15, 22-24.

Cuvîntul „semne“ în Evanghelie nu vrea să spună nici el mai mult. Nu poate voi să spună mai mult. Căci Christos a spus: „Mulți îmi vor zice: au nu cu numele tău minuni multe am făcut? Atunci voi mărturisi lor: Depărtați-vă de la mine, cei care lucrați fărădelegea...”⁷³ De asemenea: „Se vor ridica hristoși mincinoși și prooroci mincinoși și vor face semne mari și minuni, ca să amăgească, de va fi cu putință, și pe cei aleși.”⁷⁴ Apocalipsa (XIII, 3-4) pare să indice o moarte și o înviere a Antichristului.

Deuteronomul spune: „Dacă un prooroc vine să vestească Dumnezeu străin, chiar de face minuni, ucideți-l.”⁷⁵

Dacă evreii au greșit ucigîndu-l pe Christos, ei au greșit așadar nu față de miracolele lui, ci față de sfînțenia vieții lui și față de frumusețea cuvintelor sale. În ce privește autenticitatea istorică a faptelor numite miracole, nu există suficiente motive nici pentru a o afirma nici pentru a o nega în chip categoric.

Admițînd această autenticitate, există mai multe moduri posibile de a concepe natura faptelor în cauză.

---

⁷³ Matei 7, 22-23.

⁷⁴ Matei 24, 24.

⁷⁵ Deuteronom 13, 1-5: „De se va ridica în mijlocul tău prooroc sau vîzător de vise și va face înaintea ta semn și minune... și-ți va zice: Să mergem după alți dumnezei... pe proorocul acela sau pe vîzătorul acela de vise să-l dați morții.”

Există un mod care e compatibil cu concepția științifică a lumii. De aceea el e de preferat. Concepția științifică a lumii, bine înțeleasă, nu trebuie separată de adevărata credință. Dumnezeu a creat acest univers ca o țesătură de cauze secunde; ar părea o lipsă de pietate să presupunem existența unor găuri în țesutul acesta, ca și cum Dumnezeu nu ar fi în stare să își atingă scopurile decît atentînd la propria lui operă.

Dacă admitem astfel de fisuri, faptul că Dumnezeu nu face unele și pentru a-i salva pe nevinovați de nenorocire devine un scandal. Resemnarea celor inocenți în fața nenorocirii nu se poate ivi în suflet decît prin contemplarea și acceptarea necesității, înlănțuire riguroasă de cauze secunde. Altfel sîntem siliți să recurgem la felurite artificii care, toate, revin la a nega însăși nenorocirea celor inocenți; drept urmare, a falsifica întreaga înțelegere a condiției umane precum și nucleul însuși al religiei creștine.

Faptele zise miraculoase sînt compatibile cu concepția științifică a lumii dacă admitem postulatul că o știință suficient de avansată va putea da seamă de ele.

Postulatul acesta nu suprimă legătura faptelor în cauză cu supranaturalul.

Un fapt poate fi legat în trei feluri de supranatural.

Anumite fapte pot fi efectele sau a ceva ce se produce la nivelul trupului, sau ale ac-

țiunii demonului în suflet, sau ale acțiunii lui Dumnezeu. De pildă, un om plînge din cauza durerii fizice, alături un altul plînge gîndindu-se la Dumnezeu cu o iubire pură. În ambele cazuri, se varsă lacrimi. Lacrimile amîndurora sînt efectul unui mecanism psiho-fizic. Dar într-unul din cazuri o rotiță a acestui mecanism este supranaturală; este iubirea. Astfel încît, deși lacrimile sînt un fenomen foarte obișnuit, cele ale unui sfînt în stare de contemplație autentică sînt supranaturale.

În acest sens și doar în acest sens, miracolele unui sfînt sînt supranaturale. Au această calitate așa cum o au toate efectele materiale ale iubirii. Milostenia făcută din caritate pură este un miracol la fel de mare ca mersul pe ape.

Un sfînt care merge pe ape este întru totul analog unui sfînt care plînge. În ambele cazuri, acționează un mecanism psiho-fizic în care una dintre rotițe este iubirea — iată în ce constă miracolul: în faptul că iubirea poate fi element al acestui mecanism —, iubire care are un efect vizibil. Efectul vizibil este într-unul dintre cazuri mersul pe ape, în celălalt caz, lacrima. Primul caz este mai rar. Iată singura diferență.

Există oare fapte pe care trupul singur nu le poate produce niciodată, fapte produse numai de mecanisme în care intră ca element fie iubirea supranaturală, fie ura demonică?

Mersul pe ape se numără printre ele? E posibil. Sîntem prea ignoranți pentru a putea afirma sau nega în acest domeniu.

Există oare fapte pe care nici carnea, nici ura demonică nu le pot produce, fapte ce pot rezulta numai din acțiunea unor mecanisme în care intră ca element iubirea? Asemenea fapte ar furniza criterii certe ale sfințeniei. Există poate asemenea fapte. Și aici sîntem prea ignoranți pentru a putea afirma sau nega. Dar tocmai pentru acest motiv, în cazul cînd asemenea fapte există, ele nu ne pot fi de nici un folos. Ele nu ne pot servi drept criterii, de vreme ce nu putem avea nici un fel de certitudine în privința lor. Ceea ce e incert nu poate furniza certitudine altui lucru.

Evul Mediu a fost obsedat de căutarea unui criteriu material al sfințeniei. Iată semnificația căutării pietrei filozofale. Căutarea Graalului pare să se refere la aceeași temă.

Adevărata piatră filozofală, adevăratul Graal este eucharistia. Christos ne-a indicat ce trebuie să gîndim despre miracole punînd în centrul însuși al Bisericii un miracol invizibil și întru cîtva absolut convențional (dar convenția lui e garantată de Dumnezeu).

Dumnezeu vrea să rămînă ascuns. „Tatăl vostru care este în ascuns.”⁷⁶

Hitler ar putea muri și învia de cincizeci de ori, tot nu îl voi socoti Fiul lui Dumnezeu.

---

⁷⁶ Matei 6, 6.

Dacă Evanghelia nu ar face nici o mențiune despre învierea lui Christos, mi-ar fi mai ușor să am credință. Crucea îmi ajunge. Pentru mine, dovada, lucrul cu adevărat miraculos este perfecta frumusețe a istorisirilor Patimii, alături de câteva cuvinte fulgurante din Isaia: „Disprețuit..., chinuit a fost, dar s-a supus și nu și-a deschis gura sa“⁷⁷ și din Sfântul Pavel: „Nu răpire a socotit a fi El întocmai cu Dumnezeu, ci s-a deșertat pe Sine... ascultător făcîndu-Se pînă la moarte — și încă moarte de cruce⁷⁸... făcîndu-Se pentru noi blestem⁷⁹. Iată ceea ce mă determină să cred.

Indiferența față de miracole nu m-ar stînjeni, de vreme ce crucea produce în mine același efect pe care îl produce asupra altora învierea, și asta fără anatema aruncată de un conciliu.

Pe de altă parte, dacă Biserica nu va pune la punct o doctrină satisfăcătoare a faptelor zise miraculoase, multe suflete se vor pierde prin greșeala ei din cauza incompatibilității aparente între religie și știință. Iar multe altele se vor pierde deoarece, crezînd că Dumnezeu intervine adesea în țesătura cauzelor secunde pentru a produce fapte particulare cu o intenție particulară, ele îi vor imputa

---

⁷⁷ Isaia 53, 3 și 53, 7.

⁷⁸ Filipeni 2, 6–8

⁷⁹ Galateni 3, 13.

responsabilitatea tuturor atrocităților la care El nu reacționează.

Concepția curentă în ce privește miracolele fie împiedică acceptarea necondiționată a voinței lui Dumnezeu, fie ne silește să închidem ochii asupra cantității și a naturii răului existent în lume — lucru foarte ușor, evident, în adîncul unei mînăstiri și chiar în lume, înăuntrul unui mediu restrîns.

Se poate constata că, drept urmare, multe suflete pioase ori chiar sfînte dau dovadă de un deplorabil infantilism. Cartea lui Iov pare să nici nu fi fost scrisă, în așa măsură e ignorată condiția umană. Pentru astfel de suflete nu există decît de o parte păcătoși, de cealaltă parte martiri care mor cîntînd. Iată de ce credința creștină nu are aderență, nu se propagă asemenea unui incendiu de la un suflet la altul.

În sfîrșit, dacă miracolele ar avea natura, semnificația și valoarea care li se atribuie, raritatea lor (în ciuda fenomenului Lourdes și a celor ca el) ar putea face să se creadă că Biserica nu mai are deloc parte de Dumnezeu. Fiindcă Christos înviat a spus: „Cel care va crede și va fi botezat se va mîntui; iar cel care nu va crede va fi osîndit. Iar celor ce vor crede, aceste semne vor urma: în numele Meu, demoni vor izgoni, în limbi noi vor grăi, șerpi vor lua în mînă și chiar ceva dătător de moarte de vor bea nu-i va vătăma,

pe bolnavi mîinile își vor pune și se vor face sănătoși.⁸⁰

Cîți credincioși mai există astăzi, după acest criteriu?

(Din fericire textul acesta nu e, poate, autentic. Dar Vulgata îl admite.)

26. Misterele credinței nu sînt un obiect pentru inteligență în calitate ei de facultate care ne permite să afirmăm ori să negăm. Nu sînt de ordinul adevărului, ci deasupra lui. Singura parte a sufletului omenesc aptă de un contact real cu ele este facultatea iubirii supranaturale. Drept urmare numai ea e capabilă de adeziune în ce le privește.

Rolul celorlalte facultăți ale sufletului, începînd cu inteligența, este doar cel de a recunoaște că acel ceva cu care iubirea supranaturală are contact constituie realități; că aceste realități sînt superioare obiectelor proprii facultăților în cauză; în sfîrșit, rolul lor este de a face liniște de îndată ce, în suflet, iubirea supranaturală se trezește și se actualizează.

Virtutea iubirii înseamnă exercitarea facultății iubirii supranaturale. Virtutea credinței înseamnă subordonarea tuturor facultăților sufletului facultății iubirii supranaturale. Virtutea speranței înseamnă orientarea sufletului către o transformare în urma căreia sufletul va fi integral și exclusiv iubire.

---

⁸⁰ Luca 16, 16-18.

Pentru a se subordona facultății iubirii, celelalte facultăți trebuie să-și afle fiecare binele propriu; mai cu seamă inteligența, care e facultatea cea mai prețioasă după iubire. Așa este într-adevăr.

Cînd inteligența, după ce a făcut liniște pentru a lăsa iubirea să invadeze sufletul întreg, reîncepe să se exercite, ea se descoperă pe sine mai bogată în lumină decît înainte, mai aptă să sesizeze obiectele și adevărurile ce îi sînt proprii.

Mai mult, cred că aceste tăceri constituie pentru ea o educație fără nici un alt echivalent și că ele îi permit să atingă adevăruri care altfel i-ar rămîne pentru totdeauna ascunse.

Există adevăruri care îi sînt aproape, accesibile, dar pe care nu le poate atinge decît după ce a străbătut în tăcere de-neînțelesul.

Nu asta vrea să spună Sfîntul Ioan al Crucii numind credința noapte?

Inteligența nu poate recunoaște decît prin experiență, *a posteriori*, avantajele subordonării ei față de iubire. Nu le presimte dintru început. Nu are, la început, nici un motiv rezonabil să accepte această subordonare. De aceea subordonarea ei este un lucru supranatural, operat numai de Dumnezeu. Prima tăcere, durînd abia o clipă, care se desfășoară în tot sufletul din supunere la iubirea supranaturală, e grăuntele aruncat de Dom-

nul, grăuntele de muștar aproape nevăzut care va ajunge într-o zi arborele crucii.⁸¹

Tot astfel, când dăm desăvîrșită atenție unei muzici desăvîrșit de frumoase (la fel pentru arhitectură, pictură etc.), inteligența nu găsește nimic de afirmat ori de negat. Dar toate facultățile sufletului, inclusiv inteligența, fac liniște și rămîn suspendate în ascultare. Ascultarea se aplică unui obiect incomprehensibil, dar care cuprinde realitate și bine. Iar inteligența, deși nu sesizează acolo nici un adevăr, află hrană.

Cred că misterul frumosului în natură și în arte (numai în arta de prim ordin, perfectă sau aproape perfectă) este un reflex sensibil al misterului credinței.

27. Datorăm precizărilor cu care Biserica a socotit că trebuie să înconjoare tainele credinței, mai ales condamnărilor proclamate de ea (*anathema sit*), o atitudine permanentă și necondiționată de atenție respectuoasă, dar nu o adeziune.

Datorăm de asemenea o atenție respectuoasă opiniilor condamnate de ea, în măsura în care conținutul lor, sau viața celor care le-au propus, cuprinde o anume aparență a binelui.

Adeziunea inteligenței nu este datorată absolut nici unui lucru, în nici o situație. Ea nu e niciodată și în nici un grad o chestiune

---

⁸¹ Matei 13, 31–32; Marcu 4, 30–32; Luca 13, 19.

de voință. Atenția, doar ea, e voluntară. De aceea numai ea singură poate constitui obiectul unei obligații.

Dacă vrei să provoci în tine, prin voință, adeziunea inteligenței, ceea ce se produce nu este o adeziune a inteligenței, ci autosugestia. La asta revine metoda lui Pascal. Nimic nu degradează mai mult credința. Iar, mai devreme sau mai târziu, se produce cu necesitate un fenomen de compensare sub forma dubiilor și a „ispitelor potrivnice credinței”.

Nimic nu a contribuit mai mult la slăbirea credinței și la răspîndirea necredinței decât falsa concepție despre obligația inteligenței. Orice altă obligație în afară de obligația atenției înseși, impusă inteligenței în exercițiul funcției ei, sufocă sufletul. Întreg sufletul, nu numai inteligența.

28. Jurisdicția Bisericii în materie de credință e bună în măsura în care impune inteligenței o anume disciplină a atenției. De asemenea în măsura în care împiedică inteligența să pătrundă în domeniul Tainelor, domeniu care îi e străin, și să divagheze asupra lor.

Ea este cu totul rea în măsura în care împiedică inteligența să utilizeze cu o totală libertate, în domeniul investigării adevărilor ce îi sînt proprii, lumina răspîndită în suflet de contemplația iubitoare. Libertatea completă e esențială pentru inteligență în domeniul ei specific. Inteligența trebuie să se

exercite cu o totală libertate, sau să tacă. În domeniul ei Biserica nu are nici un drept de jurisdicție și, prin urmare, mai cu seamă toate „definițiile” unde intervin dovezi sînt nelegitime.

În măsura în care „Dumnezeu există” e o propoziție intelectuală — dar numai în această măsură — o putem nega fără a comite nici păcat împotriva iubirii sau împotriva credinței. (Mai mult, această negație, făcută cu titlu provizoriu, e o etapă necesară investigației filozofice.)

În fapt, a existat încă de la început, sau aproape de la început, o stînjenire a inteligenței în creștinism. Această stînjenire se datorează modului în care Biserica și-a conceput prerogativele de jurisdicție și a gîndit mai cu seamă utilizarea formulei *anathema sit*.

Oriunde există stînjenire a inteligenței există oprimare a individului de către faptul social, care tinde să devină totalitar. În secolul al XIII-lea mai ales, Biserica a instaurat un început de totalitarism. De aceea ea nu este lipsită de responsabilitate în evenimentele actuale. Partidele totalitare s-au format ca efect al unui mecanism analog utilizării formulei *anathema sit*.

Această formulă și utilizarea care i s-a dat împiedică Biserica să fie catolică altfel decît prin nume.

29. Înainte de creștinism, un număr nedeterminat de oameni, în Israel și în afara Israelului, au înaintat *poate* tot atît de departe ca sfinții creștini în iubirea și în cunoașterea lui Dumnezeu.

Tot așa stau lucrurile după Christos pentru acea parte a umanității aflată în afara Bisericii catolice („schismatici“, „eretici“, „necredincioși“). Mai general, e îndoielnic că ar fi existat, după Christos, mai multă iubire și cunoaștere de Dumnezeu în creștinătate decît în anumite țări necreștine precum India.

30. E foarte *probabil* că destinul etern a doi copii morți după cîteva zile de la naștere, unul botezat și altul nu, este același (chiar dacă părinții celui de-al doilea nu ar fi avut nici o intenție să îl boteze).

31. Dintre cărțile Vechiului Testament, doar un mic număr (Isaia, Iov, Cîntarea Cîntărilor, Daniel, Tobie, Iezechiel în parte, anumiți Psalmi, unele cărți sapiențiale, începutul Genezei...) e asimilabil pentru un suflet creștin; la care se adaugă cîteva formule răspîndite în celelalte cărți. Restul nu e digerabil pentru că lipsește acolo un adevăr esențial, aflat în centrul creștinismului, un adevăr pe care grecii îl cunoșteau perfect: anume posibilitatea nenorocirii pentru cei nevinovați.

În ochii evreilor (cel puțin înainte de exil, cu cîteva excepții), păcatul și nenorocirea, virtutea și prosperitatea sînt inseparabile, ceea ce face din Iahve un Tată terestru, nu

ceresc, vizibil, nu ascuns. Ca atare un Dumnezeu fals. Cu o asemenea concepție, actul de caritate pură devine imposibil.

32. Am putea pune ca postulat:

Este falsă orice concepție despre Dumnezeu incompatibilă cu o mișcare de iubire pură.

Sînt adevărate, în grade diferite, toate celelalte concepții.

Iubirea și cunoașterea lui Dumnezeu nu sînt realmente separabile, fiindcă se spune în Ecclesiastic: „[Domnul] a dat înțelepciunea celor ce-L iubesc pe El.”⁸²

33. Istoria creației și a păcatului originar din Geneză e adevărată. Dar celelalte istorii ale creației și ale păcatului originar, din celelalte tradiții, sînt de asemenea adevărate și cuprind adevăruri nespuse de prețioase.

Sînt reflexele diferite ale unui unic adevăr intraductibil în cuvinte umane. El poate fi presimțit prin intermediul unuia dintre aceste reflexe. Poate fi și mai bine presimțit prin intermediul mai multora.

(Folclorul mai cu seamă, bine interpretat, cuprinde comori de spiritualitate.)

34. Biserica nu pare să își fi îndeplinit în mod desăvîrșit misiunea de păstrare a doctrinei. E departe de a și-o fi împlinit. Nu numai pentru că a adăugat precizări, restricții și interdicții poate abuzive; ci și pentru că

---

⁸² Ecclesiastic I, 9.

a pierdut în mod aproape sigur o parte din comori.

Rămîn drept mărturii pasaje din Noul Testament, admirabil de frumoase, dar astăzi cu totul de neînțeles și care nu au fost probabil întotdeauna așa.

— Întîi Apocalipsa, aproape toată.

— Pasajul din Sfîntul Ioan: Christos „a venit prin apă și prin sînge... nu numai prin apă, ci prin apă și sînge... Căci trei sînt care mărturisesc pe pămînt: Duhul și apa și sîngele și aceștia trei una sînt.”⁸³ Insistența aceluiași Sfînt Ioan asupra apei și sîngelui care au ieșit din coasta lui Christos.⁸⁴

— Convorbirea cu Nicodim e de asemenea foarte misterioasă.⁸⁵

— Sfîntul Pavel: „... înrădăcinați și întemeiați fiind în iubire, să puteți să înțelegeți, împreună cu toți sfinții, care este *lărgimea și lungimea și adîncimea și înălțimea* și să cunoașteți iubirea lui Christos, cea mai presus de cunoaștere.”⁸⁶ Origen deja, pe care îl desparte de Sfîntul Pavel un timp relativ scurt, comentează acest frumos pasaj în maniera cea mai plată.

---

⁸³ I Ioan 5, 6–8. Pasajul sună astfel: „Căci trei sînt care mărturisesc în cer: Tatăl, Cuvîntul și Sfîntul Duh, și Aceștia trei Una sînt. Și trei sînt care mărturisesc pe pămînt: Duhul și apa și sîngele și aceștia trei mărturisesc la fel.”

⁸⁴ Ioan 19, 34.

⁸⁵ Ioan 3, 1–21.

⁸⁶ Efeseni 3, 18–19.

— Pasajul Sfântului Pavel despre Melchisedec: „... fără tată, fără mamă, fără spiță de neam, ci făcut fiind asemenea Fiului lui Dumnezeu, el rămîne preot pururea”⁸⁷.

— Doctrina învierii trupurilor.⁸⁸ Trupul viu care trebuie să piară, „trupul spiritual” (*pneumatiké* — trebuie oare să ne gîndim la teoria pitagoreică legată de *pneuma* conținută în sămînță?) care e nepieritor. Raportul între această doctrină și importanța dată castității („Orice păcat pe care-l va săvîrși omul este în afară de trup. Cine se dedă însă desfrînării păcătuiește în însuși trupul său.”⁸⁹ „Bucatele sînt pentru pîntece și pîntecele pentru bucate și Dumnezeu va nimici și pe unul, și pe celelalte. Trupul însă nu este pentru desfrînare, ci pentru Domnul și Domnul este pentru trup.”⁹⁰) [Care e aici sensul cuvîntului „trup”, atît de ciudat opus „pîntecelui”?]

Studiul doctrinelor hinduse aruncă asupra acestei teme o lumină mult mai vie decît orice text creștin, după cunoștința mea. Creștinii nu au spus niciodată, din cîte știu, *pentru ce* castitatea (și mai cu seamă virginitatea) are o valoare spirituală. E o lacună gravă și ea îndepărtează de Christos o mulțime de suflete.

---

⁸⁷ Evrei 7, 3.

⁸⁸ I Corinteni 15.

⁸⁹ I Corinteni 6, 18.

⁹⁰ I Corinteni 6, 13.

— Raportul între doctrina mîntuirii, unde omul este scopul (doctrină care, așa cum re-marca foarte bine Abélard, e cu totul de ne-înțeles) și doctrina în aparență contrară în-dicată de cuvintele „Dumnezeu a voit să dea Fiului său mulți frați“. (Am fi fost deci creați *din cauza* întrupării.)

— Raportul misterios între Lege și păcat, exprimat de Sfîntul Pavel într-un mod atît de ciudat cîteodată. Și aici, gîndirea hindu-să oferă puțină lumină.

— Insistența cu care sînt repetate expre-sii precum: „... spînzurat pe lemn“, „... s-a făcut blestem“. — E aici ceva ce s-a pierdut fără urmă.

— Violența extraordinară a lui Christos împotriva fariseilor, reprezentanți ai spiritu-lui celui mai pur al Israelului. Ipocrizia, în-gustimea și corupția, vicii comune oricărui fel de cler din pricina slăbiciunii umane, nu explică această violență. Un cuvînt al cărui sunet e foarte misterios arată că era vorba despre altceva: „Ați luat cheia cunoștinței.“⁹¹

Pitagoreicii numeau „cheie“ medierea în-tre Dumnezeu și creatură. O numeau de ase-menea armonie.

— Cuvîntul „Fiți, dar, voi desăvîrșiți, pre-cum Tatăl vostru cel ceresc desăvîrșit este“, rostit imediat după „Tatăl vostru cel din ce-ruri face să răsară soarele său peste cei răi

---

⁹¹ Luca 11, 52.

și peste cei buni și trimite ploaie peste cei drepți și peste cei nedrepți⁹², implică o întreagă doctrină care, după cunoștința mea, nu este nicăieri dezvoltată. Căci Christos citează ca însușire supremă a dreptății lui Dumnezeu ceea ce se invocă mereu (de pildă în Iov) pentru a-L acuza de nedreptate, anume că dăruiește fără deosebire celor buni și celor răi.

Trebuie să fi existat în învățătura lui Christos noțiunea unei anumite virtuți a indiferenței, virtute similară cu ceea ce găsim în stoicismul grec și în gândirea hindusă.

Cuvîntul lui Christos amintește de strigătul suprem al lui Prometeu: „Cerul prin care pentru toți se rotește lumina comună...”

(În plus, lumina și apa menționate acolo au probabil și o semnificație spirituală, anume că toți — din Israel și din afara lui, din Biserică și din afara ei — sînt în aceeași măsură inundați de har, cu toate că cei mai mulți îl refuză.)

Lucrul acesta e cu totul contrar concepției curente conform căreia Dumnezeu trimite în mod arbitrar mai mult har unuia, mai puțin altuia, asemenea unui suveran capricios; și că face astfel sub pretextul că nu datorează nimănui harul! Or, El e dator față de bunătatea lui infinită să acorde fiecărei creaturi plenitudinea binelui. Trebuie să gîn-

---

⁹² Matei 5, 48 și 5, 45.

dim mai degrabă că El răspîndește neîncetat asupra fiecăruia plinătatea harului, dar că i se răspunde printr-un consimțămînt mai mult sau mai puțin intens. În domeniul pur spiritual, Dumnezeu îndeplinește toate dorințele. Cei care au mai puțin au cerut mai puțin. — Faptul însuși că *Logos* a fost tradus prin *verbum* arată că ceva s-a pierdut; *logos* înseamnă înainte de toate *raport* și e sinonim cu *arythmos*, număr, la Platon și la pitagoreici. — Raport, adică proporție. — Proporție, adică armonie. — Armonie, adică mediere. Aș traduce: La început era Medierea.

(Tot acest început al Evangheliei Sfîntului Ioan e foarte obscur. Pasajul „El era lumina cea adevărată care, venind în lume, luminează pe tot omul” contrazice cu totul doctrina catolică a botezului. Fiindcă, de vreme ce a venit, Verbul locuiește în ascuns în fiecare om, botezat ori nu; nu botezul este cel care îl face să pătrundă în suflet.)

S-ar putea cita multe alte pasaje.

Incomprehensiunea unora dintre discipoli, chiar după Pogorîrea Sfîntului Duh (dovedită de episodul Petru — Corneliu) pe de o parte, pe de altă parte masacrele pricinuite de persecuție explică această insuficient de riguroasă transmitere. Poate că spre începutul secolului al II-lea toți, sau aproape toți, cei care înțeleseseră au fost uciși.

Liturghia conține și ea cuvinte cu o tonalitate misterioasă.

— „Pornit în căutarea mea, te-ai așezat cuprins de osteneală”⁹³ trebuie să aibă legătură și cu altceva în afară de episodul femeii samaritence din Sfântul Ioan. Apropierea acestui cuvânt de tema multor povești din folclor aruncă asupra celor din urmă o lumină vie.

Ideea unei căutări a omului de către Dumnezeu e de o nesfârșită splendoare, de o nesfârșită adâncime. De îndată ce ea este înlocuită cu ideea unei căutări a lui Dumnezeu de către om apare decadența.

— „Fericit copac! De ramurile tale — e atârnată răscumpărarea lumii. — Ești cîntarul pe care s-a cîntărit acest trup — care i-a răpit infernului prada.”⁹⁴

Acest simbol al balanței este de o minunată profunzime. Balanța joacă un mare rol în gîndirea egipteană. Cînd Christos moare, soarele se află în constelația Berbecului, iar luna în cea a Balanței. De observat că semnul din urmă era numit „Cleștele Cancerului”. Scriitorii nu încep să îi dea numele de „Balanță” decît cu puțin înainte de era creș-

---

⁹³ Pasaj din secvența *Dies irae* cîntată, în liturghia catolică, la slujba de înmormîntare: „*Quaerens me sedisti lassus.*” (N. ed. fr.)

⁹⁴ Pasaj din imnul *Vexilla regis*: „*Beata (arbor) cujus brachiis/ Pretium pependit saeculi/ Statera facta corporis./ Tulitque praedam Tartari.*” (N. ed. fr.)

tină (cu o lună înainte, soarele se afla în Pești, iar luna în Fecioară; cf. semnificației simbolice a Peștelui [I.X.Θ.Y.Σ.]⁹⁵.

Dacă luăm seama la această metaforă, cuvîntul lui Arhimede „Dă-mi un punct de sprijin și voi răsturna lumea“ poate fi privit ca o profeție. Punctul de sprijin este crucea, intersecție a timpului și a eternității.

„Așa cum astrul își trimite raza / aduce un fiu pe lume Fecioara / cu aceeași frumusețe / La fel cum raza nu știrbește steaua / nașterea fiului nu-i știrbește mamei puritatea.“⁹⁶ Sînt cuvinte cu un sunet foarte straniu.

Iar strofa precedentă („Soare ce nu cunoaște apusul / stea pururi strălucitoare / pururi luminoasă“)⁹⁷ devine extraordinară prin apropierea de un basm al indienilor din America, unde soarele, îndrăgostit de fiica unei căpetenii care a respins pe toți pețitorii, coboară pe pămînt luînd chipul unui băiat

---

⁹⁵ În primele veacuri creștine, peștele era unul dintre cele mai puternice simboluri christice, iar literele cuvîntului grecesc *ichthys* erau interpretate drept inițialele cuvintelor din expresia care sintetiza condiția lui Christos: *Iesus CHristos THEou Yios Soter* (Iisus Christos, Dumnezeu, Mîntuitorul nostru).

⁹⁶ Pasaj cîntat la vecernia Nașterii: „*Sicut sidus radium/ profert Virgo filium/ pari forma / Neque sidus radio/ neque mater filio/ fit corruptia*“ (N. ed. fr.)

⁹⁷ „*Sol occasum nesciens/ stella semper rutilans/ semper clara*.“ (N. ed. fr.)

bolnav, aproape orb, îngrozitor de sărac. O stea îl însoțește, preschimbată într-o bătrână zdrențăroasă, bunica flăcăului. Căpetenia pune pețitorii să se întreacă pentru mîna fiicei lui, hotărîndu-le încercări foarte grele. Împotriva oricărei așteptări, băiatul cel sărman, deși bolnav, zăcînd pe-o rogojină, e singurul care izbutește să treacă de toate. Deși plină de silă, fata căpeteniei îi devine soție ca să respecte cuvîntul tatălui ei. Bietul zdrențaros se transformă atunci într-un prinț minunat și își preschimbă soția, prefăcîndu-i în aur veșmintele și părul.

Povestea nu poate fi atribuită, după cît se pare, unei influențe creștine...

— În liturghia zilelor pascale, „el însuși a însemnat atunci lemnul pentru a vindeca răul pricinuit de lemn”⁹⁸ — „... copac nobil între toți, copac unic; nici o pădure nu cuprinde unul asemenea prin frunză, floare și rod.”⁹⁹ Sînt cuvinte splendide; de ele trebuie să se fi legat o întreagă simbolică astăzi pierdută. De altfel întreaga liturghie a Săptămîinii Mari are, aș zice, un amețitor parfum de vechime.

— Legenda Graalului lasă să se întrevadă o îmbinare, astăzi neinteligibilă, între drui-

---

⁹⁸ Pasaj din imnul *Pange lingua*, cîntat în Vine-rea Mare: „*Ipse lignum tunc notavit, damna ligni ut solveret.*” (N. ed. fr.)

⁹⁹ *Ibid.*: „... *arbor una nobilis/ nulla silva profert,/ fronde, flore, germine.*” (N. ed. fr.)

dism și creștinism, realizată fără îndoială în anii care au urmat morții lui Christos, cu toate că poemele datează din secolul al XII-lea. De observat că Biserica nu a condamnat niciodată poemele Graalului, în pofida amestecului evident al creștinismului cu o tradiție necreștină. Aproape imediat după pătimirea lui Christos, Herodot a fost trimis în reședință obligatorie la Lyon, el fiind însoțit de o numeroasă suită în care trebuie să fi aflat și creștini. (Poate Iosif din Arimateea?) Druiții au fost exterminați de Claudius cîțiva ani mai tîrziu.

— *Dionysiacele* lui Nonnos, poem al unui egiptean probabil creștin din secolul al VI-lea, unde nu se vorbește însă decît despre zei greci și astrologie, prezintă asemănări foarte ciudate cu Apocalipsa și trebuie să fi fost inspirat de o combinație de același tip.

(N.B. Se vorbește acolo despre un rege Lycurg, menționat deja în Homer, care l-a atacat mișelește pe Dionysos pe cînd acesta era dezarmat și l-a silit să-și caute refugiu în *fundul Mării Roșii*. Lycurg era rege al arabilor aflați la sud de Muntele Carmel. Geografic nu poate fi vorba decît despre Israel. Dacă admitem că Israel era privit de cei vechi ca un popor blestemat pentru că refuzase noțiunea de Dumnezeu mediator, pătimitor și mîntuitor, revelată Egiptului, am putea înțelege ceea ce altfel este inexplicabil: anume că Herodot, atît de avid de toate ciudățeniile

de ordin religios, nu a vorbit niciodată despre Israel. De remarcat că Israel era predestinat să slujească de matcă lui Christos — dar și să îl ucidă. De remarcat iarăși că, după cum ne spun numeroase mărturii, Dionysos este același zeu cu Osiris. Dacă am poseda versiunea egipteană a istoriei lui Moise, am avea probabil surprize...)

— Dacă *Runa lui Odin*, citată mai sus, nu e anterioară oricărui contact cu creștinismul, ea ar putea fi urma unui amestec similar. Ceea ce nu ar fi mai puțin extraordinar.

Au existat poate la începuturi apostoli ai lui Christos care să fi înțeles cuvîntul „mergeți și învățați toate neamurile” în modul pe care eu îl cred cel bun?

35. Înțelegerea creștinismului ne-a devenit aproape imposibilă din cauza misterului care acoperă istoria primelor timpuri creștine.

Acest mister stăruie mai întîi asupra raporturilor creștinismului cu Israel pe de o parte, cu tradițiile religioase ale neamurilor (*gentes*) pe de altă parte.

E extrem de improbabil să nu fi existat la începuturi încercări de sincretism, un sincretism analog celui la care visa Nicolaus Cusanus. Or, nu există nici un fel de urmă de condamnare proclamată de Biserică împotriva unor asemenea încercări. (De altfel, Nicolaus Cusanus nu a fost nici el condamnat.) Cu toate acestea, lucrurile s-au desfășurat

ca și cum asemenea condamnări ar fi fost rostite.

Pe lângă ineptiile lui Clement din Alexandria — care nici măcar nu mai știa ce legături strânse unesc filozofia greacă clasică și religia misterelor — trebuie să fi existat oameni care au văzut în Vestea cea bună încoronarea vechii religii. Ce s-a întâmplat cu operele lor?

Porphyrrios spunea că Origen a interpretat simbolic Scripturile lui Israel slujindu-se de cărțile secrete ale pitagoreicilor și ale stoicilor. Totuși, atunci când vorbește despre filozofia greacă, Origen o invocă spre a o respinge. De ce? Fiindcă era vorba despre prăvălia de vizavi? Ori din alt motiv? Voia să ascundă ceea ce îi datora? Dar pentru ce? Pasajul din Porphyrrios arată limpede că Misterele erau pe de-a-ntregul alcătuite din alegorii.

Eusebiu citează acest pasaj și îl declară pe Porphyrrios mincinos fiindcă spusese despre Origen că acesta începuse prin a „eleniza“. Dar nu neagă restul.

Eusebiu citează de asemenea o scrisoare mai mult decît ciudată a episcopului Meliton către Marc Aureliu, scrisă pe un ton prietenesc (*Hist.*, IV, 26). „Filozofia noastră s-a dezvoltat mai întîi printre barbari, dar și-a aflat înflorirea printre popoarele tale (*tois sois ethesin*), sub marea domnie a lui Augustus.“

Acești „barbari“ nu pot fi decît evreii. Dar ce înseamnă restul frazei?

Augustus a murit în anul 14 al erei noastre. Christos era adolescent. Creștinismul nu exista.

„Filozofia noastră” înseamnă *Logosul* nostru, Christos? Și-a găsit înflorirea (adică tinerețea) printre neamuri (*gentes*), în Grecia sau în Italia?

Episcopul adaugă: „cea mai bună dovadă că *logosul* nostru a crescut în același timp cu preafrumosul început al imperiului către bine este că el nu a suferit nici o umilință din partea stăpînirii lui Augustus, ci a avut dimpotrivă întreaga strălucire și slavă după dorința tuturor”.

Se vorbește mereu despre „viața ascunsă de la Nazaret”. Se uită doar faptul că, dacă într-adevăr această viață a fost ascunsă, nu putem ști că ea s-a desfășurat la Nazaret.

Iată tot ce știm, din Evanghelie, despre viața lui Iisus dinainte de botezul lui Ioan.

S-a născut la Betleem. Fiind încă prunc, a fost dus de familia sa în Egipt. A rămas acolo un timp nedeterminat. (Iosif a revenit în țară după moartea lui Irod, dar nimic nu ne spune că s-a întors imediat după ea; s-ar fi putut scurge cîțiva ani.) La doisprezece ani petrece sărbătoarea Paștelui la Ierusalim. Părinții săi locuiau atunci la Nazaret. (E ciudat că Luca nu menționează fuga în Egipt.) La treizeci de ani e botezat de către Ioan. Iată riguros tot ce știm.

E și aici un mister foarte ciudat.

Un al treilea mister e cel al relațiilor creștinismului cu Imperiul. Tiberiu voia să îl includă pe Christos în Pantheon și a refuzat mai întâi să îi persecute pe creștini. Și-a schimbat apoi atitudinea. Pison, fiul adoptiv al lui Galba, provenea probabil dintr-o familie creștină (cf. lucrărilor lui M. Hermann). Cum ne putem explica faptul că oameni ca Traian și mai cu seamă Marc Aureliu i-au persecutat cu atîta îndîrjire pe creștini? Dante îl așază totuși pe Traian în Paradis... Dimpotrivă, Commodius și alți împărați nelegiuți le-au fost mai degrabă favorabili. Și cum se face că mai apoi Imperiul a adoptat creștinismul drept religie oficială? Care au fost condițiile pentru a fi adoptat? Ce degradare a trebuit să sufere în schimb? Cum s-a ajuns la această complicitate între între Biserica lui Christos și Fiară? Căci Fiara din Apocalipsă este aproape sigur Imperiul.

Imperiul roman era un regim totalitar și grosolan materialist, întemeiat pe adorarea exclusivă a statului, la fel cum este nazismul. O sete de spiritualitate exista latent în nefericiții supuși acelui regim. Împărații au înțeles de la început necesitatea de a înăbuși creștinismul printr-o falsă mistică, din temerea că o mistică veritabilă s-ar putea ivi și ar zgudui totul.

A existat o încercare de a aduce la Roma misterele de la Eleusis. Aceste mistere își pierduseră — o arată indicii convingătoare —

orice conținut autentic. Masacrele atroce care avuseseră loc atît de des în Grecia, la Atena mai cu seamă, de la cucerirea romană și chiar înainte de ea, s-ar fi putut foarte bine să influențeze transmiterea lor; s-ar putea ca misterele să fi fost reconstituite de către inițiați de grad înalt. Ceea ce ar explica disprețul cu care Clement din Alexandria vorbește despre ele, deși s-ar fi putut să fi fost el însuși inițiat. Tentativa de transfer a eșuat totuși.

În schimb druzii și adepții cultului secret al lui Dionysos au fost exterminați, pitagoreicii și toți filozofii au fost urmăriți fără milă, cultele egiptene au fost interzise, creștinii au fost tratați așa cum știm.

Mișuna de culte orientale din Roma epocii semăna perfect cu puzderia sectelor de gen teozofic din zilele noastre. Atît cît ne putem da seama, și în primul, și în al doilea caz nu era vorba despre articolul autentic, ci despre replici destinate snobilor. Antoninii sînt ca o oază în istoria atroce a Imperiului roman. Cum de au fost ei în stare să îi persecute pe creștini?

Ne putem întreba dacă, profitînd de viața subterană a noii religii, nu s-au infiltrat printre creștini elemente cu adevărat criminale?

Trebuie ținut seama mai ales de spiritul apocaliptic ce îi însuflețea. Așteptarea venirii iminente a Împărăției le dădea elan și îi întărea, îndemnîndu-i spre actele de eroism cele mai extraordinare, așa cum pe co-

muniști îi exaltă curînd așteptata revoluție. Între cele două psihologii trebuie să existe multe asemănări.

Dar, în ambele cazuri, o asemenea așteptare constituie și un mare pericol social. Se găsesc la istoricii antici o mulțime de relații despre cetăți unde, în urma unei eliberări de sclavi, decizie luată de un tiran pentru un motiv oarecare, stăpînii nu au mai putut ține în frîu pe cei neeliberați. Sclavia era o condiție atît de teribilă, încît nu putea fi îndurată decît de suflete zdrobite prin lipsa totală a speranței. De îndată ce strălucea o licărire de speranță, nesupunerea devenea endemică.

Ce efect putea astfel produce speranța cuprinsă în Vestea cea bună! Vestea cea bună nu însemna numai mîntuirea, ci, mai mult, cvasi certitudinea apropiatei sosiri în slavă a lui Christos pe pămînt.

La Sfîntul Pavel, pentru un îndemn spre blîndețe și dreptate adresat stăpînilor, există poate zece adresate sclavilor, sfătuindu-i să lucreze și să se supună. Putem explica la rigoare aceste îndemnuri printr-un rest de prejudecăți sociale, ce persistau în el în pofida creștinismului. Dar e mult mai probabil că era mai lesne să îi aduci pe stăpînii creștini la blîndețe decît pe sclavii creștini, îmbătați cum erau de așteptarea zilei celei mari, la supunere.

Marc Aureliu dezaproba poate sclavia; fiindcă e neadevărat că filozofia greacă, în afară de Aristotel, a făcut apologia acestei instituții. După mărturia lui Aristotel, anumiți filozofi o condamnau drept „absolut contrară naturii și rațiunii”. Platon, în *Politicul*, nu consideră că ea are un statut legitim decât în materie criminală, așa cum e cazul la noi cu închisoarea și munca forțată.

Însă Marc Aureliu avea în primul rînd ca sarcină să păstreze ordinea. Și-o repeta lui însuși cu amar.

Catolicii justifică foarte ușor masacrele ereticilor prin pericolul social inerent ereziei. Nu le vine în minte ideea că persecuțiile creștinilor din primele secole pot primi aceeași justificare, și cu cel puțin tot atît motiv. Ba chiar un motiv cu mult mai puternic, de vreme ce nici o erezie nu a cuprins o idee atît de zguduitoare ca așteptarea aproape sigură a venirii apropiate a lui Christos-împărat.

Un val de nesupunere printre sclavii Imperiului ar fi dus neîndoielnic la prăbușirea întregului edificiu în mijlocul celor mai înspăimîntătoare dezordini.

În timpul lui Constantin așteptarea apocaliptică trebuie să se fi erodat considerabil. Pe de altă parte, masacrele creștinilor împiedicau transmiterea doctrinei lor celei mai profunde, ceea ce golise poate, sau chiar foarte probabil, creștinismul de o mare parte a

conținutului său spiritual. Constantin a putut izbuti în ce privește creștinismul operația care nu îi reușise lui Claudius în ce privește misterele eleusine.

Dar nu era în interesul Imperiului și nici de demnitatea lui ca religia sa oficială să apară drept prelungirea și încununarea tradițiilor vechi de secole ale țărilor cucerite, zdrobite și degradate de către Roma — Egiptul, Grecia, Galia. În ce privește Israelul, lucrul nu avea importanță; în primul rînd, legea cea nouă era foarte îndepărtată de legea veche; apoi și mai cu seamă Ierusalimul nu mai exista. De altfel, spiritul legii vechi, atît de străin de orice mistică, nu era foarte deosebit de spiritul roman. Roma se putea împăca cu un Dumnezeu al oștirilor.

Pînă și spiritul naționalist evreu, care, încă de la începuturi, i-a împiedicat pe mulți creștini să recunoască afinitatea creștinismului cu spiritualitatea autentică posedată de *gentes*, era, pentru Roma, un element favorabil în creștinism. În mod ciudat, acest spirit s-a transmis chiar și unora dintre „păgînii” convertiți.

Roma, ca orice țară colonizatoare, dezrădăcinase moral și spiritual țările cucerite. Ceea ce este efectul oricărei cuceriri de tip colonizator. Ea nu urmărea să refacă rădăcinile acelor popoare. Trebuia să le dezrădăcineze și mai mult.

[De remarcat, cu titlu de confirmare, că singura profeție păgînă ce a fost menționată vreodată de Biserică e cea a Sibilei, pe care tradiția romană și-o anexase. (De altfel, faptul că la Roma exista efectiv o speranță mesianică, foarte asemănătoare cu cea din Iudeea și tot atît de terestră, e dovedit limpede de a patra eglogă.))]

Supus influenței conjugate a Israelului și Romei, creștinismul a reușit din plin în acțiunea de dezrădăcinare. Chiar și astăzi, oriunde această influență este purtată de către misionari, apare dezrădăcinarea.

Tot ceea ce am afirmat este bineînțeles o țesătură de supoziții.

Dar există o cvasi-certitudine. Anume că s-a căutat să ni se ascundă ceva; și că s-a izbutit. Nu întîmplător există atît de multe texte distruse, atît întuneric asupra unei părți esențiale din istorie.

A avut probabil loc o distrugere sistematică de documente.

Platon a scăpat; prin ce noroc? Nu mai avem însă *Prometeu eliberat* al lui Eschil, care lăsa probabil să se întrezărească adevărata semnificație a istoriei lui Prometeu, iubirea ce îi unea pe Prometeu și Zeus, deja sugerată în *Prometeu înlănțuit*. Cîte alte comori pierdute încă!

Istoricii au ajuns pînă la noi cu mari goluri. Nu rămîne nimic din gnostici, nu rămîn decît puține scrieri creștine din primele se-

cole. Dacă au existat texte în care elecțiunea lui Israel nu era recunoscută, aceste texte au fost suprimate. Biserica nu a declarat totuși niciodată că tradiția iudeo creștină ar fi singura care să posede Scripturi revelate, sacramente, cunoaștere supranaturală a lui Dumnezeu. Ea nu a declarat niciodată că nu ar exista nici o afinitate între creștinism și tradițiile mistice ale altor țări în afară de Israel. De ce? Oare nu pentru că Duhul Sfânt, în pofida a tot ce s-a întâmplat, a ferit-o de o minciună?

Aceste probleme sînt astăzi de o *importantă capitală, urgentă și practică*. Cum toată viața profană din țările noastre provine direct din civilizațiile „păgîne“, atîta timp cît va persista iluzia unei separări a creștinismului de așa-zisul păgînism, creștinismul nu va fi întrupat, nu va impregna întreaga viață profană așa cum trebuie să o facă, va rămîne izolat și prin urmare ineficace.

Cît de mult s-ar schimba viața noastră dacă am vedea că geometria greacă și credința creștină au izvorît din aceeași sursă!

Cuprins

Introducere	5
Autobiografie spirituală	19
Ultimele gânduri	49
Iubirea lui Dumnezeu și nenorocirea	67
Scrisoare către un om al Bisericii	120

Înțelepciunea e savoare: ea înseamnă a gusta din cunoașterea Celui cu totul altul. Credința înseamnă certitudinea că această cunoaștere e nesfârșită, că savoarea ei e inepuizabilă. Textele acestei colecții se referă la o asemenea cunoaștere, la strădania de a o atinge, de a-i simți gustul veritabil. Ele vorbesc, cel mai adesea, în numele unei *experiențe personale* și au, de aceea, simplitatea, precizia și prospețimea unei cunoașteri vii.

Textele acestui volum cuprind analiza de sine a unui intelectual care trăiește deja, cu o exigență și cu o luciditate puțin comune, în orizontul creștin și care își pune problema intrării în Biserică. Actul acesta cere, după Simone Weil, o adeziune integrală, inclusiv adeziunea inteligenței. „Dacă te întorci de la Christos pentru a te îndrepta spre adevăr, nu vei face cale lungă și vei cădea în brațele Lui“, spunea ea.

Simone Weil discută de asemenea, în mod foarte liber și grav, trăsăturile Bisericii la mijlocul secolului XX: imperfecta ei *catolicitate*, autoritarismul dogmatic, necesitatea unui nou tip de prezență spirituală care să îmbrățișeze toate valorile autentice ale lumii. Ea vorbește despre un creștinism cu adevărat *întrupat*, deschis spre toate zările revelației.

Alte apariții în aceeași serie:

C.S. Lewis *Creștinism pur și simplu*

Seneca/Augustin *Despre viața fericită*

Pe copertă: Xilografură de William Morris (sec. XIX)

ISBN 973-50-0694-4

5 948353 005141